

HAASTE

Haastattelussa Eva Biaudet **s.4**

Ulkomaalaiset rikoksen tekijöinä
ja uhreina **s.7**

Kerjääminen perusoikeuksien
näkökulmasta **s.35**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Teemana monikulttuurisuus

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Ihmiskaupan vastainen työ etenee hitaasti
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on vähemmistövaltuutettu **Eva Biaudet**. Hän on huolissaan siitä, että ihmiskauppatapauksia on toistaiseksi tunnistettu vasta muutamia, useammin sekä tutkinta että tuomiot ovat koskeneet vähäisempiä rikoksia, jotka eivät anna turvaa ja oikeuksia uhrille.

7 Ulkomaalaiset rikoksen tekijöinä ja uhreina
Hannu Niemi

Ulkomaalaisten tekemät vakavat rikokset ja siihen usein liittyvä järjestäytyneet rikollisuus ovat enemmän seurausta valtioiden rajat ylittävän liikkumisen rajoitusten poistamisesta kuin pysyvistä maahanmuutosta.

12 Suomessa asuvat somalit usein rasistisen rikoksen uhrina
Jenni Niemi

Kansainvälisen tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat kohtaavat paljon etnistä syrjintää ja rasismia Pohjoismaissa. Erityisesti Suomessa ja Tanskassa asuvat somalit näyttävät altistuvan syrjinnälle, uhkailulle ja väkivallalle usein.

14 Ulkomaiset liikkuvat rikollisryhmät jalkautuneet Suomeen
Pentti Kangasniemi

Viime vuosina ulkomailta, erityisesti Baltian maista tai Baltian maiden kautta, tulevat liikkuvat rikollisryhmät ovat tehneet hyvin suunniteltuja omaisuusrikoksia.

16 Rikosoikeus ja monikulttuurisuuden haaste
Sakari Melander

Kulttuurisilla ja yhteisöllisillä tekijöillä on oltava sijansa rikosoikeudellisessa lainsäädännössä ja ratkaisutoiminnassa.

18 Rasistiset rikokset lainsäädännössä
Ilari Hannula

Rasistisena rikoksena voidaan pitää rikosta, joka tehty rasistisesta vaikutuksesta. Nämä ovat tulleet rikoslakiin 1970-luvulta alkaen. Rikoslain muutosten taustalla ovat kansainväliset velvoitteet.

20 Tulkattu oikeuskäsittely onnistuu yhteistyössä
Tuija Kinnunen

Oikeustulkkaus ei ole oikeudellisesta viestintätilanteesta irrallista, pelkästään kielitaidon varassa tapahtuvaa toimintaa. Kirjoitus käsittelee oikeustulkkauksen käytäntöjä, tilannetta ja kehittämistarpeita.

22 Kunniakonfliktin molempia osapuolia täytyy kuulla
Riikka Kostiainen

Ihmisoikeusliiton Kitke!-hankkeen tarkoituksena on ennaltaehkäistä kunniaan liittyviä konfliktitilanteita ja väkivaltaa. Asiantuntija **Rebwar Karimin** mukaan parasta ennaltaehkäisyä on rakentava, osallistava ja itsekriittinen yhteisödialogi.

24 Tietoa oikeuksista maahanmuuttajatyöille
Mariela Salminen

Vantaan Oikeus elämään -hankkeen idea on valistaa 15–20-vuotiaita maahanmuuttajataustaisia tyttöjä ja lisätä valmiuksia hakea apua perhe- ja kunniaväkivaltatapauksissa. Tarkoitus on myös lisätä viranomaisten tietoa heidän elämästään.

26 Alkuvaiheen palvelut tärkeitä kotoutumisessa
Sari Karisto

Uusi laki kotoutumisen edistämisestä painottaa alkuvaiheen palvelujen järjestämisen tärkeyttä maahanmuuttajan kotoutumisen ja työllistymisen nopeuttamiseksi.

28 Nuoret tarvitsevat esimerkkejä
Riikka Kostiainen

Sosiaaliohjaaja **Mukhtar Abib** työskentelee rikoksista epäiltyjen afrikkalaistaustaisten nuorten kanssa Helsingin sosiaalivirastossa. Hän painottaa koulutuksen merkitystä maahanmuuttajataustaisten nuorten auttamisessa.

30 Rinkebyssä puhaltua yhteis-henki
Regina Järg-Tärno

Tukholman huonomaineiseksi leimatussa Rinkebyn lähiössä turvallisuutta edistetään Järva-Andan yhteistyöverkostossa.

32 Kuka puhuu?
Leena Suurpää

Ranskan kaupunkipolitiikkaa syytetään keinottomuudesta, elitismistä ja turvallisuuspoliittisen näkökulman ylivallasta, mediaa kritisoidaan sensaatiomaisen lähiöpelon lietsomisesta, tutkijat syyllistyvät analyttisen katseensa sameudesta.

34 Kansainvälinen suojele suomalaisittain
Ida Staffans

Kansainvälisestä näkökulmasta Suomen lainsäädäntö vastaa hyvin kansainvälisen suojeleminen vaatimuksiin.

35 Kerjääminen perusoikeuksien näkökulmassa
Ari Hirvonen

On syytä arvioida lainopin näkökulmasta kysymystä kerjäämisen sääntelystä, koska todennäköisesti asia nousee uudelleen jossain muodossa ajankohtaiseksi.

38 Kerjäläisyys ennen ja tänään
Virpi Mäkinen

Kerjäämiseen on aina liittynyt inhimillistä hättää ja köyhyttä, irtolaisuutta ja rikollisuutta. Ajan saatossa suhtautuminen kerjäläisiin ei ole juurikaan muuttunut.

40 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Positiivista kriminologiaa

42 RIKOKSENTORJUNTA
Jukka-Pekka Takala: Rikostilastojen lukeminen

44 Keskustelua
Flinck, Sambou & Uotila: Sovinnon aika?

46 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen (PoLAMK)

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: (09) 1606 8289
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto

Janne Kivivuori (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Markku Fredman
Helsinki

Aarne Kinnunen
Oikeusministeriö

Riitta Koivisto
Vantaan turvallisuusohjelma

Robin Lardot
Poliisihallitus

Henrik Linderborg
Rikosseuraamuslaitos

Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Olli Salin
Helsingin kaupunki

Leena Suurpää
Nuorisotutkimusverkosto

Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Joona Vuorenpää
Finanssialan Keskusliitto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Sari Gustafsson / Lehtikuva

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

11. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoitajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ J U H A K Ä Ä R I Ä I N E N

Muutoksen keskellä

Olemme eläneet jo pari vuosikymmentä keskellä nopeaa kansainvälistymistä. Syyinä tähän on Euroopan yhdentyminen ja koko globalisaatiokehitys. Maahanmuutto on kasvanut hitaasti mutta varmasti ja monipuolistaa tulevaisuudessakin tapojen, kielten ja kulttuurien kirjoa Suomessa. Myös muu väestön liikkuvuus yli valtakunnan rajojen on ollut ja tulee olemaan voimakkaassa kasvussa.

Lehtemme tässä numerossa teemana on maahanmuuton ja väestön liikkuvuuden tuomat haasteet suomalaiselle rikosoikeudelle ja kriminaalipolitiikalle. Yhden osan näistä haasteista luovat maahanmuuttajiin kohdistuva syrjintä, rasismi ja väkivalta. Vielä melko tuoreen EU-MIDIS -tutkimuksen mukaan meillä on käsissämme harvinaisen selvä ongelma koko Euroopan mittakaavassa: Suomen somalit kokevat enemmän väkivaltaa kuin yksikään muu etninen vähemmistö Euroopassa. Lisäksi somaleihin kohdistuva syrjintä on valitettavan yleistä Suomessa. Suomen somalivähemmistöä tuskin paljon lohduttaa, että jostain syystä juuri somalit ovat vaikeassa asemassa myös Tanskassa ja Ruotsissa. Saman tutkimuksen mukaan Suomen venäläisvähemmistö kokee harvemmin syrjintää ja väkivaltaa kuin somalit. Monelle saattaa kuitenkin olla yllätys, että Suomen venäläisvähemmistö kokee asemansa vaikeammaksi kuin venäläiset Virossa, Latviassa tai Liettuassa.

Toinen kansainvälistymisen mukanaan tuoma haaste liittyy muualta tänne tulleiden tekemään rikollisuuteen. Maahanmuuttajista suuri osa on vähän koulutettuja nuoria miehiä, joista osa ajautuu rikosten teille samalla tavoin kuin jotkut vastaavassa asemassa olevista suomalaisista. Heidän kohdallaan paras lääke rikollisuutta vastaan lienevät tehokkaat koulutus- ja työllistämistoimet. Tätä suuremman haasteen muodostavatkin nopeasti maasta toiseen liikkuvat rikollisryhmät, jotka käyttävät hyväkseen olematonta rajavalvontaa. Kansainvälisen yhteistyön kehittäminen viranomaisten välillä on tässä suhteessa välttämätöntä.

Kolmas haaste näyttää liittyvän siihen hämmennykseen, jonka muualta tulleiden kulttuurien rantautuminen tuo mukanaan. Missä määrin suomalaisen tai koko länsimaisen oikeusjärjestelmän tulisi ottaa huomioon muualta tulevien tapoja ja normeja? Tulisiko suomalaisen oikeuslaitoksen suojata kansalaisia teoilta, joita nämä tavat ja normit tuottavat? Oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen lienee yksi perustavimpia ihmisoikeuksia niin meillä kuin muuallakin. Kuitenkin KKO (2008:93) on todennut, että poikalasten sukuelinten silpominen uskonnollisin perustein on Suomessa sallittua ja perustellut päätöstään sillä, että silpominen kuuluu muslimiyhteisöjen vanhoihin tapoihin. Hämmennystä vähentäisi, jos pystyisimme päättämään, mitä ovat ne perusoikeudet, joista todella pidämme kiinni.

Ihmiskaupan vastainen työ etenee hitaasti

Vähemmistövaltuutettu **Eva Biaudet** on huolissaan siitä, että ihmiskaupatapauksia on toistaiseksi tunnistettu vasta muutamia, useammin sekä tutkinta että tuomiot ovat koskeneet vähäisempiä rikoksia, jotka eivät anna turvaa ja oikeuksia uhrille. Laittoman maahantulon torjuntaan keskittyminen vaikeuttaa uhrin näkemistä.

Vähemmistövaltuutettu on viranomainen, jonka tehtävänä on edistää etnisten vähemmistöjen ja ulkomaalaisten asemaa, yhdenvertaisuutta ja oikeusturvaa sekä hyviä etnisiä suhteita Suomessa. Valtuutettu toimii ja vaikuttaa eri keinoin etnisen syrjinnän ehkäisemiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi sekä puuttuu lausunnoin ja kannanotoin syrjintään. Yleisen vaikuttamisen lisäksi keskeistä on toimiston asiakkaiden tiedon- ja avunpyyntöihin vastaaminen. Vähemmistövaltuutettu on myös kansallinen ihmiskaupparaporttija. Työelämässä tapahtuva syrjintä sen sijaan ei kuulu sen toimivaltaan.

IHMISKAUPAN KORKEA TUTKINTAKYNNYS

Vähemmistövaltuutettu Eva Biaudet pitää suurena ongelmana sitä, että ihmiskauppaa

ei juuri tutkita vaan sen sijaan tutkitaan vähäisimpiä rikoksia. Rärkeimmissä tapauksissa voidaan syyttää laittomasta maahantulosta ihmistä, johon on kohdistunut väkivaltaa, uhkailua ja muita rikoksia. Ihmiskauppaa ei lähdetä tutkimaan eri syistä: voidaan esimerkiksi ajatella, että sitä on vaikea selvittää tai että rikolliset on jossain muualla. Mutta vaikka tekijälle ei saataisikaan tuomiota, syntyy velvollisuus auttaa uhria. Näin ei tapahdu, jos ihmiskaupan mahdollisuutta ei tutkita.

– Kyse on enemmän asenteista kuin lainsäädännöstä. Ensimmäinen raporttimme osoitti sen, että edes silloin kun uhrit tulevat kertomaan ihmiskaupasta, heitä ei uskota. Tätä päätelmää tukee Englannissa tehty tutkimus, jonka mukaan jopa asiaan koulutettujen auttajien – so-

siaalityöntekijöiden, lääkärin ja opettajien – joukossa oli yllättävän paljon epäuskon kulttuuria, millä siis tarkoitan, että syystä tai toisesta ei hevin uskota uhrin tarinaa. Sellainen tilanne, että rikoksen uhri ei luota poliisiin, ei uskalla kertoa totuutta, ei osaa kieltä, ei tunne olevansa minkään arvoinen ja ajattelee että hyväksikäyttö on oikein velan tai muun synn vuoksi, on meille ehkä uusi ja vieras. Vasta kun viranomainen tunnistaa asenneongelman itessään, siitä pääsee yli, hän painottaa.

– Teemme tällä hetkellä esimerkiksi Poliisihallituksen kanssa yhteistyötä toiminnan paremmaksi ohjeistamiseksi yleisellä tasolla. Paljon jo auttaisi tiedon lisääminen siitä, miltä ihmiskauppa näyttää ja mitkä ovat indikaattorit, joiden perusteella voi epäillä

olevan kyse tällaisesta vakavasta rikoksesta. Tiettyjen ihmiskauppaan viittaavien olosuhteiden vallitessa pitäisi ainakin löytää vahva peruste sille, ettei ihmiskauppaa lähdetä edes tutkimaan. Julki-suudessa harvoin kysytään, minkä syiden perusteella poliisi arvioi, että kysymyksessä ei ollut ihmiskauppa. Meillä jotenkin vielä hyväksytään, että seksikauppaan liittyy heikossa asemassa olevan rajuakin hyväksikäyttöä, eikä kysytä, mikä esimerkiksi Nigeriasta tai muista erittäin köyhistä maista tulevien prostituutiossa olevien naisten tilanne on.

Biaudet muistuttaa, ettei voida olettaa, että uhri pystyy tunnistamaan itsensä uhriksi, ilmiantamaan tekijät, hakemaan apua ja lähtemään siitä tilanteesta. Ihmiskaupan torjunnassa on maailmalla onnis-

Vähemmistövaltuutettu Eva Biaudet pitää pahimpana syrjintänä sitä, kun ulkomaalainen joutuu Suomessa vakavan rikoksen uhriksi.

tuttu silloin kun poliisi ja tuomioistuin ovat tukeneet uhrin oikeuksien vahvistamista. Kun uhri tuntee, että hänellä on todellisia vaihtoehtoja hyväksikäytölle ja hänelle annetaan aikaa palautua ja mahdollisuus rakentaa omaa elämäänsä, hän mielellään usein myöskin tukee esitutkintaa. Rikosprosessi ja uhrin asema eivät ole vastakkaisia tavoitteita. Niin lainsäädäntömme, kansainväliset sopimukset ja kansallinen toimintasuunnitelmamme edellyttävät uhrilähtöistä ja ihmisoikeuslähtöistä toimintatapaa, mutta haaste on, mitä se käytännössä tarkoittaa.

HEIKOT UHRIT

Eva Biaudet kehuu Suomen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään luotua yhteistyötä. Huomattavasti enemmän ihmisiä pääsee nyt auttamisjärjestelmän piiriin.

Vieläkin sillä on kuitenkin suuri merkitys, onko mahdollisella uhrilla avustaja, joka pystyy ohjaamaan palveluihin. Tosin hänen mukaansa joskus joutuu miettimään, kannattaako joitakin uhreja ohjata auttamisjärjestelmään – varsinkin jos uhri pelkää tekijöitä ja erityisesti Suomessa tapahtuvassa seksikaupassa, kun ei tiedä, tuleeko ihmiskaupparikos tutkittua ja saako hän statuksen asianomaisena ja ihmiskaupan uhrina.

Biaudet kertoo, että toinen haasteellinen tilanne, jossa mahdollinen ihmiskaupan uhri on tullut jostain muusta EU-maasta, jossa rikos on tapahtunut. Dublin-sopimuksen mukaan turvapaikkaprosessi ensisijaisesti tapahtuu ensimmäisessä maahan-tuloalalla ja sitten turvapaikanhakija voidaan palauttaa siihen maahan, johon hän on

ensimmäiseksi tullut Eurooppaan. Kuitenkin ihmiskauppatilanteessa, Dublin-prosessi voi palauttaa uhrin suoraan ihmiskauppaajien käsiin. Vähemmistövaltuutettu on lausunut moneen kertaan, ettei ihmisiä pitäisi palauttaa esimerkiksi Italiaan, ainakaan jollei ole todennettua tietoa turvallisesta auttamisjärjestelmään pääsystä.

– Meille on uutta se, millä tavoin voisimme paremmin auttaa sellaisia hädänalaisia, jotka eivät uskalla kääntyä viranomaisten puoleen tai ovat maassa ilman oleskelulupaa. Kun tällaiseen ihmiseen kohdistuu vakava rikos, miten hän saa apua ja miten perusoikeudet turvataan? Järjestelmä on rakennettu asumisen, kansalaisuuden ja oleskeluluvan ympärille. Näin sen tietenkin pitää ollakin, mutta tiedämme Euroopassa olevan

jopa miljoonia paperittomia ihmisiä ja Suomessakin satoja tai tuhansia. Jokin aika sitten tuohduuttiin, kun sanoin, että täällä pidemmän aikaa oleilevilla lapsilla on oikeus koulunkäyntiin riippumatta siitä, miten he ovat tulleet tänne. En tietenkään tue sitä, että ihmiset joutuvat Suomeen kerjäämään tai epäinhimillisiin töihin, mutta jos todellisuus on toisenlainen, ei auta teeskennellä, ettei heitä ole olemassa. Nämä ihmiset eivät kantele vähemmistövaltuutetulle. Muutenkin viranomaiselle on keskeinen haaste, miten he jotka tarvitsisivat meitä eniten, osaisivat hakea apuamme.

Biaudet on huolestunut suomalaisen yhteiskunnan vallanneesta tunteesta, että maahanmuuttoa vastaan täytyy puolustautua.

– Olen usein sanonut, että ”meihin kaikkiin on muuttanut pieni rajaviranomainen”. Esimerkiksi lapsen etua arvioivien viranomaisten tulisi aina ensisijaisesti punnita ratkaisuja yksilöllisen lapsen edun mukaisesti, eikä kysymys, houkutteleeko päätös muita maahantulijoita ole silloin relevantti. Poliitikko on jätettävä muille.

Vähemmistövaltuutettu on tyytyväinen siihen, että ihmiskaupan vastainen työ otetaan kuitenkin yhteiskunnassa entistä vakavammin. Tärkeänä osoituksena tästä hän pitää erityisesti ensimmäisen ihmiskaupakertomuksen perusteellista käsittelyä vuosi sitten eduskunnassa. Suomi on tässä myös esimerkkinä monelle maalle. Hänestä on tärkeää pystyä jatkuvasti arvioimaan ihmiskaupan vastaisia toimintaa, jotta voidaan löytää puutteet ja toimia entistä tehokkaammin. Vaikka resursseja on huomattavan

Eva Biaudet näkee tärkeäksi sen, että puututaan sellaiseen keskusteluun, jossa selvästi on rasistisia piirteitä, solvataan ihmisiä tai ollaan ennakkoluuloisia, eikä vastata siihen hiljaisuudella.

→ vähän, jo pelkkä ihmiskaupparaportoinnin olemassaolo on antanut pohjaa työlle.

RIKOSLAKI JA VIHAPUHE

Vähemmistövaltuutetun keinot puuttua syrjintään ja syrjimättömyyden valvontaan ovat ohjeet, neuvot ja lausunnot. Valtuutettu osallistuu myös aktiivisesti julkiseen keskusteluun ja internetissä esimerkiksi sananvapauden rajat ylittäviin rasistisiin kirjoituksiin. Valtuutettu onkin tehnyt tutkintapyyntöjä syyttäjälle erityisen räikeissä tapauksissa ja pyytänyt tutkimaan, täyttävätkö ne rikosoikeuden tarkoittamat tunnusmerkistöt kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Eva Biaudet arvostelee rikosprosessin korkeaa kynnystä myös näissä tapauksissa. Toisaalta on hyvä muistaa, että rikosprosessi on viimeinen keino puuttua esimerkiksi vihapuheeseen. Valtakunnansyyttäjä kehottikin vähemmistövaltuutettua omalla toiminnallaan puuttumaan rasistisiin kannanottoihin.

Biaudet nostaa esimerkiksi valtakunnansyyttäjälle keväällä tehdyn pyynnön arvioida, täyttävätkö kansanedustaja Hakkaraisen lausumat Helsingin Sanomien videohaastattelussa kiihottamisen kansanryhmää vastaan tai jonkun muun rikoksen tunnusmerkistön. Apulaisvaltakunnansyyttäjän päätöksen mukaan yksittäisissä sanonnoissa oli selvästi vihapuheen piirteitä,

mutta kokonaisuudessaan teko ei ollut niin vakava, että esitutkinta olisi toimitettava. Vähemmistövaltuutetun toimistossa puolestaan arvioitiin, että juuri kokonaisuus, ei niinkään yksittäiset sanat, oli erityisen vakava. Samantapainen ratkaisu tehtiin äskettäin kirkkoherra Molarin tapauksessa. Puheiden tsetseenien yhteydestä terrorismiin arvioitiin olevan solvaavia ja sisältävän vihapuheen piirteitä, mutta kokonaisuudessaan syytekynnys ei ylittynyt.

– Rikosprosessin kynnystä pitäisi ehkä pohtia siltä kannalta, onko se tasapainossa tämän päivän maailman kanssa. Yksi näkökulma on myös uusien viestintävälineiden ilmaisumahdollisuudet, miten vaikka videota ilman sanoja pystyy arvioimaan, kun tähän mennessä oikeudenkäynneissä olleissa tapauksissa on kiinnitetty hyvin paljon huomiota sanoihin. Tosin rikoslaki on yhteiskunnan viimeinen keino, joten siinä mielessä onkin oikein, ettei kynnys ole kovin matalalla. Silti voi kysyä, ovatko rikoslakia täydentävät keinot riittäviä.

Biaudet muistuttaa, että yhdenvertaisuuslaki ei sovelu yksityisten välisiin suhteisiin. Vähemmistövaltuutetulle tulee esimerkiksi tapauksia, joissa taloyhtiössä jatkuvasti huudellaan parvekkeilta ja solvataan naapureita. Hän on eduskunnassa tuonut esille tarpeen säädellä yksityisten välillä tapahtuvaa häirintää, jotta siihen voitaisiin puuttua.

Joskin sinänsä sääntelyyn on suhtauduttava varauksellisesti.

– En ole varma, onko rikoslaki oikea väline kaikessa syrjinnän vastaisessa työssä, mutta sitäkin on ehkä tärkeä pohtia siksi, ettei tulisi sellaista tunnetta, ettei ole mitään keinoa. Yhdenvertaisuuden edistämisen tavoitteiden pitäisi kuitenkin olla huomattavasti korkeammalla kuin pelkkänä vaatimuksena siitä, ettei rikota jotain lakisäännöstä. Tässä sosiaaliset normit ovat aivan keskeisiä.

Hänen mielestään lehdistön itsesääntely, julkisen sanan neuvoston päätökset ja muu yhteiskunnallinen keskustelu ovat lupauksia ilmaisiin muutoksesta. Erityisen tärkeäksi hän näkee sen, että tulevaisuudessa puututaan sellaiseen keskusteluun, jossa selvästi on rasistisia piirteitä, solvataan ihmisiä tai ollaan ennakkoluuloisia, eikä vastata tällaisiin tekoihin hiljaisuudella.

– Olisi syytä käydä keskustelua myös sananvapaudesta ja mitä sen on tarkoitus suojella. Mielestäni vihapuheen hillitsemisessä ei ole kyse uudesta sananvapauden rajoittamisesta. Olemme sitoutuneet siihen lakimme, perustuslain ja ihmisoikeussopimusten perusteella. Vihapuhetta ei koskaan voi oikeuttaa sananvapaudella: en näe vihasanojen ja -lauseiden ja halveksivan ja solvaavan puheen suojaamista arvokkaana. Kielteisiä mielipiteitä ja paheksuntaa voi ilmaista ilman rasismia.

PEHMEÄ OIKEUTTA

Tarvittaessa vähemmistövaltuutettu vie asioita eteenpäin myös rikoslain kautta, mutta ennen kaikkea työväline on yhdenvertaisuuslaki. Yllättävän usein, kun selvitystä mahdollisesta syrjintätapauksesta pyydetään, asiat lähtevät ratkeamaan ja parhaimmassa tapauksessa kantelut johtavat sovitteluratkaisun löytymiseen ja syrjivien rakenteiden korjaamiseen ja asiakkaat, joihin on kohdistunut syrjintää, saavat hyvitystä. Myös ne, joihin syyte on kohdistunut, ovat loppujen lopuksi olleet tyytyväisiä, että saavat korjata tilanteen. Monesti syrjintätilanne liittyy siihen, että syrjintää ei ole nähty tai tiedostettu.

– Vähemmistövaltuutetun toimenpiteiden seurauksena on päästy yhteisymmärrykseen ja osapuolet ovat todellisuudessaakin joskus hyvin tyytyväisiä. Toivomme löytävämmme tulevaisuudessa vielä enemmän ratkaisuja eri taustaisten ihmisten kohtaamiin ongelmiin, jotta yhteiskunnan rakenteita voidaan muuttaa vähemmän syrjiviksi, Eva Biaudet sanoo. ■

■ H A N N U N I E M I

Ulkomaalaiset rikoksen tekijöinä ja uhreina

Kansainvälistyminen näkyy rikollisuudessa niin Suomessa kuin muissakin länsimaissa. 1990-luvun alussa esiintyi pelkoa siitä, että uudet rikollisuusuhat kehittyisivät lähes hallitsemattomiksi ongelmiksi. Suomen rikollisuustilanne on kuitenkin eri mittarien perusteella pysynyt kohtuullisen hyvänä ja monessa kohdin muuttunut jopa paremmaksi. Ulkomaalaisten tekemät vakavat rikokset ja siihen usein liittyvä järjestäytynyt rikollisuus ovat enemmän seurausta valtioiden rajat ylittävän liikkumisen rajoitusten poistamisesta kuin pysyvästä maahanmuutosta.

Suomessa asui noin 168 000 ulkomaan kansalaista vuonna 2010, kun heidän määränsä oli 20 vuotta sitten vain noin

26 000. Ulkomaalaisten maahanmuuttajien määrä on nykyisin 3 prosenttia Suomen koko väestöstä. Maahanmuuton syinä ovat olleet sodat,

kriisit, Neuvostoliiton hajoaminen ja liikkumista koskeneiden rajoitusten vähentäminen ja poistaminen EU-jäsenmaiden kansalaisilta. Osin samat

syynä ovat vaikuttaneet siihen, että Suomessa oleskelee myös enemmän tai vähemmän tilapäisesti muiden maiden kansalaisia. Osa heistä käy esimer-

Maahanmuuttajien väkilukuun suhteutettu rikosmäärä on ollut jonkin verran pienempi kuin 2000-luvun alkupuolella.

→ kiksi Virossa käsin Suomessa töissä, osa odottaa oleskelulupahakemuksensa käsittelyä, osa on turisteja tai muuten väliaikaisesti Suomessa oleskelevia. Osa maahanmuuttajista tai heidän jälkeläisistään on voinut saada Suomen kansalaisuuden. Kaikkiaan sellaisia ulkomaalaistaustaisia, joiden syntymävaltio on muu kuin Suomi, asui Suomessa noin 248 000 vuonna 2010.

Eniten maahanmuuttajia on tullut Suomeen naapurimaistamme Virossa, Venäjältä ja Ruotsista. Maahanmuuttajista 44 prosenttia asui pääkaupunkiseudulla vuonna 2010, mikä on 7 prosenttia pääkaupunkiseudun väestöstä.

Seuraavassa tarkastellaan tilastojen ja muiden tietojen valossa paitsi Suomessa pysyvästi asuvien maahanmuuttajien ja tilapäisesti oleskelevien ulkomaalaisten tekemiä rikoksia myös maahanmuuttajien kokemaa rikollisuutta. Maahanmuuttajien ja muiden ulkomaalaisten rikollisuutta tarkastellaan Tilastokeskuksen jaotteluun perustuen erikseen liikenne rikosten ja muiden rikosten osalta.

MAAHANMUUTTAJIEN RIKOLLISUUS – KASVUSSA VAI LASKUSSA?

Maahanmuuttajat ovat joko oleskeluluvan saaneita ulkomaan kansalaisia tai Suomen kansalaisuuden saaneita ulkomailla syntyneitä henkilöitä, joilla on pysyvä asuinpaikka Suomessa. Tässä ulkomaalaisiksi maahanmuuttajiksi luetaan kuitenkin vain Suomessa

asuvat ulkomaan kansalaiset. Suomen kansalaisuuden saaneita ulkomaalaisia ja ulkomaalaistaustaisia suomalaisia tarkastellaan suomalaisina eli kantaväestöön kuuluvina. Suomen kansalaisuuden saaneista rikoksiin syyllistyneistä ulkomaalaisista on vuosittain noin puolet Ruotsissa syntyneitä ja voikin arvella, että monella heistä on suomalaiset sukujuuret.

Poliisin tietoon tulleissa rikoksissa (pl. liikenne rikokset ja -rikkomukset) syylliseksi epäiltyjä maahanmuuttajia oli noin 11 500 henkilöä (4,6 % kaikista epäillyistä). Ulkomaalaisten tekemien rikosten määrä on lisääntynyt noin 50 prosenttia viimeisen kymmenen vuoden aikana (kuvio 1). Samalla aikavälillä Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten määrä on kuitenkin lisääntynyt tätäkin enemmän eli 70 prosenttia. Maahanmuuttajien tekemäksi epäiltyjen rikosten osuus kaikista epäillyistä on sen sijaan kasvanut vuosikymmenen (2001–2010) alkupuoliskon 3,5–4,0 prosentin tasolta 4,0–4,5 prosentin tasolle jälkipuoliskolla. Maahanmuuttajaväestön osuus on kymmenen vuoden kuluessa kasvanut kahdesta kolmeen prosenttiin.

Liikenne rikoksiin ja liikenne rikkomuksiin syylliseksi epäiltyjä maahanmuuttajia oli 15 450 (2,8 % kaikista epäillyistä) vuonna 2010. Liikenne rikoksista epäiltyjen maahanmuuttajien määrä on noin kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa (kuvio 1).

Vuosikymmenen alkupuoliskolla maahanmuuttajaepäiltyjen osuus oli 2,0–2,5 prosenttia kaikista epäillyistä ja jälkipuoliskolla 2,5–3,0 prosenttia.

Maahanmuuttajien väkilukuun suhteutettu rikosmäärä on ollut jonkin verran pienempi kuin 2000-luvun alkupuolella. Suomessa asuvat ulkomaan kansalaiset ovat olleet vuosittain epäiltyinä muista rikoksista kuin liikenne rikoksista heidän väestöosuuteensa nähden noin 1,5–2,0 kertaa useammin kuin suomalaiset (kuvio 2). Täsmällisempi kuva heidän tilastoidusta rikollisuudestaan verrattuna suomalaisiin saataisiin vasta, kun epäiltyjä ja väestöryhmiä tarkasteltaisiin ikäryhmittäin ja asuinpaikan mukaan. Rikoksista suhteellisesti suurin osa on nimittäin nuorten ja nuorten aikuisten suurissa asutuskeskuksissa tekemiä rikoksia. Maahanmuuttajaväestö on keskittynyt asumaan suuriin kaupunkiin ja rikosaktiivisessa iässä olevien miesten suhteellinen osuus on maahanmuuttajilla selvästi suurempi kuin kantasuomalaisilla. Lasten ja nuorten osuuksissa ei ole merkittävää eroa, mutta 25–44-vuotiaiden maahanmuuttajamiesten väestöosuus on noin kaksinkertainen verrattuna kantaväestöön.

Suurimman rikoksista epäiltyjen ulkomaalaisryhmän muodostivat venäläiset (15 %), virolaiset (15 %) ja somalit (10 %) vuonna 2010. Liikenne rikoksiin epäillyistä

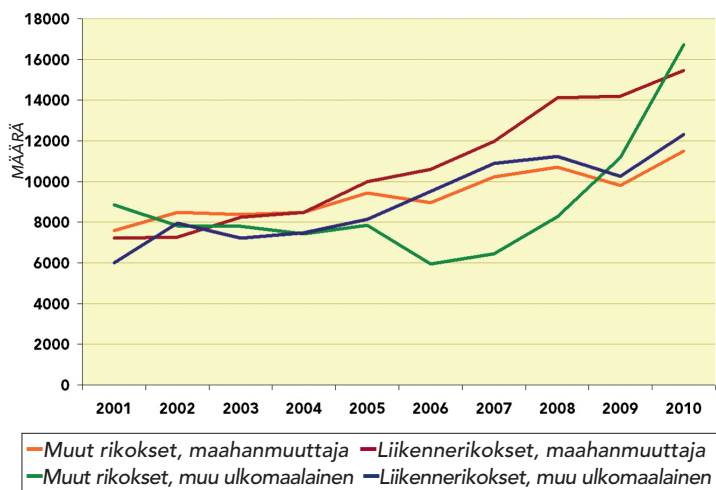
ulkomaalaisista lähes puolet oli virolaisia (20 %), venäläisiä (18 %) ja ruotsalaisia (6 %).

Väestömäärään suhteutettu epäiltyjen osuus muissa kuin liikenne rikoksissa oli vuonna 2010 korkeampi kuin edellä mainituilla kansalaisuusryhmillä esimerkiksi iranilaisilla (21 %), turkkilaisilla (13 %) ja irakilaisilla (12 %). Venäläisillä ja virolaisilla tämä osuus on 6 prosenttia, mikä on jonkun verran enemmän kuin suomalaisilla (4 %).

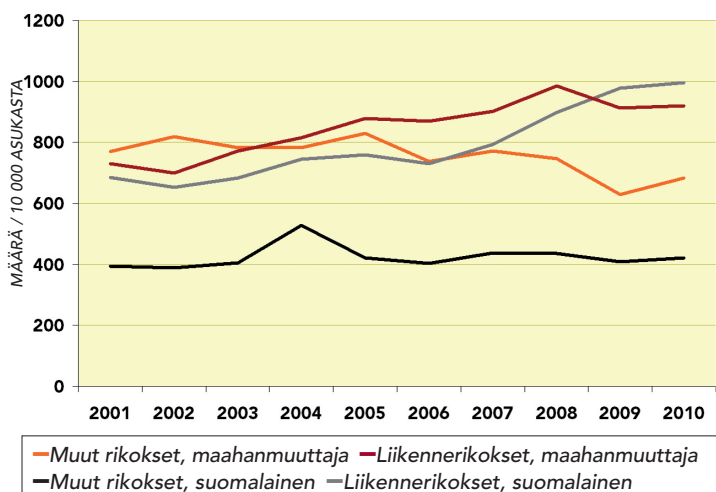
Liikenne rikosten osalta vastaava väestömäärään suhteutettu osuus oli korkein turkkilaisilla (25 %). Venäläisillä ja virolaisilla osuus oli suunnilleen yhtä suuri kuin suomalaisilla (10 %).

Liikenne rikosten jälkeen maahanmuuttajat syyllistyvät useimmin varkauksiin ja pahoinpitelyihin. Suomessa asuvat ulkomaalaiset ovat vuodesta toiseen suhteellisesti useimmin epäiltyinä raiskauksista. Viime vuosina tämä osuus on kasvanut niin, että noin joka viides raiskauksesta epäilty on ulkomaalainen. Raiskausrikoksiin syyllistyvien suurta osuutta voidaan pitääkin maahanmuuttajien rikollisuuden selkeänä erityispiirteinä. Muita yhtä vahvoja poikkeamia maahanmuuttajien ja kantaväestön rikollisuudessa ei ole havaittavissa tilastojen perusteella. Suomessa ei ole esimerkiksi sellaisia merkittäviä etnisiä rikollisjengejä kuin muissa Pohjoismaissa. Silti meilläkin esiintyy aika ajoin ulkomaalaistaustaisten nuorten ryös-

Kuvio 1. Liikenne-rikoksiin ja muihin rikoksiin syyllisiksi epäiltyjen maahanmuuttajien (ulkomaan kansalaiset) ja muiden ulkomaalaisten (ei kotipaikkaa Suomessa) määrä vuosina 2001–2010.

Kuvio 2. Liikenne-rikoksista (RL 23 ja TLL) ja muista rikoksista epäiltyjen suomalaisten ja Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä väestön 10 000 asukasta kohti kansalaisuuden mukaan vuosina 2001–2010.

tö- ja väkivaltarikollisuutta, joka usein kohdistuu muihin nuoriin.

Henkirikoksiin epäillyistä maahanmuuttajia oli 3 prosenttia vuosina 2003–2009 (Lehti 2011). Pysyvästi maassa asuvien ulkomaalaisten henkirikostaso oli hieman korkeampi kuin kantaväestön, kun tarkastellaan syyllisten määrää maassa asuvien eri kansallisuuksien mukaan. Tämän li-

säksi 0,8 prosenttia epäillyistä Suomen kansalaisista oli maahanmuuttajataustaisia.

MAAHANMUUTTAJAIN RIKOLLISUUDEN TAUSTALLA ON MONIA SYITÄ

Suuri osa Suomeen muuttaneista ulkomaalaisista on lähtenyt kotimaastaan pakoon sota, poliittista ja etnistä vainoa tai hakemaan parempaa elintasoa. Heidän sosiaalinen

ja taloudellinen asemansa on huonompi kuin suomalaisten. Kielitaidottomuus ja koulutuksen puute voivat aiheuttaa sopeutumattomuutta suomalaiseen yhteiskuntaan varsinkin työttömyyden aikana, jolloin menestymismahdollisuudet vain kapenevat. Tämä voi puolestaan aiheuttaa eristäytymistä kantaväestöstä ja vastaavasti sitä, että kantaväestö karttaa asumista maahanmuuttajavaltaisissa lähiöissä. Sosiaaliset sidokset ja kontrolli ovat väljentyneet uusissa oloissa. Myös paikallisten tapojen ja sääntöjen tuntemus on ainakin aluksi heikkoa. Sitoutuminen paikallisväestön tapoihin ei yleensä tapahdu käden käänteessä ja toisaalta kotimaassa noudatettuja epävirallisia normeja ei tunneta enää sitoviksi. Näihin asioihin on tietysti mahdollista vaikuttaa kotouttamistoimilla. Ulkomaisten esimerkkien mukaan ongelmallisin joukko koostuu toisen polven paluumuuttajista ja muista maahanmuuttajataustaisista nuorista, jotka ovat olleet myös sosiaaliviranomaisten toimenpiteiden ulottumattomissa.

Kulttuuriset erot ovat näkyneet mm. siinä, että jotkut ulkomaalaisryhmät eivät kunnioita naisten seksuaalista itsemääräämisoikeutta siten kuin suomalaisessa yhteiskunnassa on tapana. Ulkomaalaiset syylistyvät suhteellisesti kaikkein useimmin raiskausrikoksiin ja muihin seksuaalirikoksiin.

Maahanmuuttajien korkeat rikosluvut selittyvät monimutkaisten sosiaalisten prosessien kautta. Erilaiset kulttuuriset tavat ja odotukset, sosiaalisten ja taloudellisten menestymismahdollisuuksien heikkous ja maahanmuuttajien osakseen saama vastaanotto vaikuttavat yhdessä lopputulokseen. Merkitystä vailla ei ole myös-

kään se, miten maahanmuuttajaväestön sosiaalinen asema, ikä- ja sukupuolirakenne sekä perhesuhteet poikkeavat kantaväestöstä. Erään tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien rikollisuus ei ole ”tuontitavaraa” vaan taustalla on epäonnistunut kotouttaminen, pitkäaikaistyöttömyys, rahan puute, minkä lisäksi monet olivat kokeneet syrjintää sekä arkielämässään että viranomaiskohtauksissaan (Iivari 2006).

MUIDEN ULKOMAALAISTEN RIKOLLISUUS ON LISÄÄNTYNYT

Kansainvälistyminen näkyy rikollisuudessa paitsi maahanmuuttajien rikollisuutena myös lisääntyneenä ulkomaalaisten rikollisten toimintana Suomessa. Kansainvälinen rikollisuus vaikuttaa kotimaiseen rikollisuuteen myös esikuvien, toimintamallien ja uusien rikollisten innovaatioiden kautta, jotka leviävät nykyisen tiedonvälityksen avulla nopeasti maasta toiseen ilman suoria kontaktejakin.

Järjestäytyneessä ja vakavassa kansainvälisessä rikollisuudessa etusijalla ovat tähän asti olleet huumerikokset. Taloudellinen rikollisuus kuten rajat ylittävään tavaraliikenteeseen kytkeytyvä rikollisuus ja pimeän työvoiman käyttö ovat tunnettuja ongelmia. Samoin tiedetään, että arvokkaita autoja ja muuta arvotavaraa on varastettu Suomesta tarkoitukseen kuljettaa ne kolmansiin maihin. Tällaista toimintaa varten Suomeen on lähetetty taparikollisia, jotka suorittavat rikolliset ”keikkansa” ja poistuvat sitten nopeasti maasta. Viime aikoina mediassa on ollut myös tietoja ulkomaalaisten suorittamien asun-
tomurtojen yleistymisestä. Ruotsissa on esiintynyt myös →

Järjestäytynyt vakava rikollisuus näyttää johtuvan enemmän vapaan liikkuvuuden esteiden poistamisesta kuin esimerkiksi humanitaarisiin syihin perustuvasta maahanmuutosta.

→ gangsterityyppisiä rahakuljetus-ryöstöjä, jotka Suomessa ovat olleet harvinaisia. Suomessa suurten omaisuuserien ryöstörikollisuus on kohdistunut yleensä pääkaupungissa sijaitseviin kultasepäntuotteisiin. Eräs ulkomailta rantautunut yksittäinen ilmiö on ollut rahapeleihin liittyvät sopupeliepäilyt.

Suomessa satunnaisesti oleskelevien ulkomaalaisten tekemistä rikoksista valtaosa lienee kuitenkin hetken mielijohteesta, suuttumuksesta tai rikostilaisuuden tarjoutuessa tehtyjä rikoksia eli samantyyppisiä kuin kantaväestölläkin. On kuitenkin huomattava, että järjestäytynyt vakava rikollisuus näyttää johtuvan enemmän vapaan liikkuvuuden esteiden poistamisesta kuin esimerkiksi humanitaarisiin syihin perustuvasta maahanmuutosta.

Poliisin tietoon tulleissa rikoksissa (pl. liikenne-rikokset ja -rikkomukset) sylliseksi epäiltyjä ulkomaalaisia oli noin 16 700 henkilöä (6,7 % kaikista epäillyistä) vuonna 2010. Näiden rikosten määrä on suunnilleen kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Ulkomaalaisepäiltyjen osuus kaikista epäillyistä on sen sijaan kasvanut muutama viime vuoden aikana huomattavasti. Muiden rikoksista epäiltyjen ulkomaalaisten määrä oli vuonna 2010 selvästi suurempi (46 %) kuin maahanmuuttajaepäiltyjen vastaava määrä. Tilanne on muuttunut tältä osin parin

viime vuoden aikana (kuvio 1). Aiemmin maahanmuuttajien tekemien rikosten määrät olivat yleensä suurempia kuin muiden ulkomaalaisten tekemien rikosten määrät. Merkittävänä syynä tilastoitujen rikosten määrän viimeaikaiselle kasvulle on romanialaisten tekemien omaisuusrikosten voimakas lisääntyminen.

Tilapäiseksi ajaksi Suomeen saapuneiden henkilöiden vuosittaisista määristä ei ole olemassa tilastotietoja. Osa voi oleskella lisäksi Suomessa pitkiäkin aikoja kerrallaan kuten täällä ulkomailta käsin töissä käyvät ja Romaniasta saapuneet kerjäläiset. Tämän vuoksi ei voida varmasti sanoa, johtuuko rikollisuuden kasvu Suomessa päivittäin tilapäisesti oleskelevien ulkomaalaisten määrän lisääntymisestä, ammattimaisten keikkarikosten lisääntymisestä vai muista syistä.

Liikenne-rikoksiin ja liikenne-rikkomuksiin sylliseksi epäiltyjä ulkomaalaisia oli noin 12 300 (2,2 % kaikista epäillyistä) vuonna 2010. Liikenne-rikoksista epäiltyjen ulkomaalaisten määrä on niin ikään yli kaksinkertaistunut viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana. Ulkomaalaisten osuus näihin rikoksiin epäillyistä ei ole kuitenkaan merkittävästi vuosien mittaan muuttunut. Liikenne-rikosten määrän kasvun taustalla lienee ennen muuta ylinopeuksien tehostunut valvonta eli automaattinen kameravalvonta sen ohella, että ulkomaalaisia on myös liikenteessä aiempaa enemmän.

Rikoksiin epäiltyjen kansallisuuksien joukosta erottuu selvästi kolme. Venäläiset (23 %) ja virolaiset (23 %) ovat yleisimmin epäiltyinä. Kolmas erottuva ryhmä ovat romanialaiset (12 %). Myös Liettuan kansalaiset (4 %) ovat muita suurempi ryhmä. Liikenne-rikosten osalta virolaiset (40 %) ja venäläiset (26 %) erottuvat selvästi muita suuremmaksi.

Suomessa tilapäisesti oleskelevien ulkomaalaisten tekemistä rikoksista yleisimpiä ovat liikenne-rikokset ja varkaudet. Kun tarkastellaan eri rikoslajeihin syyllistyneiden ulkomaalaisepäiltyjen osuutta kaikista kyseiseen rikoslajiin syyllisiksi epäillyistä, varkauksiin ja raiskauksiin syyllistyminen on suhteellisesti yleisintä. Sekä varkauksiin että raiskauksiin epäillyistä noin joka kymmenes on ulkomaalainen, jolla ei ole Suomessa kotipaikkaa.

Muiden kuin maassa pysyvästi asuvien ulkomaalaisten tekemiksi epäiltyjä henkirikoksia oli yksi prosentti vuosina 2002–2009. Näihin syyllistyivät oleskelulupahakemuksen hyväksymistä odottavat tai muuten Suomessa käymässä olleet ulkomaalaiset (Lehti 2011).

Järjestäytyneestä kansainvälisestä rikollisuudesta saadaan tietoja vain paljastuneiden yksittäistapausten kautta. Tarkkoja arvioita Suomessa tapahtuvan järjestäytyneen rikollisuuden määrästä ei siten voida tehdä. Suomen kaltainen, verrattain syrjäinen ja harvaan asuttu maa ei sinänsä

tarjoa kovin runsaasti kiinnostavia kohteita kansainvälisille rikollisliigoille.

Käsitykset kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan laajuudesta Suomessa menevät osittain ristiin. Osa tutkijoista arvioi, että esimerkiksi huumausainekauppa ja paritustoiminta ovat maassamme täysin virolaisten ja venäläisten ryhmitymien kontrollissa, toisten tutkijoiden arvion mukaan suomalaisten rikollisryhmien asema toiminnassa on laajempaa ja yhteistyösuhteet rajojen yli lähinnä liikesuhdeluonteisia (Leskinen 2003; Junninen 2006).

ULKOMAALAIISIIN KOHDISTUNUT RIKOLLISUUS

Ulkomaalaisten tai maahanmuuttajien joutumisesta väkivallan, omaisuusrikosten tai syrjinnän uhriksi Suomessa ei ole juurikaan tilastotietoja. Rikosten kohteeksi joutumista on pyritty selvittämään kysely- ja haastattelututkimusten avulla. Poliisin tietoon tullutta rasististen rikosten kehitystä on myös vuosittain seurattu. EU:n piirissä toteutettiin vuonna 2008 selvitys vähemmistötaustaisten syrjinnästä ja rasististen rikosten kohteeksi joutumisesta EU-alueella (FRA 2009).

Joka kolmas maahanmuuttajien elinolututkimukseen osallistunut oli kokenut väkivaltaa. Puolet heistä arvioi joutuneensa kokemaan sitä maahanmuuttajataustansa vuoksi (Pohjanpää 2003). Maahanmuuttajien elinolo-

Poliisin tietoon tuli kaikkiaan 30 prosenttia maahanmuuttajien kokemasta väkivallasta.

tutkimus osoitti, että neljästä mukana olleesta maahanmuuttajaryhmästä somalialaiset olivat kokeneet eniten väkivaltaa tai sen uhkaa. Myös virolaiset, vietnamilaiset ja venäläiset kokevat useammin väkivaltaa tai sen uhkaa kuin kantäväestö.

Somalialaisilla oli maahanmuuttajaryhmistä myös eniten uhrikokemuksia vuodessa (3,7 kokemusta). Laskettuna väkivaltaa ylipäänsä kokeneista somaleilla ja venäläisillä oli lähes yhtä paljon väkivaltakokemuksia (keskimäärin 8–9 kokemusta vuodessa).

Venäläisillä väkivaltatilanteisiin joutuminen keskittyi nuoriin 20–34-vuotiaisiin, kun taas muilla ulkomalaisryhmillä kokemukset jakautuivat tasaisemmin eri ikäryhmien kesken. Somalialaisiin kohdistuneet väkivaltatapaukset tapahtuivat lähes aina muualla kuin yksityisasunnossa. Somalialaiset eivät myöskään yleensä tunteneet väkivallan tekijää entuudestaan ja arvelivat väkivallan johtuneen heidän maahanmuuttajataustastaan. Venäläisistä ja virolaisista taas joka viides kertoi viimeisen väkivaltatapauksen sattuneen yksityisasunnossa ja lisäksi 25–30 % kertoi tunteneensa tekijän hyvin. Venäläisistä (33 %) ja virolaisista (42 %) paljon harvempi kuin somalialaisista (91 %) uskoi väkivallan johtuneen maahanmuuttajataustasta. Poliisin tietoon tuli kaikkiaan 30 prosenttia väkivallasta.

Venäläisten ja virolaisten

kohtaama väkivalta muistuttaa rakenteeltaan paljolti suomalaisten kokemaa väkivaltaa, jossa merkittävä osa väkivallasta tapahtuu lähiyhteisössä ja todennäköisesti myös perhepiirissä. Somalialaiset eivät sen sijaan ainakaan elinoloja koskevassa tutkimuksessa raportoineet muusta kuin tuntemattomien heihin kohdistamasta väkivallasta.

Maahanmuuttajataustaisten eri kansallisuuksien väestöosuuteen suhteutettu henkirikoskuolleisuus oli hieman suurempi kuin kantäväestöllä vuosina 2002–2009. Henkirikoksen uhreista 2–3 prosenttia oli maassa pysyvästi asuvia ulkomaalaisia. Tämän ohella kuolleista yksi prosentti oli täällä käymässä olevia tai tilapäisesti oleskelevia ulkomaalaisia (Lehti 2011).

RASISTINEN RIKOLLISUUS

Rasistista rikollisuutta käsittelevien selvitysten (Peutere 2010) mukaan poliisin tietoon tulleiden rasististen rikosten määrä on lisääntynyt. Kuluvan vuoden alkupuolella poliisi on kirjannut rasistisia rikoksia selvästi vähemmän kuin viime vuosina. Rasististen piirteiden kirjaamiskäytännöissä voi esiintyä kuitenkin epäyhtenäisyyttä, mikä heikentää luotettavien johtopäätösten tekemistä.

Aineiston rasistisina pidetyissä 858 rikosilmoituksessa oli yhteensä 1 385 rasistista rikosta vuonna 2009. Rasistisen rikosilmoitusten määrä lisääntyi 14 prosenttia ja rikos-

ten määrä 19 prosenttia vuonna 2009 verrattuna edelliseen vuoteen. Rikosilmoituksissa rasistisia tai muukalaisvihamielisiä piirteitä sisältäneistä rikoksista olivat yleisimpiä eriaisteiset pahoinpitelyt (45 % vuonna 2009).

Asukaslukuun suhteutettuna turkkilaiset, iranilaiset, irakilaiset ja somalialaiset joutuvat muita useammin rasististen rikosten kohteeksi. Rasistisen rikoksen kohteeksi joutuvat usein myös romanit ja muut etniseltä taustaltaan suomalaisista poikkeavat. Kansainvälisen kyselytutkimuksen (FRA 2009) perusteella pääkaupunkiseudulla asuvat somalit ilmoittivat joutuneensa tutkituista ryhmistä toiseksi yleisimmin rasistisen rikoksen uhriksi. ■

Kirjoittaja on erikoissuunnittelija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.

LÄHTEET:

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA 2009). EU-MIDIS-katsaus. Johdatus EU:n perusoikeusviraston (FRA) EU:n laajuiseen syrjintää koskevaan tutkimukseen. 2009.

Iivari, Juhani. 2006. Tuomittu maahanmuuttaja. *Stakes, Tutkimuksia* 154. Helsinki.

Junninen, Mika. 2006. *Adventurers and Risk-takers. Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality.* Helsinki: Heuni.

Lehti, Martti. 2011. Henkirikoskatsaus 2010. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 17.

Leskinen, Jari. 2003. ”Organisoitu

paritus ja prostituutio Suomessa.” Rikostutkimus 2002. Helsinki: Keskusrikospoliisi.

Peutere, Laura. 2010. Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2009. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 88/2010.

Pohjanpää, Kirsti & Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri. 2003. Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamlaisien elämää Suomessa 2002. Tilastokeskus. Elinolot 2003:1. Helsinki.

Rikollisuustilanne 2010: Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2011, käsikirjoitus.

Suomessa asuvat somalit usein rasistisen rikoksen uhrina

Pohjoismaat mielletään hyvinvointivaltioiksi, joissa on korkea elintaso ja joissa kansalaisten tasa-arvo toteutuu hyvin. Onkin yllättävää, että hiljattain julkaistun kansainvälisen tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat kohtaavat paljon etnistä syrjintää ja rasismia Pohjoismaissa. Erityisesti Suomessa ja Tanskassa asuvat somalit näyttävät altistuvan syrjinnälle, uhkailulle ja väkivallalle usein, ja Suomessa vielä enemmän kuin Tanskassa.

Euroopan Unionin Perusoikeusvirasto (FRA) toteutti vuonna 2008 etnistä syrjintää ja rasismia koskevan kyselyn. Tutkimukseen osallistui yhteensä 45 maahanmuuttajaryhmää 27 EU-maasta. Suomesta tutkimukseen osallistui satunnaisesti valittuja, pääkaupunkiseudulla asuvia venäläis- ja somalitaustaisia henkilöitä. Somalitaustaisten aineisto muodostuu 484 vastauksesta.

Somalitaustaisista lähes puolet (47 %) ilmoitti tullessaan syrjityksi etnisen taustansa vuoksi vastaamista edeltäneiden 12 kuukauden aikana. Tämä on kahdeksanneksi korkein osuus kaikista 45 kyselyyn vastanneista maahanmuuttajaryhmistä. Yleisimmin Suomessa asuvat somalit kokivat syrjintää työnhaun yhteydessä (22 %) ja töissä (18 %). Syrjintää oli koettu myös kahvilassa tai ravintolassa, kaupassa, terveydenhuollossa ja asunnon hankinnan yhteydessä (12–16 %). Sosiaaliviranomaisten, koulun työntekijöiden ja pankin työntekijöiden taholta koettu syrjintä oli harvinaisempaa (4–8 %). Eri tilanteissa koettuja, erillisiä syrjintäkokeuksia Suomen somaleilla oli 403 jokaista 100 vastaajaa kohtaan. Luku on seitse-

männeksi suurin haastatelluiden ryhmien joukossa. Tanskassa syrjintäkokeuksia oli 298 jokaista 100 somalitaustaista vastaajaa kohtaan ja Ruotsissa 200. Kaikkien ryhmien mediaani oli 154 eli puolella ryhmistä syrjintäkokeuksia oli tätä luku vähemmän ja puolella enemmän.

SUOMEN SOMALIT VERRATEN USEIN VÄKIVALLAN KOHTEENA

Rasistisen väkivallan, väkivallan uhan tai vakavan uhkailun uhriksi oli vuoden aikana joutunut kolmasosa (32 %) Suomessa asuvista somaleista. Osuus on yhtä suuri kuin Tšekin tasavallan romaneilla ja luku on suurin tutkimukseen osallistuneiden 42 maahanmuuttajaryhmän joukossa. Tanskan somaleista vastaavia rikoskokeuksia ilmoitti lähes yhtä moni (31 %) ja Ruotsissa asuvista somaleista niitä oli yhdellä kymmenestä (11 %). Kaikkien ryhmien mediaani oli 7 %.

Ero somalien ja Suomen koko väestön väkivaltakokemusten yleisyydessä on huomattavan suuri. Euroopan rikos- ja turvallisuuskyselyn (EU ICS) mukaan koko väestöllä väkivallan tai sen uhan kokemuksia oli vuoden ajalta 7,5 jokaista

100 kansalaista kohtaan. Maahanmuuttajakyselyn mukaan Suomen somaleilla oli 59,2 kokemusta 100 vastaajaa kohtaan. Suomessa asuvilla somaleilla oli kyselyn ryhmistä selkeästi eniten väkivallan tai sen uhan kokemuksia vuoden ajalta. Toiseksi yleisimpiä kokemukset olivat Italiassa asuvilla pohjoisafrikkalaisilla, 41,7 kokemusta 100 vastaajaa kohtaan. Tanskan somalien luku oli 33,4 ja Ruotsin somalien 15,4. Vuoden aikana väkivaltaa kokeneista Suomen somaleista 88 % arvioi, että yhden tai useamman kokemansa rikoksen taustalla oli rasistinen motiivi.

Sen lisäksi että suuri osuus Suomen somaleista kohtaa rasistista väkivaltaa, väkivallalle altistuvat kokevat sitä suhteellisen useasti. Kyselyaineistossa miehillä ja alle 25-vuotiailla somaleilla on muita enemmän useita väkivaltakokemuksia. Sen sijaan koulutus tai työelämäasema ei ole yhteydessä väkivaltakokemusten yleisyyteen. Kahdessa kolmasosassa Suomen somalien kokemia rasistisia rikoksia tekijä oli tuntematon ja noin kolmasosassa naapuri.

Kyselyaineistosta käy ilmi, että vuoden aikana rasistisen väkivallan, uhkailun tai

vakavan häirinnän uhriksi joutuneista Suomen somaleista alle kolmasosa (29 %) ilmoitti rikoksesta poliisille. Poliisin toimintaan oltiin tyytyväisiä vain vajaassa kolmasosassa (29 %) ilmoitetuista rasistisista tapauksista. Yleisin syy siihen, ettei rikoksesta ilmoitettu oli, että vastaaja ei uskonut, että poliisi tekisi mitään (41 %). Viidesosa piti tapahtunutta liian vähäpätöisenä, jotta olisi ilmoittanut siitä. Noin yksi kymmenestä ei ilmoittanut tapahtuneesta, koska koki, että ilmoittamisesta olisi ollut liikaa vaivaa tai ei luottanut poliisiin.

MYÖS SUOMALAISSA TUTKIMUKSISSA HUOMATTU SOMALEIHIN KOHDISTUVAN RASISMIN YLEISYYS

Suomessa ilmenevää etnistä syrjintää ja rasismia ei seurata tai tilastoida keskitetysti, vaan tietoa on eri puolilla, sekä viranomaisilastoissa että esimerkiksi kyselelytutkimuksissa.

Magdalena Jaakkola on tutkinut suomalaisten suhtautumista maahanmuuttajiin 1980-luvulta 2000-luvulle asti. Viimeisimmässä, vuonna 2007 toteutetussa kyselyssä kolme neljästä vastaajasta oli sitä mieltä, että Suomen pitäisi ottaa vastaan ulkomaalaisia työnhakijoita enemmän tai yhtä paljon kuin ennenkin. Pakolaisten vastaanottamiseen suhtauduttiin varauksellisemmin. Virolaisista, kiinalaisista, puolalaisista, venäläisistä ja somalialaisista maahanmuuttajista kielteisimmän suhtauduttiin somalialaisten maahanmuuttoon. Suhtautuminen oli myönteisintä virolaisiin. Peräti kolme neljästä suhtautui kielteisesti somalialaisten Suomeen muuttamiseen.

Asennetutkimuksissa on selvitetty maahanmuuttoon suhtautumisen lisäksi rasistisia asenteita erilaisten väittämien avulla. Vaikka suhtautuminen maahanmuuttoon on ollut periaatteessa myönteistä, rasistiset asenteet ovat suhteellisen yleisiä. Vuonna 2003 lähes puolet vastaajista (45 %) oli täysin tai osittain sitä mieltä, että ”joihinkin rotuihin kuuluvat eivät kerta kaikkiaan sovi asumaan modernissa yhteiskunnassa”. Viidesosa oli täysin tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa, että ”ihmiset, joiden ulkonäkö tai kulttuuri poikkeaa paljon suomalaisesta, ovat ennustamattomia ja pelottavia”.

Etnisestä syrjinnästä ilmoitetaan har-

voin viranomaisille, minkä vuoksi sen yleisyyttä pyritään kartoittamaan maahanmuuttajille kohdistetuilla kyselytutkimuksilla. Vuonna 2002 julkaistussa uhritutkimuksessa *Rasismi ja syrjintä Suomessa* tutkittiin maahanmuuttajien kokemaa syrjintää työssä, virastoissa ja vapaa-aikalla. Kyselyssä oli mukana Suomessa asuvia Kosovon albaaneja, arabeja, venäläisiä, vietnamilaisia, virolaisia, somalialaisia ja suomalaista syntyperää olevia maahanmuuttajia (inkerinsuomalaisia). Somalit ja arabit ilmoittivat muita useammin saaneensa huonoa palvelua viranomaisilta, somalit vielä useammin kuin arabit. Esimerkiksi ravintolaan pääsyn yhteydessä lähes puolet (45 %) somalialaisista ilmoitti tulleen syrjityksi, kun kaikkien ryhmien keskiarvo oli 12 prosenttia. Työhön liittyvä etninen syrjintä oli yleisintä somalien joukossa, 81 % arvioi tulleen syrjityksi työnhaussa. Myös vuonna 2002 Tilastokeskuksen pääkaupunkiseudulla tekemässä maahanmuuttajien elinolotutkimuksessa somalialaiset ilmoittivat eniten työhön liittyvää syrjintää (tutkimuksessa oli mukana venäläiset, virolaiset, somalialaiset ja vietnamilaiset). Somalialaisista vastaajista yli puolet (57 %) ilmoitti törmänneensä etniseen syrjintään työnhaun yhteydessä (muilla osallistujaryhmillä luvut olivat 23–30 %).

Poliisin tietoon tulevasta, rasistisia piirteitä sisältävästä rikollisuudesta on julkaistu vuosiraportteja Poliisiammattikorkeakoulussa ja Sisäasiainministeriön poliisiosastolla vuodesta 1998 lähtien. Merkittävimmät rikoksia kokevat kansalaisuudet ovat pysyneet vuosien kuluessa samoina. Noin puolet rikosten uhreista vuosittain on Suomen kansalaisia (58 % vuonna 2009). Joukossa on esimerkiksi romaneja ja maahanmuuttajien lapsia. Somalialaiset ovat olleet toiseksi suurin uhriryhmä (7 %). Venäjän, Irakin, Iranin ja Turkin kansalaiset ovat seuraavaksi yleisimmät rasististen rikosten uhriksi joutuvat ryhmät. Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten lukumäärään suhteutettuna yleisimmän rasistisia rikoksia kohtaavat somalialaiset (17 rikosta jokaista 1000 kansalaista kohtaan vuonna 2009).

Läheskään kaikki rasistiset rikokset eivät tule poliisin tietoon, eikä kaikki rasismi ole rikollisuutta. Uhritutkimuksilla pyritään kartoittamaan sellaisten rasististen

tekojen määrää, joka ei näy viranomaisilastoissa. Maahanmuuttajien uhritutkimuksessa lähes kolmasosa (31 %) ilmoitti joutuneensa rasistisen rikoksen (solvaus, uhkaus, pahoinpitely, omaisuus- ja muut rikokset) uhriksi viimeisten 12 kuukauden aikana. Heistä vajaa kolmasosa (29 %) oli ilmoittanut asiasta poliisille. Somalialaisilla vastaajilla rasistisen rikoksen kokemukset olivat yleisempiä kuin muilla ryhmillä, kolme neljäsosaa (76 %) oli joutunut rikoksen uhriksi. Vuonna 2002 maahanmuuttajien elinolotutkimukseen haastatelluista (venäläiset, virolaiset, somalialaiset ja vietnamilaiset) joka kolmas oli kokenut väkivaltaa (mukaan lukien uhkailut) vuoden aikana. Somalialaisista lähes puolet (44 %) oli joutunut väkivallan uhriksi.

MITÄ ILMIÖN TAKANA ON?

Suomessa asuvat somalit ovat erityisen alttiina rasismille, varsinkin rasistiselle väkivallalle. He ovat yksi EU-alueen eniten rasismia kohtaavista maahanmuuttajaryhmistä. Myös Euroopan Komission rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen elin (ECRI) on vuonna 2007 julkaistussa maaraportissaan ilmaissut huolensa Suomen somaleihin kohdistuvasta rasismista ja etnisestä syrjinnästä. Minkä vuoksi Suomen somaleihin kohdistuu niin paljon rasismien sävyttämää väkivaltaa ja syrjintää?

Tutkimukset osoittavat, että Suomessa asuviin somaleihin kohdistuva rasismi on erityinen ilmiö, joka on osittain yhteinen myös muiden Pohjoismaiden kanssa. Tämän ryhmän edustajiin kohdistuvan rasismien yleisyys nousee selvästi esille kansainvälisessä vertailussa, ja ilmiö vaatii nimenomaan Suomessa ja muissa Pohjoismaissa ilmenevän, somaleihin kohdistuvan rasismien tarkastelua. Aihetta tulisi tutkia tarkemmin ja etsiä selityksiä yhteiskunnan tasolta. Tulisi tarkastella esimerkiksi rasististen tekojen takana vaikuttavaa yhteiskunnallista ilmapiiriä sekä kehittää erityisiä toimia somalien tukemiseksi ja rasismien vähentämiseksi. ■

Kirjoittaja on tutkija Poliisiammattikorkeakoulussa.

Ulkomaiset liikkuvat rikollisryhmät jalkautuneet Suomeen

Rikollisuuden kansainvälistyminen näkyy myös tavanomaisessa rikollisuudessa. Viime vuosina ulkomailta, erityisesti Baltian maista tai Baltian maiden kautta, tulevat liikkuvat rikollisryhmät ovat tehneet hyvin suunniteltuja omaisuusrikoksia. Tekijät ja saalis poistuvat maasta välittömästi teon jälkeen. Viranomaiset ovat kehittäneet yhteisen toimintamallin kyseiseen ns. "Hit and run"-tyyppisen rikollisuuden torjuntaan.

Kun Viro liittyi vuoden 2007 lopulla Schengen-alueeseen, rajatarkastukset Suomen ja Viron väliltä poistuivat. Rajakontrollin heikentyminen on osaltaan vaikuttanut uuden rikollisuusilmiön syntyyn. Helsingin ja Tallinnan välillä liikennöivät kymmenet edestakaiset laivavuorot mahdollistavat rikosentekijöiden kontrolloimattoman maahan saapumisen sekä nopean maasta poistumisen. Ulkomaalaiset liikkuvat rikollisryhmät ovat käyttäneet myös Turun satamaa sekä Pohjois-Suomen rajanylityspaikkoja toiminnassaan.

Uusi ilmiö alkoi näkyä aluksi perinteisissä omaisuusrikoksissa: asuttuihin asuntoihin sekä kattojen kautta liike- ja ostoskeskuksiin tehdyt rikokset lisääntyivät selvästi. Myös maksukorttien "skimmukset" (korttien kopiointi pankki- tai maksuautomaattiin liitetyllä

laitteistolla) sekä maksukorttien ja rahan anastukset erityisesti vanhuksilta yleistyivät. Vuosina 2008–2009 näiden ns. "hit and run" -tyyppisten omaisuusrikosten määrä kasvoi räjähdysmäisesti. Baltian maista, erityisesti Romaniasta, Puolasta ja Bulgariasta tulleita henkilöitä jäi kiinni rikoksesta epäilyinä muun muassa törkeistä varkauksista, aluksi eniten pääkaupunkiseudulla.

Esitutkintojen perusteella pääteltiin, että ulkomaalaiset rikollisryhmät tekivät hyvin suunniteltuja ja järjestettyjä rikosiskuja Suomeen: Illalla saavuttiin maahan, yön aikana tehtiin mahdollisemman monta rikosta ja aamulla poistuttiin maasta ensimmäisellä laivalla tai muuten mahdollisemman nopeasti. Kiinnijääneiden hallusta löytyi mm. navigaattoreita, joihin oli valmiiksi syötetty osoitteita, jotka todennäköisesti

olivat ennalta tiedusteltuja rikoskohteita (taloja, liikkeitä jne.). Ulkomaalaisia rikosten tekijöitä alkoi jäädä kiinni tällaisista rikoksista enenevässä määrin ympäri Suomea.

Toiminnan järjestäytyneisyyttä osoitti myös se, että tuomioistuimessa näyttöön vaikuttaneet seikat muuttivat seuraavaksi maahan saapuvien rikollisten toimintatapoja. Esimerkiksi ensimmäisissä asuntomurtosarjoissa kiinnijääneiden ulkomaalaisten tuomiot käräjäoikeudessa perustuivat merkittävältä osin televalvontatietojen avulla hankittuun näyttöön. Seuraavat kiinnijääneet olivat muuttaneet toimintatapojaan niin, että näyttöä ei saatu samalla tavalla televalvonnan avulla. Samanlaista toimintatapojen muuttamista oli havaittavissa myös muun näytön saatavuuden osalta. Kiinnijäämiseen johtaneista "virheistä" otettiin opiksi.

Osaltaan kyseisten seikkojen perusteella oli viitteitä siitä, että rikollisryhmiä selvästi ohjattiin ylhäältä päin ja rikollinen toiminta oli tarkasti koordinoitua. Kohteiden tiedustelu, varsinainen rikosten teko ja anastetun omaisuuden kuljettaminen pois maasta oli vastuutettu eri henkilöille tai tahoille.

POLIISI TARTTUI ILMIÖÖN LAAJALLA YHTEISTYÖLLÄ

Koska rikolliset toteuttivat "hit and run" -rikoksensa eri puolilla Suomea varsin lyhyessä ajassa ja poistuivat tämän jälkeen maasta, oli rikosten selvittäminen, tekijöiden kiinni saaminen ja anastetun omaisuuden poissaanti yksittäiselle poliisilaitokselle suuri haaste. Juttujen sarjoittaminen oli entistä tärkeämpää, jotta esitutkinta voitiin suorittaa nopeasti ja kattavasti. Perinteisellä poliisin aluevastuuperiaatteella ja toimintatavalla näiden rikos-

ten tutkinta ja varsinkin ennalta estäminen osoittautui vaikeaksi. Tämän vuoksi alettiin pohtia uusia menettelytapoja ja viranomaisyhteistyömuotoja tällaisten rikosten ennalta estämiseksi ja tutkimiseksi sekä ilmiön laajentumisen estämiseksi.

Vuonna 2010 Poliisihallituksen johdolla aloitettiin projekti (KOPPI), jolla kesän aikana puututtiin tehostetusti ulkomailta tuleviin rikollisryhmiin ja näiden tekemiin rikoksiin. Poliisiyksiköiden lisäksi Tulli ja Rajavartiolaitos olivat mukana projektissa. Valtakunnansyyttäjänvirasto osallistui projektin ohjausryhmään lähinnä syyteasioiden järjestelyjen vuoksi. Viron ja Latvian viranomaiset osallistuivat toimintaan sitoutumalla mm. tehostettuun tiedonvaihtoon. Vaikka tässä käytetään termiä "projekti", varsinainen toiminta ei tapahtunut erillisinä projektiorganisaationa,

vaan torjuntatyö ja toimenpiteet toteutettiin pääasiassa normaaleja organisaatioiden johtamisjärjestelmiä ja yhteistyömuotoja käyttäen.

Valtakunnallinen Poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen (PTR) yhteinen rikostiedustelukeskus vastasi yhteistyössä muiden PTR-yksiköiden ja poliisilaitosten kanssa kohderyhmän henkilöiden profiloinnista sekä rikosten sarjoittamisesta. Tässä tehtävässä PTR-toiminto teki tiivistä yhteistyötä ja vaihtoi tietoa ulkomaille sijoitettujen yhdysmiesten ja eri maiden lainvalvontaviranomaisten sekä Europolin kanssa.

Viranomaistoiminnan kohteet jaoteltiin kolmeen kategoriaan sen mukaan, kuinka haitallisiksi ne profiloitiin, ja tällä perusteella niihin kohdistettiin erilaisia toimenpiteitä. Tavoitteena oli puuttua ilmiöön mahdollisemman laajasti ja ennalta estää rikoksia siten,

että tieto viranomaistoiminnasta välittyi myös rikollisten lähtömaihin. Kohteeksi profiloitujen henkilöiden maasaoloedellytykset selvitettiin ennalta ja tietyissä tapauksissa heidät käännyttiin asianmukaisesti rikollisen toiminnan estämiseksi. Kohteeksi valittuja pyrittiin saamaan kiinni rikosten tekopaikoilta tai heidän rikosten tekemistään vaikeutettiin tehostetulla näkyvällä valvonnalla. Projektiin liittyvät rikokset tutkittiin aluevastuuperiaatteen mukaisesti poliisilaitoksissa sekä tarvittaessa yhteistyössä useamman poliisilaitoksen kesken.

TOIMINTAMALLIA JATKETTIIN TÄNÄ KESÄNÄ

Viime vuoden Koppi-projektin kokemusten pohjalta tänä kesänä on toteutettu vastaavanlainen tehovalvontajakso. Toiminta eri viranomaisten kesken on entistä keskittynyttä ja ennalta pidemmälle profiloituihin kohteisiin keskittävää. Yhdenmukaista toimintaa pyritään laajentamaan aiempaa enemmän koko maahan.

Tänä vuonna toiminnan painopistettä on muutettu enemmän ennakoivammaksi muun muassa tiedonhankinnan keinoin. Tärkeää on pyrkiä jo ennalta estämään rikollinen toiminta sekä saamaan anastettu omaisuus takaisin. Varsinaiset esitutkintajärjestelyt muovautuivat jo vuonna 2010 sujuviksi, mikä antoi hyvän pohjan kehittää edelleen mahdollisemman aikaisessa vaiheessa aloitettavaa tehokasta tutkintaa. Kansallista ja kansainvälistä viranomaisyhteistyötä on tehostettu, mikä on mahdollistanut viranomaistoiminnan suuntaamisen haitallisimpiin ulkomailta tuleviin rikosentekijöihin.

Tämän kirjoitushetkellä tehostettu valvontajakso (KOPPI2011) on ollut käynnissä kahden kuukauden ajan, ja tähän mennessä saadut kokemukset ja tulokset näyttäisivät, että tavoitteet toteutunevat suunnitellun mukaisesti. Lopullinen arviointi suoritetaan valvontajakson päätyttyä.

Edellä kuvattu ulkomaa-laisten liikkuvien rikollisryhmien toiminta on osa nykyistä suomalaista rikoskulttuuria ja esiintyy täällä samanlaisena kuin muuallakin Euroopassa. "Vanhan ajan" poliisitehtävät – jolloin selvitettiin vaikka tapusta, jossa pyöräteline oli heitetty lähikaupan ikkunan läpi, olutta ja tupakkaa anastettu ja saalis viety läheiseen kerrostaloon – ovat vaihtuneet osin täysin. Ulkomailta tulevien rikollisryhmien kohteet ovat ennalta hyvin tiedusteltuja, toimintamallit suunniteltuja ja anastetut "läppärit" ja muut tavarat siirtyvät nopeasti tuhansien kilometrien päähän eteenpäin myytäväksi.

Suomalainen tapa torjua kyseessä olevaa vakavaa rikollisuutta laajan viranomaisyhteistyön avulla on kiinnittänyt runsaasti huomiota muissa Euroopan maissa. Vuonna 2010 toteutettu valvontaprojekti ja 2011 toteutettava tehostettu valvontajakso tuottavat hyvää kokemusta ja työlähtöistä tapaa tarkastella lainvalvontaviranomaisten tehtäväkenttää, rakenteita ja toimintamalleja. Jatkossa onkin pohdittava sitä, millaista muutosta tarvitaan perustoimintoihin, jotta "hit and run"-rikollisuuden torjunta olisi tehokasta ja tuloksekasta vuoden jokaisena päivänä. ■

Kirjoittaja on poliisitarkastaja Poliisihallituksen rikos torjuntayksikössä.

Rikosoikeus ja monikulttuurisuuden haaste

Lainsäätäjän ja lainsoveltajan otettava kulttuurisia tekijöitä huomioon

Vaikka olisi liioiteltua väittää, että Suomessa olisi eletty pitkään yhtenäiskulttuurissa, suomalainen yhteiskunta on perinteisesti ollut melko homogeeninen. Tällä on ollut vaikutuksensa myös suomalaisen rikosoikeudelliseen järjestelmään ja rikosoikeuden käytännön soveltamiseen. Rikosoikeus on ollut melko formalistista ja neutraalisuutta korostavaa. Kulttuuriset tekijät ovat muovanneet rikosoikeuttamme, mutta tätä vaikutusta ei välttämättä ole aktiivisesti ajateltu (esimerkeistä ks. Nuotio, Kulttuurien kohtaaminen rikosoikeudessa, *Oikeus* 2/2010, s. 138–145).

Viime aikoina on keskusteltu paljon monikulttuurisuudesta, niin positiivisessa kuin negatiivisessa hengessä. Selvää lienee, että yhteiskunnan muuttuminen entistä heterogeenisemmäksi voi aiheuttaa päänsäädäjäille ja lainsoveltajalle. Myöskään rikosoikeustieteessä monikulttuurisuuteen tai kulttuurien kohtaamiseen liittyviä seikkoja ei Suomessa ole juuri

tarkasteltu. Ulkomaisesta kirjallisuudesta sen sijaan löytyy lukuisia aihetta käsitteleviä kirjoituksia. Keskustelun kohteena on saattanut esimerkiksi olla, miten moottoripyörän kuljettajalle asetettua kypäräpakkoa tulisi tarkastella turbaania käyttävien sikhien osalta (esim. Shachar, *Two Critiques of Multiculturalism*, 23 *Cardozo Law Review* (2001), s. 281).

LAINVALMISTELUN ENNAKOITAVA ERILAISET SOVELTAMISTILANTEET

Lähtökohtana Suomen oikeudessa ja rikosoikeudessa on ollut moniarvoisuus. Suomalaisessa kriminaalipoliittisessa keskustelussa moniarvoisuus on tunnustettu jo pitkään (esim. Anttila – Törnudd, *Kriminologia* (1970), s. 182 ja Lahti, *Rikollisuudesta johtuvien kustannusten vähentämisestä ja jakamisesta*, *Oikeustiede – Jurisprudentia* 1972, s. 232). Niin ikään perusoikeuksia koskevassa keskustelussa perusoikeussäännösten tehtävänä on katsottu olevan erilaisten yksilöllisten ja ryhmäkohtaisten eettisten valintojen mahdollis-

taminen. Perusoikeuksien on näin katsottu luovan edellytyksiä modernille kulttuurille ominaiselle arvopluralismille (ks. esim. Tuori, *Kriittinen oikeuspositivismi* (2000), s. 259).

Suomalaiset rikossäännökset on kirjoitettu lähtökohtaisesti ketä tahansa silmällä pitäen. Tämä ilmenee rikossäännösten muotoilusta. Rikosoikeudelliset tunnusmerkistöt on lähtökohtaisesti muotoiltu muodollisesti ja abstraktisti: ”Joka aiheuttaa – on tuomitava –”. Muotoilu korostaa muodollista yhdenvertaisuutta ja sekä säännösten yleistä soveltamisalaa.

Yhteiskunnan muuttuminen monikulttuurisemmaksi ja heterogeenisemmäksi edellyttää rikosoikeudelliselta järjestelmältä joustavuutta. Vaikka säännökset kirjoitetaan yleiseen ja abstraktiin tyyliin, eri kulttuureihin ja eri yhteisöihin liittyviä soveltamistilanteita on kyettävä ennakoimaan. Lainsäätäjän ja lainsoveltajan on kyettävä huomaamaan ja ottamaan huomioon tapaukseen liittyvät erityispiirteet. Kysymys on tietynlaisesta ti-

lanneherkkyydestä. Vähintään lainsäätäjän olisi kyettävä ottamaan huomioon sääntelyn erilaisista kulttuurisista tekijöistä mahdollisesti aiheutuvat erilaiset soveltamistilanteet. Monikulttuurisuusnäkökohdat tulisi ennakoida lainvalmistelussa.

ESIMERKKEJÄ OIKEUSKÄYTÄNNÖSTÄ

Kotimaisessa rikosoikeudellisessa oikeuskäytännössä on tiettyjä esimerkkejä kulttuuristen tai uskonnollisten tekijöiden huomioon ottamisesta osana oikeudellista ratkaisutoimintaa. Esimerkiksi uskonnollisista syistä tehtyä poikien ympärileikkausta koskeneessa tapauksessa KKO 2008:93 tarkasteltiin, miten toimintaa olisi arvioitava rikoslain pahoinpitelysäännösten kannalta. Kulttuuristen tekijöiden kannalta merkityksellistä tapauksessa oli, että tapauksessa punnittiin yksilöllisiä perusoikeuksia suhteessa yhteisöisiin seikkoihin. KKO päätyi katsomaan, että uskonnollisista syistä toteutetulla poikien ympärileikkauksella voi olla

Yhteiskunnan muuttuminen monikulttuurisemmaksi ja heterogeenisemmäksi edellyttää rikosoikeudelliselta järjestelmältä joustavuutta.

myönteistä merkitystä leikat-tavan henkilön uskonnolli- seen ja sosiaaliseen yhteisöön kiinnittymisen kannalta. Tämä siitä huolimatta, että poikien ympärileikkaus nimenomaan todettiin henkilökohtaista koskemattomuutta loukkaa- vaksi toimenpiteeksi.

Ratkaisussa KKO melko tyylikkäällä tavalla huomioi kulttuuristen ja yhteisöllisten tekijöiden vaikutuksen osana perusoikeusjärjestelmään sisältyvää punnintaa, jossa rikosoikeudellisen tunnusmerkistön mahdollista täyttymistä arvioitiin perus- ja ihmisoikeuksista lähtevällä argumentaatiolla (tapauksesta laajasti Lavapuro, Uusi perustuslakikontrolli (2010), s. 119–129). Vähintään tapaus on hyvä esimerkki siitä, miten kulttuurisille ja yhteisöllisille tekijöille voidaan antaa vaikutusta rikosoikeudellisessa ratkaisutoiminnassa.

Myös paljon keskustelua herättäneessä lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskeneessa ns. kielisuudelmatapauksessa KKO 2005:93 oli ilmeisesti kysymys muun kuin suomalaisen valtakulttuurin piirissä toteutetusta teosta. Tapauksessa isä oli antanut alaikäisille lapsil- leen toistuvasti pitkiä kielisuu- delmia sekä hyväillyt heidän vartaloitaan. Koska isän teoilla ei ollut näytetty olleen seksuaalista tarkoitusta, syytteet hylättiin¹. Kulttuuristen seikkojen vaikutus ei kuitenkaan käy ilmi ratkaisun tekstistä, joten voitaneen olettaa, että niillä ei ole ollut vaikutusta ratkaisun lop- putulokseen.

Kotimainen seksuaaliri-

koksiin liittyvä kulttuurisia seikkoja huomioiva esimerk- ki löytyy suomalaisesta sau- nakulttuurista. Nimenomaan seksuaalirikoksia uudistetta- essa meillä on pohdittu, että saunakulttuuriin liittyvää alas- tomuutta ei meillä arvioitaisi seksuaalisesti merkittävänä. Joissakin toisessa kulttuurissa näin saattaisi olla. (HE 6/1997 vp, s. 181/II.)

Yhdysvaltalaisessa oikeus- kirjallisuudessa paljon käsitel- ty ns. *cultural defense* -tilantee- seen liittyvä tapaus on *State v. Kargar* (1996). Tapauksessa afganistanilaistaustainen maa- hanmuuttaja oli syytettynä suudeltuaan 18-kuukautisen poikansa sukuelintä. *Kargar* vetosi siihen, että toiminta oli tavallista hänen kulttuurissaan. Tätä osoitti muun muassa, että *Kargarin* valokuva-albumissa oli kuva vastaavasta tilanteesta. Toimintaa pidettiin afganista- nilaisessa kulttuurissa asiassa esitetyn selvityksen mukaan rakkaudenosoituksena lasta kohtaan. Toisaalta tapauksessa esitettiin selvitystä myös sii- tä, että islamilaisen oikeuden mukaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä rangaistukse- na oli kuolema.

Alemmat oikeusasteet piti- vät *Kargar*ia syyllisenä, mutta *Mainen* korkein oikeus päätyi vapauttamaan syytetyt, koska se ei pitänyt tekoa lapsen sek- suaalisen hyväksikäyttörikok- sen alaan kuuluvana (tapauk- sesta laajasti *Wanderer – Connors*, *Culture and Crime: Kargar and the Existing Framework for a Cultural Defense*, 47 *Buffalo Criminal Law Review* (1999), s. 829–873).

LÄHTÖKOHTANA PERUS- JA IHMISOIKEUDET

Tapaukset osoittavat, että kulttuurisilla ja muilla yhtei- söllisillä tekijöillä on oltava sijansa rikosoikeudellisessa lainsäädännössä ja ratkaisuo- toiminnassa. Rikosoikeu- dessa on mahdollista katsoa toiminta rankaisemattomaksi esimerkiksi kirjoittamatto- man vastuuvapausperusteen nojalla. Näin *cultural defense* -argumentti voi saada mer- kitystä myös suomalaisessa rikosoikeudellisessa käytän- nössä. Toiminta voidaan myös katsoa sosiaaliadekvaatiksi, jolloin rangaistusta ei tuomit- taisi. Toimintaa pidetään ylei- sesti hyväksyttävänä. Esimer- kiksi ehtoollisviinin tarjoilua alaikäiselle sekä sen rankaise- mattomuutta on mahdollista tarkastella tästä näkökulmasta (ks. *Nuotio* 2010, s. 139). On syytä muistaa, että kulttuuris- ten tai esimerkiksi uskonnol- listen tekijöiden huomioon ottaminen kyetään parhaim- massa tapauksessa kytkemään oikeudellisiin argumenttei- hin. Hyvä esimerkki tästä on KKO:n poikien ympärileik- kaustapaus, jossa rikosoi- keudellisen tunnusmerkistön täyttymistä arvioitiin perus- oikeuslähtöisellä punninta- argumentaatiolla.

Toisaalta on selvää, että mitä tahansa ei voida kult- tuurisilla tai uskonnollisilla argumenteilla perustella. Esi- merkiksi tyttöjen sukuelinten silpomista ei voida puolustaa näillä argumenteilla. Kysymys on yksiselitteisesti törkeästä pahoinpitelystä. Tekoa ei voi

puolustaa uskonnonvapaudel- la tai muilla kulttuurisilla teki- jöillä (ks. esim. HE 309/1993 vp, s. 56/I ja LaVM 22/1994 vp, s. 12/I).

Tulevaisuudessa kulttuuri- siin ja yhteisöllisiin tekijöihin liittyvät rikosoikeudellisesti merkittävät tapaukset ja niihin liittyvät kiperät tilanteet tus- kin tulevat vähentymään. Läh- tökohtana tällaisia tilanteista koskevassa oikeudellisessa argumentaatiossa olisi pidet- tävä perus- ja ihmisoikeuksia, joiden kautta rikosoikeudel- lista tunnusmerkistöä ja sen täyttymistä olisi tarkasteltava. Myös se sekä rikosoikeuteen että perusoikeusjärjestelmään sisältyvä lähtökohta, jonka mukaan arvopluralismi on ominaista nyky-yhteiskunnal- le ja sen oikeusjärjestykselle, olisi syytä pitää mielessä. ■

Kirjoittaja on OTT, VT ja rikosoikeu- den dosentti.

¹Tältä osin on huomautettava, että RL 20:10.2:n sisältämää seksuaalisen teon määritelmää on hiljattain muutettu siten, että siitä on poistettu seksuaalisen kiihotuksen tai tyydytyksen tavoittelua koskeva edellytys (540/2011). Muutos liittyi osin tekstissä mainittuun ns. kielisuu- delmatapaukseen.

Rasistiset rikokset lainsäädännössä

Rasistinen vaikutin rikoslaissa

Rasistisessa rikoksessa teko kohdistuu yleensä johonkin laissa määriteltyyn erityistä suojaa tarvitsevaan vähemmistöryhmään tai siihen kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella. Rasistisena rikoksena voidaan pitää rikosta, joka on tehty rasistisesta vaikuttimesta (ks. RL 6:5 4 k). Näin määriteltynä esimerkiksi pahoinpitely, vahingonteko, tuhotyö, kotirauhanrikos, kunnianloukkaus tai laitton uhkaus on rasistinen rikos, jos se on tehty rasistisesta vaikuttimesta.

Rasistisina vaikuttimina on kansainvälisten sopimusten ja veloitteiden perusteella pidettävä ainakin rikoksen tekemistä rodun, ihonvärin, syntyperän taikka kansallisen tai etnisen alkuperän vuoksi. Viharikoksen käsite on laajempi. Viharikoksiin luetaan myös muista kuin rasistisista vaikuttimista tehdyt rikokset kuten seksuaalisen suuntautumisen tai uskonnon perusteella tehdyt rikokset.

Rikoksen tekijän rasistinen motiivi merkitsee normaalia ankarampaa rangaistusta. Ra-

sistisesta vaikuttimesta tehty teko voi tulla joko rangaistavaksi itsenäisenä rikoksena tai vaikutin voidaan muissa yksilöön kohdistuvissa rikoksissa ottaa huomioon rangaistuksen koventamisperusteena tai muutoin rangaistuksen mitaamisessa. Tunnusmerkistöjä, jotka täytyisivät ainoastaan rasistisesta motiivista, rikoslaki ei tunne. Rikoksia, joissa jo rikoksen tunnusmerkistö sisältää rasistisen motiivin, ovat kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10 ja 10 a; jäljempänä kiihottamisrikokset), syrjintärikokset (RL 11:11, 47:3 ja 47:3a), joukkotuhonta (RL 11:1) tai sen valmistelu (RL 11:2) ja rikos ihmisyyttä vastaan eräissä tapauksissa (RL 11:3:n 5 kohta) sekä kidutus (RL 11:9a).

KANSAINVÄLISET VELOITTEET RIKOSLAIN MUUTOSTEN TAUSTALLA

Rasistisen vaikuttimen sisältävät rikoslajit otettiin rikoslakiin 1970-luvulla Suomen liittyessä rasismien tuomitseviin kansainvälisiin sopimuk-

siin. Sen jälkeen lainsäädäntöä on täsmennetty ja soveltamisalaa laajennettu. Kiihottamispykälää yritettiin lieventää vuonna 1994. Rikoksen edellyttämä tahallisuus viestin sisällön loukkaavuuden ja uhkaavuuden suhteen ehdotettiin rajoitettavaksi tekijän tarkoitukseseen, mutta eduskunnassa yritys torjuttiin (LaVM 22/1994 vp). Rangaistuksen koventamisperusteeksi rasistinen motiivi säädettiin vuonna 2003. Kesäkuussa 2011 voimaan tulleiden lainmuutosten taustalla olivat kansainväliset veloitteet. Lainsäädäntöön lisättiin uusi törkeä kiihottamisrikos ja oikeushenkilön rangaistusvastuu kiihottamisrikoksiin, julkiseen kehottamiseen rikokseen, laittomaan uhkaukseen ja törkeään kunnianloukkaukseen. Lisäksi kiihottamisrikoksen käsitteistöä ja tekotapoja nykyaikaistettiin ja osin laajennettiin. Lähinnä kansallisista tarpeista kiihottamisrikosta ja koventamisperustetta koskeviin rikoslainsäädännöksiin lisättiin vihaperusteiksi vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen ja vammaisuus.

VIHAPUHEET JA RIKOS- LAINSÄÄDÄNTÖ

Internetistä on tullut merkittävä tiedonvälityskanava niin hyvässä kuin valitettavasti pahassakin. Internetin keskustelupalstoilla esiintyviä rikoksia, joiden rangaistavuus perustuu viestin sisältöön, kutsutaan ilmaisu- tai sananvapausrikoksiksi. Rasistinen motiivi voi olla syynä esimerkiksi internetissä keskustelupalstoilla esiintyvään julkiseen kehottamiseen rikokseen (RL 17:1), laittomaan uhkaukseen (RL 25:7) tai kunnianloukkausrikokseen (RL 24:9–10).

Internetissä tapahtuvan rasistisen tai muunlaisen vihan lietsomisen yhteydessä puhutaan usein vihapuheista ("hate speech"). Muun muassa kiihottamisrikos, joka on keskeinen rasistista vihaa osoitava rikos internetissä, kattaa myös laajemmin vihapuheet. Kiihottamisrikoksen soveltamisen edellytyksenä on mm., että julkaistun viestin sisältö on tiettyä ryhmää uhkaava tai loukkaava ja että teko on tahallinen. Kiihottamisrikos voi olla törkeä mm. silloin, jos siinä kehoitetaan tai hou-

Ihmis- ja perusoikeutena turvattu ihmisarvon kunnioittaminen ja oikeus henkisesti turvattuun elämään oikeuttaa sananvapauden rajoittamisen.

ANTI-AIMO KOIVISTO / LEHTIKUVA

kutellaan joukkotuhonnan, rikoksen ihmisyyttä vastaan tai sotarikoksen tekemiseen taikka murhaan tai terroristisessa tarkoituksessa tehtyyn tappoon ja rikos kokonaisuudessaan arvostellen on törkeä. Enimmäisrangaistus olisi tällöin neljä vuotta vankeutta. Sen sijaan kiihottamisrikoksen perusmuodon on katsottava soveltuvan mainittujen rikosten julkisen puolustamisen, kieltämisen tai vähättelyn vakavimpiin muotoihin.

Kiihottamisrikoksen täyttymistä arvioitaessa joudutaan rajaa käymään suhteessa sananvapauteen. Sananvapautta koskettelevat erityisesti viestit, joissa kirjoittaja ilmaisee näkemyksiään ja arvostuksiaan yleisistä kysymyksistä. Jossain määrin loukkaavakin puhe voi olla sallittua esimerkiksi silloin, kun viestintä koskee sananvapauden ydinalueen suojaamaa poliit-

tista keskustelua. Viharikosten kriminalisoinnin lähtökohtana kuitenkin on, että ihmis- ja perusoikeutena turvattu ihmisarvon kunnioittaminen ja oikeus henkisesti turvattuun elämään oikeuttaa sananvapauden rajoittamisen. Viharikos synnyttää kohteessaan ja jokaisessa henkilössä, jolla on kyseinen ominaisuus, pelkoa vihan kohteeksi ja rikoksen uhriksi tulemisesta. Vihapuheet voivat rohkaista muita viharikoksiin silloinkin, kun viestissä ei suoranaisesti yllytetä rikoksiin. Ihmisoikeustuomioistuimien on katsonut, että vihapuheet eivät ansaitse ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan turvaaman sananvapauden suojaa.

RIKOSOIKEUDELLISEN VASTUUN ONGELMIA

Rasistisen vihapuheen tekijää ei aina saada selville eikä rasistista viestiä poistetuksi kes-

kustelupalstalta, etenkin jos asianomainen keskustelupalsta on ulkomaisella palvelimella.

Lähtökohtaisesti rikosoikeudellinen vastuu määräytyy yhtenäisten säännösten mukaan riippumatta rikoksen muodosta tai sitä ympäröivästä maailmasta (Sananvapauslain 12 §). Rikosoikeuden yleisten oppien soveltaminen sananvapausrikoksiin on kuitenkin joissakin tapauksissa osoittautunut ongelmalliseksi. Internetissä esiintyvän rasistisen ja muun vihakirjoittelun rajoittamiseksi on harkittu muun muassa lainsäädännön muuttamista siten, että keskustelupalstojen ylläpitäjät saataisiin nykyistä yksiselitteisemmin rikosoikeudellisen vastuun piiriin siinä tapauksessa, jossa ylläpitäjä ei poista palstalta tietoonsa tullutta sisällöltään selvästi lainvastaista viestiä eikä päätoimittajavastuu tule

kysymykseen. Päätoimittajavastuu ei koske reaaliaikaisia keskusteluja, portaalien ylläpitäjiä, blogin kirjoittelijoita tai tavallisen keskustelupalstan ylläpitäjiä.

Rikosoikeudellinen vastuu voi kuitenkin syntyä silloin, kun palstan ylläpitäjän toimintavelvollisuus perustuu tuomioistuimen antamaan velvoittavaan päätökseen tai kun ylläpitäjä tietoisesti sallii palstaansa käytettävän rasististen viestien julkaisupaikkana. Epävarsinaista laiminlyöntivastuuta koskevia rikoslainsäännöksiä ei ole käytännössä sovellettu keskustelupalstan ylläpitäjiin. Kesäkuussa voimaan tulleella lainmuutoksella kiihottamisrikoksen tunnusmerkistöön lisättiin sen selventämiseksi uusi teko tapa, ”pitää saatavilla”. Lakivaliokunta toivoi muutoksen myös helpottavan pykälän soveltamista keskustelupalstan ylläpitäjiin (LaVM 39/2010). Keskustelupalstan ylläpitäjien rikosoikeudellisen vastuun lisääminen ei ole ainakaan ensisijainen ratkaisu vihapuheiden torjunnassa, ja sellainen voisi olla ongelmallista sananvapauden kannalta (Hanula-Neuvonen LM 3/2011). Keskustelupalstan ylläpitäjien rikosoikeudellisen vastuun lisäämisen harkitseminen ei näyttäisi olevan ajankohtaista ennen kuin nykyisen lainsäädännön soveltamisesta saadaan riittävästi kokemusta. ■

Kirjoittaja on oikeustieteen tohtori.

Tulkattu oikeuskäsittely onnistuu yhteistyössä

Oikeustulkkaus ei ole oikeudellisesta viestintätilanteesta irrallista, pelkästään kielitaidon varassa tapahtuvaa toimintaa vaan tapahtuu aina yhteistyössä kaikkien osapuolten kanssa. Kirjoitus käsittelee oikeustulkkauksen käytäntöjä, tilannetta ja kehittämistarpeita.

Tutkijana ei toivoisi törmäävänsä oikeusprosessiin, jossa esitutinnan aikana on käytetty tulkkinä ilmoituksen tekijän aviopuolisoa, jonka puutteellisten tulkkaustaitojen vuoksi esitutkinta-asiakirjat eivät ole luotettavia, ja jossa vielä suullisessa oikeuskäsittelyssä työskentelee kokematon tulkki, jonka kanssa tuomarin yhteistyö ei onnistu vakuuttavasti. Kun koko prosessi menee viestinnän näkökulmasta poskelleen, onko ihmisen oikeusturva toteutunut riittävästi? Oikeudenmukainen kohtelu ja oikeusturva toteutuvat usein nimenomaan kielellisessä vuorovaikutuksessa. Ihmisen mahdollisuuden tulla kuulluksi sillä kielellä, jonka hän parhaiten hallitsee, on kiinnitettävä huomiota ennistä pontevammin. Avustajan osaaminen ei voi paikata sitä, että asianosaisen mahdollisuus osallistua omien asioidensa käsittelyyn vähenee oikeustulkkauksen puutteel-

lisen laadun vuoksi. Myös viranomaisella on oikeus tehdä oikeudenmukaisia ja hyvin perusteltuja ratkaisuja monikielisissäkin prosesseissa.

VIESTINNÄSSÄ ON MONTA MUUTTUJAA

Hyvin toimiva oikeustulkkaus on osa hyvin toimivan oikeusprosessin kokonaisuutta. Usein tulkattun oikeusprosessin ongelmat sysätään yksittäisten tulkkien harteille. Monesti päällimmäiseksi ongelmaksi katsotaan tulkkien puutteellinen kielitaito. Ongelma tällaisessa ajattelussa on, että oikeustulkkaus irrotetaan oikeudellisesta viestintätilanteesta irralliseksi, pelkästään kielitaidon varassa tapahtuvaksi toiminnaksi, mitä se ei kuitenkaan ole. Oikeustulkkaus tapahtuu aina yhteistyössä muiden osapuolten kanssa, eikä vuorovaikutus näin ollen epäonnistu ainoastaan siitä syystä, että tulkki ei hoida omaa osuuttaan mahdollisimman

hyvin. Ongelmat saattavat tosiasiaa johtua huonostoitien suunnittelusta tai esimerkiksi siitä, että tuomari unohtaa kiinnittää huomiota tulkin tarpeeseen hoitaa viestintätehtävänsä keskittyessään itse kuulemaan asianosaisia.

OIKEUSTULKKAUS JA TULKIN AMMATTITAITO

Ammattitaitoinen tulkki mieltää roolinsa, tulkin tehtävän eettiset ulottuvuudet, oikeudet ja velvoitteet sekä pystyy itsenäiseen toimintaan ja tiedonhakuun. Tulkin on tunnettava sitä toimintaympäristöä, jossa hän tehtävänsä hoitaa, esimerkiksi käräjäoikeuden toimintaa ja oikeussaliviestintää sekä sen erilaisia kielellisiä konventioita. Ammattitaidon perusosa-alue on myös se, että tuntee ja hallitsee erilaisia tulkkausten tekniikoita. Tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että tulkki osaa hoitaa oikeussalissa tai poliisikuulustelussa viestintää sekä sa-

manaikaisesti puhujan kanssa (simultaaninen kuiskaustulkkaus) että peräkkäisesti puheenvuoro kerrallaan (konsekutiivitulkkaus). Näiden perustulkkaustekniikoiden käyttötilanteet vaihtelevat käsittelyn eri vaiheissa. Edelleen kuitenkin huomio kiinnittyy turhan usein siihen, millä tasolla tulkin kielellinen osaaminen on. Vaikka kielitaito on tehtävän hoitamisen kannalta olennainen, tulkin toiminnan onnistumista määrittävät muut työn osa-alueet huomattavan paljon.

Tulkkaustilanteen onnistuminen edellyttää ennen muuta, että ymmärretään ennistä laajemmin, miten monet seikat vaikuttavat tulkattuun viestintään. Koska olosuhteet ovat usein hyvin hankalat, tulkattua viestinnältä ei aina voi vaatia täydellistä kattavuutta. Vuorovaikutus onnistuu usein riittävästi käyttämällä viestinnällistä luovuutta, jolla luovitaan kielellisten ilmaisuvaikeuksien

ohi. Tämä edellyttää tulkilta ja oikeuden puheenjohtajalta kykyä joustavaan viestintään, jossa tietoa haetaan ja tarjotaan monenlaisin kysymyksin ja vastauksin. Pyrkimys kattavaan ja sujuvaan tulkkaukseen on kuitenkin ideaali, joka on syytä pitää mielessä oikeussalissa. Emme voi ajatella, että puheenjohtaja tekisi ratkaisuja osittain tulkattun kertomuksen varassa tai että vieraskielinen asianosainen ei kaiken aikaa ymmärtäisi oikeussalissa meneillään olevaa asian käsittelyä.

Tekemissäni tuomareiden haastattelussa on usein nousut esiin tarve saada erilaisten kulttuurien ymmärtämiseen liittyvää koulutusta. Kulttuurien välisen viestinnän näkökulmasta tuomareille järjestettävässä täydennyskoulutuksessa onkin kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, miten itse viestintätilanteessa tällaisiin kulttuurisiksi epäilyihin ongelmiin päästään käsiksi. Tuomareiden on saatava harjoitella keskustelua tulkin välityksellä erilaisissa harjoitustilanteissa. Erityisesti omaa viestintätapaa pitää päästä tarkastelemaan ryhmäkeskusteluissa, koska vuorovaikutus rakentuu aina jossakin tilanteessa. Oman viestinnän analysoiminen ja määrätietoinen kehittäminen on hyödyllistä myös yksikielisen oikeudenkäynnin onnistumisen kannalta. Viestintätilanteen yleistä luonnetta, sen osapuolia ja tarkoitusta on syytä valaista rauhallisesti ennen keskustelun aloitta-

mista esimerkiksi silloin kun asianosaisten henkilötietoja varmistetaan. Tässä yhteydessä on mahdollista esimerkiksi tiedustella, ymmärtääkö henkilö jossain määrin oikeudenkäynnin peruskieltä.

KEHITTÄMISTARPEITA ON PALJON

Oikeustulkkausten parissa riittää raivaus-, hoito- ja pitkän tähtäimen suunnittelu- töitä. Oikeusturvasta voidaan puhua vasta, kun koko kenttä toimii samojen tavoitteiden suuntaisesti. Käräjoikeuksien on mietittävä huolellisesti tulkkien tilaamiseen liittyvät vastuut. Palautejärjestelmää on kehitettävä ja tulkkien käyttöä seurattava. Kansallinen oikeustulkkipöytäkirja ja tulkkien auktorisointijärjestelmä huutavat kehittäjiä, ratkaisuja ja rahoitusta. Oikeustalojen henkilökuntaa on koulutettava tulkkien kanssa työskentelyyn. Käräjoikeuksien ja poliisin on huolehdittava siitä, että laadusta piittaamattomilta tulkki- kivilätiläiltä ei hankita tulkkeja kuin aivan pakottavissa tilanteissa. Kuntien on tilattava laadukkaaksi osoitettua palvelua tulkkipöytäkirjoilta ja huolehdittava, että näissä järjestetään riittävästi sisäistä koulutusta. Tulkkipöytäkirjojen on pidettävä yllä tulkkien motivaatiota ja jaksamista tässä raskaassa työssä, jotta ammattitaitoiset tulkit sitoutuisivat työhönsä. Ensimmäisistä vaaditaan asennemuutosta ja yhteistä eettistä ja kestävä näkemystä siitä, että tulkkausasioita ei hoideta vasemmalla kädellä.

OIKEUSTULKKIEN KOULUTUSTILANNE

Vuodesta 1998 lähtien asioimistulkki on ollut mahdollista pätevytyä suorittamalla asioimistulkki ammattitutkinto. Näyttötutkintona järjestettävä tutkinto ja siihen valmistava koulutus sisältävät myös oikeustulkkauksen osa-alueen perusteet.

Asioimistulkki ammattitutkinnon suorittaminen on tae siitä, että tutkinnon läpäissyt hallitsee tietyt ammattipätevyden osa-alueet. Näyttötutkintoon järjestetään valmistavaa koulutusta, mikä jonkin verran yhtenäistää tulkki- toiminnan tiedollista perustaa melko kirjavasta koulutuksesta huolimatta. Asioimistulkka- ksen koulutustilanne parantui tänä syksynä, kun Diakonia- ammattikorkeakoulu käynnisti tulkin ammattiin johtavan 3,5 vuotta kestävä koulutusohjelman. Ensimmäisen koulutuserän työkielivalikoimassa ovat suomen lisäksi arabia, kurdi, somali, persia ja vietnam. Koulutuksen osa-alueita ovat mm. tulkkaus poliisi- ja oikeusalalla sekä tulkkaus maahanmuuttotilanteissa. Tämän koulutuksen piiriin pääsee kuitenkin ainoastaan harva tulkin työtä tekevä.

Opetushallitus perusti keväällä projektiryhmän, jonka tarkoituksena on suunnitella oikeustulkki erikoisammattitutkinto. Uuden näyttötutkinnon perustamista suosittivat mm. Poliisihallitus, kunnalliset tulkkipöytäkirjat, tulkkausalan järjestöt ja yliopistot. Tutkinto toteutuu vuonna 2014.

TULEVAT EU-VELVOITTEET

EU:n direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (2010/64/EU) hyväksyttiin viime vuonna. Direktiivin velvoitteet on saatettava voimaan Suomessa viimeistään vuonna 2013. Direktiivi sisältää erilaisia oikeusturvatakoja, joita ovat mm. se, että käytössä on oltava jonkinlainen menettely sen toteuttamiseksi, tarvitseeko asianosainen oikeussalissa tulkkiä vai ei. Direktiivin artiklassa 5 käsitellään tulkkausta ja käännösten laatua. Artiklan mukaan ”jäsenvaltioiden on pyrittävä perustamaan tarvittavan pätevyden omaavien itsenäisten kääntäjien ja tulkki- rekisteri tai rekisterit”. Asianosaisen on myös saatava käyttöönsä keskeiset asiakirjat käännettyinä. Jäsenvaltioiden ratkaisuja seurataan kiinnostuksella alan toimijoiden yhteistyöorganisaatio EULITassa (European Legal Interpreters and Translators Associationissa, www.eulita.eu). ■

Kirjoittaja on yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Hän tutkii parhaillaan kääntäjien, tulkki- rekisteri ja muiden tuomioistuimes- sa toimivien ammattiryhmien yhteistoimintaa Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa Tampereen yliopistossa.

Kunniakonfliktin molempia osapuolia täytyy kuulla

Ihmisoikeusliiton Kitke!-hankkeen tarkoituksena on ennaltaehkäistä kunniaan liittyviä konfliktitilanteita ja väkivaltaa. Asiantuntija **Rebwar Karimin** mukaan parasta ennaltaehkäisyä on rakentava, osallistava ja itsekriittinen dialogi yhteisön tasolla. Konfliktitilanteissa on tärkeää pyrkiä väkivallan uhkan minimoimiseen ja turvallisen vuorovaikutuksen aikaansaamiseen.

Kunniaan liittyvä väkivalta on henkilön fyysisistä tai psyykkistä painostamista tilanteessa, jossa häntä epäillään yhteisöllisten siveysperiaatteiden loukkamisesta teolla, joka aiheuttaa julkista häpeää patriarkaalisen arvomaailman näkökulmasta, Rebwar Karimi määrittelee. Kunniaväkivalta viittaa kaikkiin ihmisoikeuksia loukkaaviin tekoihin, joiden tarkoituksena on kasvojen säilyttäminen yhteisön edessä. Periaatteessa siihen voi syyllistyä kuka tahansa kunniakeskeiseen kulttuuriin kasvanut ihminen riippumatta sukupuolesta ja sukupolvea. Kuitenkin ilmiön luonteen takia miehet syyllistyvät siihen enemmän ja naiset, varsinkin nuoret, ovat useammin uhreja. Suomessa esiin tulleissa tapauksissa on usein ollut kyse perheen ja nuoren välisestä konfliktista tai pariskunnan avioerotilanteesta.

– Kitke!-hankkeessa kunnia-
väkivalta määritellään haitalli-

seksi perinteeksi. Jokaiseen kulttuuriin, ei vain maahanmuuttajakulttuuriin, kuuluu haitallisia perinteitä. Lähestymme yhteisöjä tällä näkökulmalla ja yritämme auttaa ihmisiä keskustelemaan siitä, miten näistä perinteistä voidaan päästä eroon ilman että kulttuurin rakenne hajoaa. Sen sijaan että kyseenalaistamme koko kulttuurin, muistutamme yhteisöllisen kulttuurin positiivisista puolista ja yritämme motivoida ihmisiä luopumaan haitallisista perinteistä.

Tähän on kehitetty ns. yhteisödialogin työpajamallia. Ensin naiset, miehet ja nuoret keskustelevat erikseen ohjatusti kulttuurin haitallisista perinteistä. Tämän jälkeen ryhmät kokoontuvat yhteen ja tuovat esille omat näkökulmansa. Ideana on käynnistää itsekriittistä ja rakentavaa dialogia yhteisön sisällä asiantuntijoiden tuella. Viime vuonna kohderyhmänä olivat kurdinkieliset ja darinkieliset (afgaanit) yhteisöt. Tähän

mennessä on pidetty 13 työpajaa ja yhteensä 350 ihmistä on osallistunut keskusteluihin ympäri Suomea.

– Positiivinen palaute kertoo ainakin siitä, että yhteisöissä on kykyä keskustella kunniaan liittyvästä väkivallasta. Olemme saaneet mukaan keskusteluihin tasaisesti sekä motivoituneita miehiä, naisia että nuoria. Niin kauan kuin teemme työtä vain konfliktin osapuolten parissa, olemme myöhässä. Tarvitaan muutosta yhteisöjen kulttuurien rakentamisella. Todellinen rakentava muutos tapahtuu yhteisön sisäلتä käsin ja yhteiskunnan pitäisi tukea siihen johtavia toimenpiteitä. Yhteisöissä on paljon voimavaroja, joita voi hyödyntää.

VÄKIVALLAN UHRIN JA TEKIJÄN SUOJAAMINEN

Kun kunniaan liittyvä konflikti on jo päällä, tarvitaan erilaisia toimenpiteitä. Tähän Kitke!-hankkeessa on kehitetty 1=2+2-malli. Nimi viittaa

siihen, että konfliktitilanteessa pitää osata tehdä kahta toimenpidettä yhtä aikaa. Tilanteen ratkaisun kannalta on välttämätöntä, että työtä tehdään molempien osapuolten parissa väkivaltaa hyväksymättä. Tässä tarvitaan lain velvoittamia viranomaisten toimenpiteitä, mutta niiden rinnalla tarvitaan ns. tavoitteellista sosiaalityötä. Rankaisemalla ei pystytä vaikuttamaan ihmisen käsitykseen kunniaista, ihmisarvosta ja naisten oikeuksista.

Rebwar Karimi painottaa, että sekä uhria että tekijää pitää suojata konfliktitilanteessa. Uhrin mieliala laskee näissä tilanteissa ja monilla on itsetuhoisia ajatuksia, jotka täytyy osata tunnistaa ja niihin reagoida. Sen lisäksi pitää tehdä konkreettisia toimenpiteitä, jotka suojaavat uhria mahdollisilta uhkatekijöiltä sekä suvun ja yhteisön paineelta. Kaikki potentiaaliset uhkatekijät eivät välttämättä edes ole uhrin tiedossa, ja niitä voidaan yrittää selvittää

Ihmisoikeusliiton asiantuntija Rebwar Karimi toivoo rakentavaa keskustelua kunnia-
väkivallasta, niin että puhutaan enemmän ratkaisuista kuin ongelmasta ja tilastoista.

tekijän kautta. Tilanteessa tarvitaan realistista riskianalyysia. Tämän jälkeen on tärkeää, että auttajatahot, kuten poliisi ja sosiaaliviranomaiset, pääsevät yhteisymmärrykseen yhteisestä tavoitteesta.

– Kunniaväkivallassa myös tekijä on usein vallan kohteena. Hän on ikään kuin tilivelvollinen yhteisölle, omien kulttuuriperinteidensä edessä heikko ja ehkä yhteisön paineen alla – joko konkreettisesti tai mielikuvituksessaan. Jos tekijänä on vanhempi, häntä pitää suojata sellaiselta avuttomuuden tunteelta, ettei hänellä ole muuta kasvatuskeinoa kuin väkivallan käyttäminen. Suhtaudumme tekijään empatialla; empatia ei ole moraalinen kannanotto vaan enemmän käytännöllinen työkalu. Jos tekijä luottaa auttajatahoon ja hänen huolensa kasvojen menettämistä otetaan vakavasti, hän voi lähteä mukaan rationaaliseen keskusteluun ja hyväksyä tarjotut vaihtoehdot.

ARVOJEN YHTEENTÖRMÄYS

Kunniaan liittyvissä konflikteissa on kysymys ihmisarvosta, Rebwar Karimi painottaa. Ihmisoikeusliitossa painotetaan ihmisten yleisiä universaaleja arvoja ja oikeuksia, kun taas joillekin perinteiseen kulttuuriin kasvaneille ovat tärkeitä ne periaatteet, jotka tekevät ihmisestä arvostetun yhteisön sisällä.

– Kunniakonfliktitilanteessa väkivallan tekijä ei yleensä halua nauttia julmasti vallasta vaan hänellä on heikko yksilöllinen identiteetti. Hän yrittää puolustautua sellaisilta asioilta, jotka vaarantavat hänen statustaan yhteisön edessä – kyse voi tytön käytöksestä tai vieraan ajattelutavan tuomisesta perheen sisälle. Ihmistä pitää auttaa luottamaan itseensä niin, ettei hän näe arvoaan pelkästään suhteessa yhteisöön ja perinteisiin, Karimi painottaa.

– Emme tee uhrityötä tai tekijätyötä vaan positiivista

interventiota. Emmekä hae syyllistä vaan yhteisymmärrystä – syyllinen on se ajattelutapa, johon ihminen on kasvanut. Lisäksi etsimme oikeaa kipupistettä, josta molemmat kärsivät. Käytännössä pyrimme vaikuttamaan ihmisten ajattelutapaan ja auttamaan paitsi tekijää myös potentiaalista tekijää uskomaan uusiin ajattelutapoihin vaarantamatta hänen kunniaansa. Myös uhrille tarjotaan välineitä yhteisössä selviytymiseen ja omien oikeuksiensa puolustamiseen häntä itseään vaarantamatta.

Rebwar Karimi näkee, että vaikka Suomeen muutto on stressaavaa ja kulttuurien yhteistörmäys monesti perheen konfliktien taustalla, monelle perheelle asuminen Suomessa voi olla kunniaväkivallan suhteen myös voimavara: suomalainen yhteiskunta tukee muutosta enemmän kuin perinteisen kulttuurin harjoittamista.

Käsiteltäväksi tulevat kunniakonfliktit tulevat hankkeen työntekijöille eri kanavien kautta. Paljon yhteyksiä tulee viranomaisten kautta, esimerkiksi sosiaaliviranomaisten ja lastensuojeluviranomaisten kautta. Myös yhteisöistä suoraan tulee soittoja huolestuneilta ihmisiltä tai uhreilta. Joskus asiakas on kertonut toisesta tapauksesta, jossa ihmiset ovat avun tarpeessa.

VIRANOMAISET AUTTAJINA

Rebwar Karimin mielestä yhteiskunnassa ei ole osattu keskustella rakentavasti sukupolvien välillä ristiriitaa aiheuttavista asioista. Uhrin näkökulman pitää olla esillä, mutta konfliktin toisellekin osapuolelle pitää antaa mahdollisuus ainakin itsekritiikkiin.

– Ehkä vakavin virhe ongel-

man käsittelyssä on ollut, että kaikki palvelumallit on rakennettu uhrin ympärille ja tekijä on unohtettu. Käytännössä uhkasta ei ole päästy eroon ja konflikti on jatkunut. Kaikissa kolmessa hankkeessa, joissa olen tehnyt töitä vuodesta 2005 lähtien, emme ole koskaan nähneet haittaa siitä, että myös tekijää lähestytään ennakkoluulottomasti. Jos emme ole onnistuneet, emme ole menettäneet mitään.

Viranomaistoiminnassa hän pitää ongelmana tietotason alhaisuutta. Joskus kun pelätään, että toimitaan väärin, ei tehdä mitään, jottei pahenneta tilannetta. Tietotasoa pitää nostaa ja viranomaisia kouluttaa ymmärtämään konfliktien taustalla olevia mekanismeja.

– Uskon, että viranomainen voi tehdä rakentavaa väliintuloa, josta on hyötyä. Ja ihmisillä on myös oikeus siihen, että viranomaiset auttavat konfliktitilanteissa. Monesti konfliktin osapuolet eivät halua, että oma yhteisö kuulee heidän ongelmistaan, ja tässä tilanteessa puolueetonta virkavaltaa käyttävän puoleen on helpompi kääntyä. Mutta keskittyminen syyllisen ja rangaistuksen hakemiseen ei riitä. Sen sijaan pitäisi käyttää positiivista väliintuloa: hakea tasapaino ihmissuhteissa takaisin ja välineitä vanhemmuudelle ja varmistaa tasavertainen ja oikeudenmukainen yhteiselämä, hän neuvoo.

– Joskus kysytään, voivatko suomalaiset viranomaiset tehdä tätä työtä. Olemme vastanneet, että hyvälle auttajalle riittää kolme asiaa: riittävä ymmärrys ilmiöstä, riittävä kyky kohdata konfliktin osapuolet ja riittävä käsitys toiminnan tavoitteista. ■

Lisätietoa helmikuussa 2010 alkaneesta *Kitke!*-hankkeesta www.ihmisoikeusliitto.fi.

Tietoa oikeuksista maahanmuuttajatyttöille

Vantaan Oikeus elämään -hankkeen idea on valistaa 15–20-vuotiaita maahanmuuttajataustaisia tyttöjä ja lisätä heidän valmiuksiaan hakea apua perhe- ja kunniaväkivaltatapauksissa. Tarkoitus on myös lisätä viranomaisten tietoa heidän elämästään. Perimmäinen tavoite on ehkäistä väkivaltaa.

Laaja yhteistyöhanke pohjautuu Vantaan seurakuntien pakolaistaustaisten maahanmuuttajatyttöjen parissa tehtyyn etsivään työhön vuosina 2007–2009. Näiden tyttöjen elämän erityispiirteet saattavat olla vieraita sekä suomalaisille ikätovereille että sosiaali- ja kasvatusalan ammattilaisille. Heidän elämäänsä säätelevät usein tarkat moraaliset säännöt, jotka määrittelevät kunniallisen ja häpeällisen käyttäytymisen rajat. Pukeutumisen, vastakkaisen sukupuolen kanssa seurustelun tai vapaa-ajan vieton tavat poikkeavat usein valtaväestön tyttöjen käyttäytymiskoodista.

Luottamuksellisissa keskusteluissa tytöt ovat nostaneet esille vanhempien kyvyttömyyden tukea heidän sopeutumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan sekä väkivaltaan ja järjestettyihin avioliittoihin liittyvät teemat. Vanhempien, erityisesti isän, auktoriteetti on ehdoton. Vanhempien vas-

tustaminen saattaa johtaa siihen, että perhe menettää maineensa, ja tyttö tulee perheen hylkäämäksi. Muita käytännössä havaittuja ongelmia tyttöillä ovat heikko suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan pelisääntöjen tuntemus. Suomalaisen kulttuurin ei myöskään uskota tarjoavan myönteisiä aineksia omaan elämään.

HANKKEEN TOIMINTAMUOTOJA

Rikoksentorjuntaneuvoston tukema Oikeus elämään -hanke aloitettiin viime syksynä. Vuoden aikana on kokeiltu erilaisia toimintamuotoja:

Koulu yhteistyö. Maahanmuuttajatyttöjen tavoittaminen on luontevinta kouluympäristössä. Hanketyöntekijä on pyrkinyt luomaan verkostoja Vantaan yläkouluihin rehtoreiden, koulukuraattoreiden tai suomen kielen opettajien kautta. Vantaan aikuisopistossa hanketyöntekijä on tavannut viikoittain tyttöjä, jotka ovat asuneet Suomessa vasta

vähän aikaa ja opiskelevat mukautetun opintosuunnitelman mukaan peruskouluopintoja. Joissakin yläkouluissa hankkeen toimintaidea on otettu positiivisesti vastaan, mutta yhteistyömuotoa ei ole vielä löydetty. Joissakin kouluissa puolestaan yhteistyötä ei nähty tarpeelliseksi esimerkiksi siksi, että koulussa on vähän maahanmuuttajataustaisia oppilaita tai maahanmuuttajatyttöihin kohdistuvaa väkivaltaa ei pidetä ongelmana.

Vapaa-ajan ryhmät. Hanketyöntekijä on vetänyt kerran viikossa maahanmuuttajatyttöille suunnattua avointen ovien kerhoa. Ryhmässä on käynyt vaihtelevasti 8–15 eri kulttuuritaustaisia tyttöjä, joiden kanssa on käyty vapaamuotoisesti teemakeskusteluja naiseudesta ja naisten oikeuksista Suomessa. Hanketyöntekijä on lisäksi vierailut sudanilaisille tytöille suunnatussa ryhmässä, jossa hän on nostanut em. teemoja esille.

Leiri. Hankkeessa järjestet-

tiin maahanmuuttajatyttöille parin päivän leiri, jonka ohjelma koostui vapaasta yhdessäolosta, liikunnasta, askartelusta sekä teemakeskusteluista, jotka liittyivät naiseksi kasvamiseen ja naisten oikeuksiin. Sitä järjestettäessä huomattiin, että tyttöjen voi olla vaikea osallistua sellaiseen toimintaan, joka tapahtuu vapaa-ajalla ja vaatii pitempiaikaista poissaoloa perheen piiristä. Leiri ei välttämättä olekaan toimiva työmuoto tälle kohderyhmälle.

Muut ammatilliset kontaktit. Hanketyöntekijä on luonut yhteistyöverkostoja paikallisiin maahanmuuttajatyötä tekeviin ammatillisiin tahoihin mm. kaupungin maahanmuuttokoordinaattoreihin. SPR:n Vantaan nuorten turvatalon kanssa on sovittu yhteistyöstä mahdollisten akuuttien kriisitapausten hoitamiseksi, joita hankkeen aikana saattaa ilmetä.

HANKKEEN KOKEMUKSIA

Oikeus elämään -hankkeen kokemusten perusteella maa-

Paikat, joissa maahanmuuttajatytöt ja -naiset voivat kokoontua ja puhua luottamuksellisesti siitä, mitä kodeissa ja perheissä tapahtuu, ovat ennaltaehkäiseviä toimintoja.

hanmuuttajatytöihin kohdistuva väkivalta on hyvin sensitiivinen asia, jonka olemassaolo tunnustetaan mutta johon tarttuminen on vaikeaa. Perheen kunniaa ja mainetta halutaan suojella mahdollisimman tarkoin. Vastikään Suomeen muuttaneiden tyttöjen ajattelussa patriarkaalinen kulttuuri elää vahvasti, mm. siten että tytöt luottavat isäänsä ehdottomana auktoriteettina tulevaisuuden valintojen suhteen. Myös pitempään Suomessa asuneille tytöille vanhempien päätös tulevaisuudesta on ensisijainen. Järjestetty avioliitto entisessä kotimaassa asuvan sulhasen kanssa saattaa ohjata tulevaisuudensuunnitelmia, jolloin peruskoulun jälkeinen jatkokoulutus on toisarvoista. Tytöllä ei ole rohkeutta tai välttämättä edes tarvetta kyseenalaistaa vanhempien päätöstä.

Maahanmuuttajatytöiden luottamuksen voittaminen on ainoa tapa, jonka avulla ongelmaa voidaan lähestyä. Luottamuksen voittaminen on hidasta, ja se vaatii tyttöjen kokonaisvaltaista kohtaamista. Keskusteluilla vapaa-ajasta, koulunkäynnistä ja työnhausta halutaan tunnustella ja arvioida, onko ammattiauttaja sellainen henkilö, jolle henkilökohtaisista ongelmista halutaan avautua.

Hanketyöntekijä on tavannut maahanmuuttajatyttöjä sekä ryhmätilanteissa että kahdestaan. Kokemusten mukaan ryhmätilanteet soveltuvat ainoastaan yleisluonteiseen keskusteluun, jossa tyttöjä haastetaan pohtimaan ja ky-

seenalaistamaan oman ja suomalaisen kulttuurin haitallisia ja positiivisia ominaisuuksia. Kahdenkeskisissä keskusteluissa ongelmaa voidaan käsitellä henkilökohtaisemmalla tasolla. Esille on tullut perheensäistä väkivaltaa, joka saattaa ulottua koulun käytäville asti. Keskustelut eivät kuitenkaan ole saaneet tyttöjä osoittamaan oma-aloitteisesti halukkuutta muuttaa elämäntilannettaan. Lisäksi hanketyöntekijän työskentelyä on rajoittanut se tosiasia, että monet tytöt joutuvat välittömästi koulun jälkeen palaamaan kotiin, jolloin he eivät voi osallistua vapaa-ajan toimintaan. Maahanmuuttajatytöille suunnattu valistustyö toteutuu parhaiten, jos se voidaan toteuttaa koulupäivän sisällä. Kohderyhmän kanssa työskentely vaatii tietoa kulttuurisista käytännöistä, kokemuksta sekä kykyä lähestyä aihepiiriä ja asianosaisia kulttuurisensitiivisesti.

AJATUKSIA TYÖN JATKOSTA

Itse maahanmuuttajana olen sitä mieltä, että kielitaito on yksi tärkeimmistä kotoutumisen edellytyksistä. Suomenkielen taito antaa mahdollisuuksia koulutukseen, ammatin saamiseen ja sitä kautta työelämään. Jatkokoulutukseen hakeutuminen, ammattiin valmistuminen ja työelämään siirtyminen vaativat kuitenkin sitoutumista, pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä. Joillakin tytöillä on epärealistinen kuva elämänpolun rakentamisen vaatimuksista. Kun motivaatio

vaikeuksien myötä laskee, turvaudutaan helposti omaan yhteisöön, josta löytyy samankaltaisuutta tai avooidutaan hyvin nuorena.

Suuret kulttuurierot, tietämättömyys yhteiskunnan rakenteesta ja kieliongelmat ovat yleensä este kotoutumiselle. Suuri osa maahanmuuttajatytöistä ei tiedä omista oikeuksistaan, ei tunne riittävästi suomalaista sosiaalipalvelujärjestelmää eikä osaa hakea apua. Lisäksi viranomaisten apu voi olla heille vieras asia, koska ensisijainen avunantaja on oma perhe ja perheeseen liittyvistä asioista ei yleensä puhuta ulkopuolisille. Olen huomannut, että nuoret maahanmuuttajatytöt puhuvat kauniisti perheistään. Vanhempien kunnioitus on tytöille suuri asia, ja selittää miksi jopa väkivalta perheessä voidaan hyväksyä. Jos perheessä ilmenee väkivaltaa, sitä salataan eikä viranomaisilla ole mahdollisuuksia puuttua asiaan. Ongelma elää ja säilyy vain sisäpiirissä.

Uskonto, kulttuuri ja perinteet ovat sidoksissa toisiinsa. Uskonnon arvot ohjaavat maahanmuuttajatyttöjä tekemään oikeita valintoja, säännöt antavat heille moraalisen suunnan ja etninen erillaisuus on voimavara, josta kaikki haastateltavat olivat ylpeitä. Kulttuuriperintö vahvistaa yksilön etnistä identiteettiä ja toimii pohjana elämän eri osa-alueilla. Kollektiivisessa kulttuurissa yksilön rooli on tärkeä koko yhteisön kannalta. Omalla toiminnallaan

ja käyttäytymisellään yksilö tuottaa kunniaa tai sitten häpeää. Yksilön ajattelemattomat virheet voivat tehdä hänet tarpeettomaksi ja yhteisöllä on valta eri keinoin erottaa henkilö perheestä tai ryhmästä. Tämä mielestäni selittää sen, miksi nuoria muslimityttöjä kontrolloidaan tiukasti pysymään omassa yhteisössään ja uskonnossaan. Ulkopuoliset kontaktit minimoidaan, jotta riski ja uhka ovat pienemmät. Ja koska lapset opetetaan tottelemaan, malli toimii sekä kotimaassa että muualla.

Miten moniammatillinen verkosto voi tulevaisuudessa auttaa tyttöjä ja naisia, jotka elävät tämän ilmiön kanssa, mutta eivät uskalla puhua ongelmista ja niiden ratkaisemisesta? Mielestäni paikat, joissa maahanmuuttajatytöt ja -naiset voivat kokoontua ja puhua luottamuksellisesti siitä, mitä kodeissa ja perheissä tapahtuu, ovat ennaltaehkäiseviä toimintoja. Näissä tapaamisissa voidaan antaa maahanmuuttajatytöille ja -naisille tietoa heidän oikeuksistaan, suomalaisesta lainsäädännöstä ja samalla vahvistaa heitä naiseudessa. Heidän pitää ymmärtää, että naiseus on arvokas ja kunnioitettava asia. Kulttuurierot, väärinkäsitykset tai väkivalta eivät ole oikeita tapoja toimia. Mikään ilmiö, joka alistaa, tuhoaa tai vie yksilön arvon, ei ole hyväksyttävä missään kulttuurissa. ■

Kirjoittaja on diakoni, joka on ollut hankkeessa projektityöntekijänä.

Monikulttuurisuus nuorisotyössä

Veronika Honkasalon väitöstutkimuksen mukaan maahanmuuttajatyön asemaa kuvaavat julkisessa keskustelussa usein väkivalta ja alistaminen. Paikoitellen keskustelu kunniaan liittyvästä väkivallasta on niin yleistävää ja leimaavaa, että sen hyöty työtöille on kyseenalainen. Nuorisotyön kentällä keskeiseksi tasa-arvo-ongelmaksi koetaan, etteivät maahanmuuttajatyöt osallistu vapaa-ajantoimintoihin yhtä paljon kuin kantaväestön tytöt. Sellaiset työmuodot ovat onnistuneet parhaiten, joiden suunnitteluun tytöt ovat itse osallistuneet. Tytöt toivovat ennen kaikkea vapaa-ajantoimintaa kantaväestön tyttöjen kanssa, jotta ystävyysuhteiden solminen ja ylläpitäminen olisi mahdollista. Vanhempien ennakkoluulot vapaa-ajantoimintaa kohtaan saattavat johtua siitä, että se on heille vieras asia. Siksi nuorisotyön yhteistyötä maahanmuuttajavanhempien kanssa olisi syytä lisätä.

Honkasalo tutki sitä, miten monikulttuuriset kysymykset ja sukupuolten tasa-arvo on huomioitu nuorisotyössä. Nuorten ja nuorisotyöntekijöiden haastatteluiden lisäksi hän seurasi maahanmuuttajatyttöjen harrastusryhmiä pääkaupunkiseudulla.

Veronika Honkasalo (2011) Tyttöjen kesken. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 109.

Arkipäivän rasismi koulussa

Anne-Mari Souto tutki joensuulaisen koulun monikulttuurisia luokkia 2000-luvun alussa. Väitöstutkimus osoittaa, että rasismi jäsentää monin tavoin nuorten tapoja kohdata toisiaan. Nuorten mahdollisuudet liikkua eri ryhmien välillä ovat usein hyvinkin rajatut. "Vääränlaisesta" käytöksestä, kuten seurustelusta eri kulttuurista ryhmää edustavan kanssa, voi seurata rangaistus: nimittelyä tai väkivaltaa. "Maassa maan tavalla" -periaatteeseen vetoaminen on yksi keskeisimmistä tavoista tukahduttaa keskustelu kulttuurisesti joustavista pelisäännöistä. Rasismin neutralointi on koulun epävirallinen käytäntö, joka osaltaan vahvistaa maahanmuuttajanuorten kokemusta ulkopuolisuudesta.

Suomalais- ja maahanmuuttajanuorten kohtaamiset eivät itsestään ja yksin lisää nuorten keskinäistä vuorovaikutusta, ymmärrystä ja solidaarisuutta. Tutkimus puhuu ammattilaisten vastuusta ja mahdollisuuksista tehdä aktiivista rasismin vastaista työtä nuorten parissa.

Anne-Mari Souto (2011) Arkipäivän rasismi koulussa. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 110.

Rasistisuus nuorten yhteisöissä

Sini Perhon väitöstutkimuksen aiheena oli itsensä rasistiseksi tai suvaitsemattomiksi määrittelevien nuorten yhteisöllisyys vuosituhanen vaihteen Joensuussa. Nuoret käsittivät rasismin ajattelutapana, joka vastusti heidän oman arkensa muuttamista monikulttuuriseksi. Nuorten mielestä heidän rasismissaan ei ollut kyse marginaalisesta vaan nimenomaan tavallisesta suhtautumistavasta. Skininyteen he ottivat etäisyyttä tavallistamalla itsensä. Toisaalta osa heistä kuului itse skinheadien tai rokkareiden alakulttuureihin, jotka he näin määrittivät tavallisiksi. Erilaisiksi alakulttuureiksi sen sijaan määriteltiin rasismiin kielteisesti suhtautuvat, kuten hoppersit ja hipit. Nuoret korostivat tavallisuuttaan samanmielisyyden ja tyylin lisäksi panostamalla vapaa-aikaan koulutyön sijaan.

Tutkimukseen haastateltiin 13–19-vuotiaita joensuulaisia nuoria, jotka kävivät nuorisotaloilla vuosituhanen vaihteessa. Lisäksi tutkija keräsi aineistoa työskennellen kolmen vuoden ajan nuorisotaloilla. Väitöstutkimus on osa toimintatutkimuksellista Exit-projektia, jossa kehitettiin monikulttuurisen ja rasisminvastaisen nuorisotyön menetelmiä. /RK

Sini Perho (2010) Rasistisuus nuorten yhteisöissä. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 103.

Alkuvaiheen

Uusi laki kotoutumisen edistämisestä painottaa alkuvaiheen palvelujen järjestämisen tärkeyttä maahanmuuttajan kotoutumisen ja työllistymisen nopeuttamiseksi. Lain soveltamisalaa on laajennettu etenkin alkuvaiheen palvelujen osalta kaikkiin ulkomaan kansalaisiin.

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) astui voimaan syyskuun alussa. Sitä edeltänyt laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999) saatettiin voimaan vuonna 1999, jolloin inkerinsuomalaisten paluumuuttajien, pakolaisten ja muista humanitaarisista syistä maahan muuttavien kotoutumisen näkökulma oli vahvasti esillä. Perhesiteen perusteella tapahtuvan ja työperusteisen maahanmuuton lisääntyä 2000-luvulla kävi ilmeiseksi tarve laajentaa kotoutumisen tukitoimia koskemaan kaikkia ulkomaan kansalaisia, joilla on voimassa oleva oleskelulupa Suomessa, joiden oleskeluoikeus on rekisteröity tai joille on myönnetty oleskelukortti.

PERUSTIETO SUOMALAISESTA YHTEISKUNNASTA KAIKILLE

Kotoutumisen ja työllistymisen nopeuttamiseksi uudessa laissa on kiinnitetty

palvelut tärkeitä kotoutumiselle

huomiota perustiedon saamiseen ja alkuvaiheen palvelujen järjestämiseen. Perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta annetaan kaikille Suomeen muuttaville oleskeluluvan tiedoksiannon, oleskeluoikeuden rekisteröinnin, määräaikaisen oleskelukortin myöntämisen tai kotikunta- ja väestötietojen rekisteröinnin yhteydessä. Perustietoaineistoa tarjoavat siten ainakin Suomen edustustot, paikallispoliisit, Maahanmuuttovirasto sekä maistraatit.

Pelkästään kirjalliseen materiaaliin pohjautuva tiedotus ei kuitenkaan takaa etenkin luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajien tiedonsaantia. Tästä syystä onkin hyvä, että sisäasiainministeriö kehittää myös puhuttua sähköistä tiedotusmateriaalia. Perustiedon saamista tukee laissa kunnan, työ- ja elinkeinotoimiston sekä muille viranomaisille säädetty velvollisuus antaa maahanmuuttajalle ohjausta ja neuvontaa kotoutumista edistävästä toimenpiteistä ja palveluista.

ALKUKARTOITUS UUTENA PALVELUNA

Lain voimaantuloa odottaessa eniten pohdintaa kunnissa lienee herättänyt lain 9 ja 10 §:ssä säädetty alkukartoituksen järjestäminen. Sen on katsottu olevan uusi tehtävä etenkin kunnille. Alkukartoituksia on toki niin kunnissa kuin TE-toimistoisakin tehty jo aiemmin kotoutumissuunnitelman yhteydessä, mutta uusissa säännöksissä korostetaan alkukartoituksen toteuttamista siten, että sen perusteella maahanmuuttaja voidaan ohjata työmarkkinoille, tarvetaan vastaavaan koulutukseen tai muihin kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin ja palveluihin. Tällöin mm. alkukartoitukseen kuuluva kielitai-

don tason kartoitus voi edistää oikeaan koulutukseen hakeutumista.

Lain mukaan TE-toimisto laatii alkukartoituksen maahanmuuttajalle, joka on työtön ja rekisteröity työnhakijaksi TE-toimistoon, ja kunta maahanmuuttajalle, joka saa toimeentulotukea. Molemmat tahot voivat käynnistää alkukartoituksen myös sitä pyytäneelle muulle maahanmuuttajalle, jos tämän arvioidaan sitä tarvitsevan. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan on uudessa laissa säilynyt työttöminä työnhakijoina olevilla sekä toimeentulotukea saavilla maahanmuuttajilla. Muiden maahanmuuttajien kotoutumissuunnitelman tarpeen viranomaisen arvioi alkukartoituksen perusteella.

Alkukartoitusten ja kotoutumissuunnitelmien laatimiseen osallistuvaa kunnan vastuuviranomaista ei ole laissa määritelty. Siksi etenkin muiden kuin toimeentulotukea saavien maahanmuuttajien alkukartoituksen toteuttamisen vastuutahon/jen määrittelystä on kunnissa käyty neuvotteluja, ja ratkaisut erovat toisistaan. Huolellinen alkukartoitus tukee kotoutumissuunnitelman yksilöllistä laadintaa ja sen toteutumisen seuranta. Aiempien kokemusten mukaan alkukartoitusta ja kotoutumissuunnitelmaa ei ole tarkoituksenmukaista jakaa eri toimijoiden tehtäväksi etenkin, jos halutaan varmistaa kotoutujan palvelujen saannin sujuvuus. Alkukartoitusten toteutumista seurataan jatkossa kunnissa mielenkiinnolla jo niiden järjestämistä aiheutuvien kustannusten korvaamisen mutta myös uusien monialaisen yhteistyön muotojen vuoksi. Monialaiseen yhteistyöhön uusi laki kannustaa myös perheen kotoutumissuunnitelman laadinnassa.

PALVELUN TARJONNAN TURVAAMINEN TÄRKEÄÄ

Koska maahanmuuttajalla ei kuitenkaan ole subjektiivista oikeutta kotoutumissuunnitelman toimenpiteisiin tai palveluihin, jää niin alkukartoituksen kuin kotoutumissuunnitelman vaikuttavuus kotoutumisessa kyseenalaiseksi ilman jatkotoimenpiteitä. Kotoutumissuunnitelmien vaikuttavuus voidaan varmistaa ainoastaan kohdentamalla voimavaroja niissä määriteltyjen toimenpiteiden toteuttamiseen. Panostus alkuvaiheen tiedottamiseen, yksilölliseen alkukartoitukseen ja siihen sisältyvään arviointiin sekä kotoutumissuunnitteluun edellyttää, että suomen kielen opetusta, yhteiskuntaan perehdyttävää opetusta, kotoutumista yksilöllisesti edistäviä toimenpiteitä ja erilaisia sosiaalisen vahvistamisen tukitoimia on kyettävä järjestämään tarvetta vastaavasti. Palvelun tarjonnan turvaaminen on vielä tärkeämpää kuin hyvästä ohjauksesta huolehtiminen. Kotoutumisen edistämisestä annetussa laissa edellytetäänkin kunnan kotouttamisohjelman tavoitteiden ottamista huomioon kunnan talousarvion ja -suunnitelman laadinnassa. ■

Kirjoittaja on maahanmuuttajapalvelujen päällikkö Helsingin sosiaalivirastossa.

Nuoret tarvitsevat esimerkkejä

Sosiaaliohjaaja Mukhtar Abib työskentelee rikoksista epäiltyjen afrikkalaistaustaisten nuorten kanssa Helsingin sosiaalivirastossa. Hänen mukaansa afrikkalaistaustaisten nuorten tilanne on menossa parempaan päin verrattuna kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen.

Mukhtar Abib on työskennellyt lastensuojelun parissa 17 vuotta. Helsingin kaupungin sosiaalipäivystyksen nuorisoryhmään hän tuli ensin projektityöntekijäksi vuonna 2001. Silloin afrikkalaistaustaisten nuorten rötöstely rautatieaseman seudulla oli lisääntynyt ja ongelmaa ryhtyivät ratkomaan yhdessä poliisi, sosiaaliviranomaiset, muut viranomaiset ja järjestöt. Yhdeksi keinoksi keksittiin somalialaisen sosiaalityöntekijän palkkaaminen.

Mukhtar Abib kertoo, että alussa oli vaikeaa saavuttaa sekä suomalaisten viranomaisten että maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden luottamus. Hänen oma maahanmuuttajataustansa herättää joissakin yhteistyökumppaneissa kiinnostusta mutta toisissa varauksellisuutta. Asiakkaista puolestaan suurin osa tulee kulttuureista, joissa ei viranomaisiin juuri luoteta. Varsinkin kun oman maan mies toimii välittäjänä, voidaan pelätä, että tämä antaa liikaa tietoa suomalaisille viranomaisille. Epäilyjen hälventäminen on ollut yllättävän kovan työn takana siihen nähden, että suurin osa näistä nuorista on syntynyt ja varttunut Suomessa.

Enimmäkseen sosiaalityöntekijän maahanmuuttajataustasta on etua asiakkaille.

– Kynnys pyytää apua samannäköiseltä ihmiseltä on matala. Lisäksi minulla

on sellaista hiljaista tietoa, jota ei välttämättä ole suomalaisilla viranomaisilla. Myös palvelun saaminen omalla äidinkielellä on tärkeää joillekin asiakkaille. Mutta yhtä lailla suomalainen voi tehdä tätä työtä, kuten minäkin teen työtä suomalaisten kanssa. Joskin minä en pääse eroon työstä vapaa-ajallakaan, sillä törmään asiakkaihin ja heidän vanhempiinsa jatkuvasti. Työnikin on epävirallisesti laajentunut moneen, sillä haluan auttaa näitä lapsia ja nuoria eri tavoin.

Mukhtar Abib arvioi, että nykyään hänen työnsä on vakiinnuttanut paikkansa ja hänet itsensä tunnetaan kentällä, mikä helpottaa luottamuksen syntymistä. Myös hänen oma ammattitaitonsa karttunut matkan varrella ja hän osaa entistä paremmin priorisoida, kuka todella tarvitsee palveluja ja millaisia.

VANHEMPIEN VANHEMMUUTTA KUNNIOITETAAN

Suurin osa sosiaaliohjaaja Mukhtar Abibin asiakkaista tulee poliisiin kautta. Jonkun verran heitä tulee myös alueiden lastensuojeluviranomaisten ja kouluviranomaisten kautta ja joskus vanhemmatkin ovat suoraan yhteydessä häneen. Asiakkaat ovat tyypillisesti 14–16-vuotiaita, mutta joukossa on ollut 10-vuotiaitakin. Poikia on 90 prosenttia.

RIIKKA KOSTIAINEN

Mukhtar Abib kannustaa panostamaan maahanmuuttajataustaisiin lapsiin ja nuoriin, jotta he löytävät paikkansa yhteiskunnassa. Tässä tarvitaan pysyviä palveluja eikä vain projekteja.

Tyypillisesti poliisista tulevat ilmoitukset koskevat näpistyksiä ja varkauksia, myös ryöstöjä ja vapaudenriistoja on joskus ollut, yksittäisiä törkeitäkin tapauksia.

Kun poliisista tulee tutkintailmoitus, Mukhtar Abib tarkistaa koneelta, onko nuori aiemmin syyllistynyt johonkin rikokseen ja millaiseen. Esimerkiksi kun näpistyksiä on kertynyt kolme, hän kutsuu perheen toimistolle ja kertoo näistä teoista. Ensin hän keskustele nuoren kanssa kahden kesken ja kutsuu sitten vanhemmat mukaan keskusteluun. Yhdessä mietitään perusteellisesti, miksi nuori ylipäättään näpistelee. Usein nuoret selittävät, että joku on yllyttänyt siihen tai on vain halunnut kokeilla. Perustelut ovat samoja kuin muillakin nuorilla.

Silloin kun ilmoitus koskee törkeää ri-

kosta, puututaan heti. Jos poliisi ei ole ollut yhteydessä vanhempiin, Mukhtar Abib tekee sen, ja informoi alueen lastensuojeluviranomaisia. Yleensä alueen lastensuojelutyöntekijä koordinoi ensimmäistä palaveria, jossa mietitään sopivia tukitoimia. Esimerkiksi kun törkeän rikoksen tehnyt on alle 15-vuotias, lastensuojeluviranomaiset saattavat puuttua hyvinkin perusteellisesti ja ottaa lapsen kiireellisesti huostaan. Kun nuoren tilanne rauhoittuu eikä huostaanottoa ole aiheellista jatkaa, tarjotaan perheelle perhetyötä ja perhetyöntekijä jatkaa työtä avohuollon toimenpiteillä. Vanhemmat ovat koko ajan prosessissa mukana, sillä he ovat pääsääntöisesti lapsesta ja nuoresta vastuussa.

– Minun roolini on, että käyn perhetyöntekijöiden kanssa tapaamassa nuorta. Joskus voi olla, että nuorella ei ole mitään mielekäästä tekemistä, jolloin mietitään harrastuksia. Jos hänellä on päihdeongelmia, ohjataan tietenkin paikkoihin, joissa häntä voidaan auttaa. Työtä jatketaan kunnes nuoresta tulee kunnon kansalainen. Aina voi olla joku, joka ei halua

ottaa apua vastaan mutta yleensä otetaan mielellään. Aina palvelumme eivät ehkä ole asiakkaiden näkökulmasta kovin järkeviä. Ajatuksena on ennen muuta opettaa vastuun kantamista ja tukea nuoria auttamaan jotenkin itse itseään perheen ja ehkä myös yhteisön tuella.

TÄRKEÄÄ MITEN MAAHANMUUTTAJISTA PUHUTAAN

Sosiaaliohjaaja Mukhtar Abib painottaa esimerkin voimaa ja koulutuksen merkitystä maahanmuuttajataustaisten nuorten auttamisessa. Nuorten pitää nähdä kouluttautuneita maahanmuuttajataustaisia ihmisiä hyvissä asemissa yhteiskunnassa. Vastaavasti häntä itseään kannustaa sellaisten entisten asiakkaiden tapaaminen, jotka ovat kouluttautuneet ja saaneet työpaikan.

– Suomessa on toisaalta vaikea ja toisaalta helppo löytää paikkansa. Jos ihminen elää matalalla profiililla, täällä on jotenkin helpompi elää. Nämä nuoret tulevat usein maailmasta, jossa he ovat joutuneet korostamaan omaa ääntään ja minuttaan, ja se ei ehkä tuo tulosta

täällä. Kerron nuorille, miten ihmiset Suomessa elävät ja mitä kannattaa tehdä, kun haluaa pärjätä. Ei tämä tarkoita, että heidän pitäisi olla nöyriä joka asiassa.

Hän haluaa kiinnittää huomiota myös siihen, miten maahanmuuttajista puhutaan yhteiskunnassa ja mediassa.

– Kun maahanmuuttajat syöllistyvät rikoksiin, se uutisoidaan niin näkyvästi, että kansalaisille voi syntyä käsitys, etteivät nämä nuoret muuta teekään kuin rikoksia, mutta todellisuus on tietenkin toista. Luonnollisesti faktoista ja rikosten syistä täytyy keskustella, jotta voimme löytää yhdessä ratkaisuja nuorten auttamiseen, mutta asioiden sensaatiomainen käsittely mediassa ei vie eteenpäin, hän toteaa.

– Sekin on tärkeää, ettei maailman tapahtumia uutisoida maahanmuuttajia syöllistävasti. Esimerkiksi ei Englannin, Ranskan ja Ruotsin Göteborgin levottomuuksien takana olleet maahanmuuttajataustaiset nuoret aivan sillä tavoin kuin aluksi uutisoitiin. Maailman tapahtumat aina vaikuttavat nuoriin ja työhöni Helsingissäkin. ■

Ennakkoluulot sävyttävät poliisin ja maahanmuuttajien suhteita

Poliisien ja maahanmuuttajavähemmistöjen suhteita on tutkittu Suomessa vähän, vaikka maahanmuutto on lisääntynyt merkittävästi. VTM **Stephen Egharevba** väitöskirjassaan rakennetaan viitekehystä, jonka avulla poliisi voi kehittää kaikkia väestöryhmiä palvelevaa toimintaa syrjinnän torjumiseksi. Lisäksi tutkimuksessa analysoidaan ja pohditaan, miten ennakkoluuloja ja stereotyyppiä voidaan torjua ja näin lisätä ymmärrystä rasismiin ja syrjintään liittyvästä keskustelusta. Tutkimus koostuu viidestä tapaustutkimuksesta, jotka käsittävät kolme vastaajaryhmää: poliisiopiskelijat, ammatissa toimivat poliisit sekä Turussa asuvat afrikkalaiset.

Ensimmäinen tapaustutkimus tarkastelee ennakkoluulojen esiintymistä sosiaalioikeudellisesta näkökulmasta.

Toisessa tapaustutkimuksessa tarkas-

tellaan etnistä alkuperää sekä haastateltujen käsityksiä ja tietoja ihmisoikeuksien turvaamisesta, poliisin toiminnasta, kokemuksia poliisin toiminnasta vastaajan kotimaassa sekä kohtaamisia poliisin kanssa Turussa. Tämän lisäksi siinä analysoidaan poliisin asenteita afrikkalaisia maahanmuuttajia kohtaan.

Kolmannen tutkimuksen kohteena on, kuinka erilaiset taustat vaikuttavat maahanmuuttajien käsityksiin poliisin toiminnasta. Tämä ongelmakenttä kohdistaa paikalliseen järjestyksenvalvontaan erilaisia kulttuurisia haasteita. Aineiston analysointi paljastaa paikallisia ja kansainvälisiä kysymyksiä ja oletuksia, jotka ovat tärkeitä, kun torjutaan olemassa olevia ennakkoluuloja ja syrjintää. Tutkimus osoittaa, että sekä poliisin että maahanmuuttajien käsitykset toisistaan pohjautuvat jossain määrin ennakkoluuloihin, kokemuksen puutteeseen, vähäiseen luottamukseen

ja puutteellisiin tietoihin. Tutkimus vahvistaa myös sen, että kulttuuriset erot vaikeuttavat asioiden tulkintaa ja nämä vaikeudet vaikuttavat poliisin ja maahanmuuttajien suhteisiin Suomessa.

Neljäs ja viides tapaustutkimus auttavat ymmärtämään poliisin puutteellista tietoa afrikkalaisesta kulttuurista, normeista ja arvoista. Havainnot osoittavat, millaisia ongelmia liittyy joiden afrikkalaisten maahanmuuttajien alhaiseen koulutustasoon ja miten tämä vaikuttaa heidän ymmärrykseensä poliisin toiminnasta uudessa ympäristössä. Nämä tapaustutkimukset korostavat kansallisen kulttuurin monimuotoisuutta sekä tarvetta jatkaa tutkimusta suurempien vastaajaryhmien kanssa. ■

Stephen Egharevba (2011) Understanding the Racial Nature of Police and Immigrant Relations In Finland. The Case of Africans in Turku. Turun yliopiston julkaisuja B 331.

Rinkebyssä puhaltaa yhteishenki

Tukholman huonomaineiseksi leimatussa Rinkebyn lähiössä turvallisuutta edistetään yhdessä Järva-Andan yhteistyöverkoston kautta. Eri kulttuurien ja ryhmien välillä käydään aitoa dialogia, ja ongelmien ja erojen sijaan etsitään voimavaroja ja yhtäläisyyksiä.

Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston virkamiehiä vieraili toukokuussa Rinkebyssä. Kun pyysimme taksikuskia ajamaan Rinkebyn poliisiasemalle, hän hämmäntyi: ”Miksi? Onko teille tapahtunut jotain?” Rinkebyä lähestyessä huomaa ensimmäisenä talon, jonka kaikki ikkunat on kalteroitu. Kuljettajan mukaan taksit eivät aja alueelle iltaisin ja öisin, ellei asiakas maksa etukäteen. Taksista poistuessa jäin kuitenkin miettimään, että alue on kaunis: paljon puita, pensaita ja hoidettunäköisiä viheralueita.

Rinkeby on Tukholman luoteisosan lähiö, joka kuuluu Kistan, Tenstan, Hjulstan, Husbyn ja Akallan lähiöiden kanssa ns. Järva-alueeseen. Alueelle rakennettiin ns. Miljoonaohjelman puitteissa 1965–1975 miljoona uutta kotia. Keskustasta sinne pääse helposti metron sinisellä linjalla.

Rinkebylle on aikoinaan kehittynyt huono maine erilaisten ongelmien ja maahanmuuttajien takia. Lähiössä on noin 15 000 asukasta, joista

lähes 90 prosentilla on ulkomaalaistausta; enemmistö on aasialais- ja afrikkalaistaustaisia. Kolmannes asukkaista on alle 20-vuotiaita. Asukkaiden koulutustaso on alhainen ja työssä käy vajaa puolet asukkaista. Samaten heidän keskimääräiset tulonsa ovat varsin alhaiset ja toimeentulotukea saa viidennes asukkaista. Käytännössä kaikki asunnot ovat vuokra-asuntoja kerrostaloissa. Rinkeby eroaa selvästi näissä suhteissa koko Tukholmasta ja jopa naapurialueistaan kuten Kistasta.

YHTEISTYÖMALLI VAKIINNUTTANUT NOPEASTI PAIKKANSAA

Poliisiasemalla tapasimme Rinkebyn ja Kistan alueen rikoksantorjuntakoordinaattorin **Per Granhällenin**. Hän on vetänyt paikallista rikoksantorjuntaneuvostoa kymmenen vuotta. Tänä aikana alueellinen rikoksantorjunta ja turvallisuustyö on kehittynyt yksittäisen virkamiehen ponnistelusta laajaksi yhteistyöverkostoksi.

Yhteistyötä, jota kutsutaan

nimellä Järva-Andan (suom. Järvan henki), on tehty virallisesti kesästä 2009 alkaen, mutta se sai oikeastaan alkunsa Rinkebyn levottomuuksista joulun alla 2007. Levottomuudet kohdistuivat enimmäkseen julkiseen liikenteeseen ja johtivat alueen yli vuorokauden eristykseen. Viranomaisen, paikallisyhdistysten, seurakunnan, moskeijan ja muiden vapaaehtoisten yhteistyön avulla tilanne onnistuttiin ratkaisemaan. Olennaista oli osapuolten halukkuus kuunnella toisiaan ilman syytöksiä ja oppia toinen toisiltaan. Näiden hyvien kokemusten ja seuraavan joulun ennaltaehkäisevien toimien pohjalta Granhällen alkoi rakentaa Järva-alueelle yhdessä toimimisen mallia, positiivista ”puuttumismallia”.

Järva-Andan on alusta potentiaalisten rikoksantorjujien, turvallisuustyöntekijöiden, yrittäjien, vapaaehtoisten jne. yhteistyölle ja verkostoitumiselle. Yhteistyön tavoitteena on lisätä asukkaiden kotiseuturakkautta ja alueen viihtyisyyttä ja turvallisuutta

sekä vaikuttaa nuorten tulevaisuuteen. Epävirallinen idea verkostolla on myös saada enemmän välittäviä silmiä kadulle. Näin vähemmän vakaviin asioihin puuttuminen on luonnollisempaa ja nopeampaa, millä pyritään isompien ongelmien ennaltaehkäisyyn. Tästä yhteistyöstä on ollut hyötyä myös poliisille.

Nykyään verkostolla on jo yli 360 sitoutunutta jäsentä (yhdistyksiä, organisaatioita, yrityksiä jne.). Granhällen on vakuuttanut siitä, että yhteistyö on tullut niin kiinteäksi osaksi alueen arkea, että vaikka vastuuhenkilöt – hän itse mukaan lukien – vaihtuisivat, yhteistyö ja alatyöryhmät säilyisivät toimintakykyisinä.

TIEDOTTAMINEN KESKEISTÄ

Laajaa yhteistyöverkostoa olisi hankala ylläpitää ilman ohjusryhmää ja jakoa pienempiin työryhmiin (nykyään noin kymmenen). Niiden vastuualueita ovat esimerkiksi siisteyden ja turvallisuus, kiinteistöt ja ulkoalueet, nuorten vapaa-aika ja tulevaisuus, nuorten turval-

lisuus, elinkeinoharjoittajat, tapahtumat jne. Uusia työryhmiä luodaan tarpeen ja tilanteen mukaan.

Yhteistyötä tehdään monella eri tasolla ympäri vuoden. Koulujen loma-aikaan kiinnitetään paljon huomiota nuoriin ja mielekkään tekemisen tarjoamiseen heille. Tieto tapahtumista kootaan turvallisuustiedon ja turvallisuushenkilöiden yhteystietojen kera pieneen vihkoseen, jota jaetaan asukkaille. Järvan alueen lähiöt ovat yhdessä hankineet Järva-Andan pikubussin, joka näkyy kaduilla tekemässä aktiivista sosiaalista kenttätöitä ja levittämässä ajankohtaista tietoa varsinkin tapahtumien aikana. Auton toimintaan kuuluvat myös teemaviikot. Esimerkiksi joku viikko tehdään huumeiden ennaltaehkäisytyötä, toisella viikolla keskitytään energiansäästöön, koulun loma-aikaan jaetaan nuorille näitä ohjelmavihkosia ja toisinaan auto toimii liikkuvana kansalaistoimistona. Henkilökunta vaihtuu luonnollisesti teeman mukaan.

Järva-Andan toiminnassa on yleensäkin panostettu pal-

jon tiedottamiseen ja alueen monietnisyyden vuoksi monella eri kielellä. Esimerkiksi Järva-Andan yhteistyöstä kertova vihkonen on saatavissa kuudella eri kielellä.

PIENTEN ASIOIDEN KORJAAMINEN PARANTAA TURVALLISUUTTA

Asukkaiden turvallisuuden tunnetta voivat heikentää esimerkiksi huono valaistus, ympäristön siivottomuus ja rehottavat pensaat. Sellainenkin asia kuin mopoilla ajelu kävelytiellä saattaa vaikuttaa asukkaiden viihtyvyyteen. Tähänkin ongelmaan perustettiin työryhmä, joka puuttui ilmiöön ja ajonopeuteen esimerkiksi fyysisten esteiden ja pyörävarastojen inventaarioiden avulla.

Alueella on jo vuosia ennen Järva-Andan verkostoa järjestetty turvallisuuskävelyjä yhdessä kiinteistöomistajien, asukkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Kävelyjen pohjalta on työryhmässä pohdittu, mitä voitaisiin tehdä ulkoalueiden ja rakennetun ympäristön viihtyisyyden ja turvallisuuden parantamiseksi. Toiminta on Per Granhällenin

mielestä ollut tuloksellista.

– Olemme huomanneet, että alussa oli paljon enemmän korjattavaa ja parannettavaa kuin nykyään. Ja ajan myötä turvallisuuskävelyihin osallistujien silmä puutteille on kuitenkin herkistynyt. Yhtenä vuonna panostettiin ulkoalueen parantamiseen jopa niin, että viheralueiden suunnittelun ja kunnostukseen palkattiin avuksi Ruotsin paras puutarhuri. Tärkeä menestystekijä tässä on, että ihmiset huomaavat alueen konkreettiset muutokset; pelkät keskustelut ongelmista eivät riitä.

Rinkebyssä viihtymisen ongelmia ovat asuntojen soveltumattomuus isoille perheille ja se että muualta tulleet ihmiset eivät tiedä, miten kerrostaloissa asutaan ja toimitaan. Sitä varten on yhteistyössä moskeijan kanssa kehitetty esimerkiksi kerrostalossa asumisen kurssuja, jotka voivat olla toisille tarpeettomia mutta toisille todella tärkeitä uuden elämän rakentamisessa.

Alueelle kasaantuneiden syrjäytymisriskiä lisäävien tekijöiden takia asukkailla on myös korkeampi riski joutua rikoksen uhriksi. Esimerkik-

si asuntomurrot ovat olleet ongelmana. Paikallisen poliisin mukaan maahanmuuttajataustainen nimi asunnon ovelta on leimaava ja kertoo mahdolliselle murtovarkaalle, että asunnossa saattaa löytyä arvokasta omaisuutta kuten kalliita koruja, kultaa tai rahaa, joita kantaväestö ei välttämättä säilytä kotona vaan pankissa. Tähän asiaan tartuttiin esimerkiksi Rinkebyn naapuri-lähiöissä Svenska Bostäderin hankkeessa, jossa tähdättiin tilannetorjuntaan ja ennen kaikkea uhriutumisen vähentämiseen asentamalla asuntoihin turvalokeroita (ks. Haaste 4/2010). SB:n hankke oli viime vuonna Ruotsin rikoksantorjuntakilpailun voittaja ja Ruotsin ehdokas eurooppalaisessa kilpailussa (ECPA). Hankkeen hyviä käytäntöjä ja ideoita toteutetaan tulevaisuudessa myös Rinkebyssä.

Paikallisen yhteistyön lisäksi yksi vaikuttava tekijä alueella on varmasti myös kansainvälisesti tunnettu Rinkebyn koulu, joka vuonna 1998 voitti ECPAn. Koulu on myös sen jälkeen saanut tunnustusta työstään eri tavoin.

Vielä kymmenen vuotta sitten Rinkebyn asukaskunta vaihtui kokonaisuudessaan kuuden vuoden välin, nykyään vaihtuvuusajaksi on tuplasti pitempi. Alueella on tehty viihtyisyyteen ja turvallisuuteen liittyvää työtä antaumuksella ja määrätietoisesti, ja sillä on varmasti ollut osaltaan vaikutusta asiaan. ■

Lisätietoa Järva-Andan toiminnasta löytyy netistä osoitteesta www.stockholm.se/jarvaandan.

Kirjoittaja on suunnittelija rikoksantorjuntaneuvostossa.

Taiteilija Ylva Ekman sai 1990-luvulla huomiota kuvatessaan monikulttuurista Ruotsia tunnetun ”Dalahästenin” lähiöversion Rinkebyhästenin kautta, jossa hevosen tilalla voi olla mikä tahansa eläin. Tarkoituksena oli kuvata nykytuhkolmalaista, monikulttuurista ihmistä, näyttää yhteiskunnan muutosta ja ennen kaikkea ehkäistä muukalaisvihaa ja rasismia. Kuva on kaupungiosan nimikkotarjottimesta.

Kuka puhuu?

Lähiötietämisen tuska

Vietin Ranskassa lukuvuoden 2009–2010 toimien vierailevana tutkijana sosiaalitutkimuksen keskuksessa (l'École des hautes études en sciences sociales). Tutkittuani vuosikaudet nuoriin, monikulttuurisuuteen ja kansalaistoimintaan liittyviä teemoja Suomessa halusin laajentaa tutkijakatsettani myös muihin ympäristöihin.

RANSKALAISEN KAUPUNKIPOLITIIKAN KÄÄNNÖKSET

Kaupunkipolitiikan muutos Ranskassa on ollut rivakkaa viime vuosikymmeninä. Ranskalaisten kaupunkitutkijoiden analyysin mukaan vielä 1980-luvulla kaupunkipolitiikasta löytyi lähiöiden sosiaalisen kunnostamisen projekteja ja poliittista tahtoa paikallisten toimijoiden osallisuuteen. Asuinkorttelit olivat samaan aikaan lupaus ja muisto eräänlaisesta mikrosolidarisuudesta. Keskitetyn kansallisen hallinnon hajauttamisen yritykset loivat kaupunkipolitiikkaan uutta tilaa – ja samalla uudenlaisia epävarmuuksia. 1990-luvun lopulla poliittinen ja symbolinen kuva synkistyi. Paikallistoimijoiden aktiivisuuden rohkaisemisen sijaan haettiin jämerämpää valtiolähtöistä urbaania politiikkaa. Samaan aikaan lähiöissä asuvat ihmiset jäivät syrjään poliittisista ja työelämän kumppanuuksista, kun työttömyys kohosi yli 10 prosenttiin. Poliittinen eliitti ja lähiöasukkaiden arki etäännyivät entisestään toisistaan, ja asukkaiden kritiikki poliittisia ratkaisuja, tai niiden puutetta, kohtaan kärjistyi.

Nyt, 2000-luvulla, lähiöt ovat kaik-

kinaisen kritiikin ja sosiaalisia ongelmia koskevien mielikuvien ympäröimiä. Kaupunkipolitiikkaa syytetään keinottomuudesta, elitismistä ja turvallisuuspoliittisen näkökulman ylivallassa, mediaa kritisoidaan sensaatiomaisen lähiöpelon lietsomisesta ja ymmärtämättömän säälivästä tirkistelystä, tutkijat syyllistyvät analyttisen katseensa sameudesta. Kaikki kysyvät, miksi näillä alueilla asuville ihmisille ei kysytä. Ranskalainen sanonta *pauvres quartiers!* kiteyttää lähiöiden käsittelyn monimielisyyttä: sanonta voi tarkoittaa sekä köyhät lähiöt! että lähiöpolot! -huudahdusta. Kriittiseen katsaukseen päätty lähiöitä tutkinut sosiologi **Didier Lapeyronnie**, jonka mukaan nuoren ikäluokan materiaalin ja symbolinen köyhtyminen on merkinnyt myös lähiöiden politisoitumisen ehtojen ja muotojen köyhtymistä. Lapeyronnieta mukaillen voi todeta, että poliittisen lähiö- tai kaupunginosasolidarisuuden kehukset ovat haurastuneet ja yksityistyneet.

KIISTANALAISEN TIEDON ONGELMA

Vellovia keskusteluja lähiöistä voi lukea myös tiedonpoliittisena konfliktina – eräänlaisena tiedon hierarkiana koskien nuoria, urbaaneja tiloja ja kansalaistoiminnan ehtoja. Kuka omistaa lähiöiden kertomuksen? Nykyisessä kilpailevien tiedonkenttien maailmassa kysymys asiantuntijuudesta ja sen oikeutuksesta on monin tavoin politisoitunut ja mutkistunut. Myös lähiöiden poliittista ohjausta pyritään toteuttamaan yhä intensii-

visemmin juuri tietoon perustuen. Tieto on politiikan ase, jolta odotetaan ajantasaisuutta, kattavuutta, perusteellisuutta, luotettavuutta ja herkkyyttä. Tieto on yhä vahvemmin hyödykkeen kaltainen poliittinen resurssi. Mutta kenen tietoa kuunnellaan, mihin tietämiseen luotetaan?

Tutkimusvuoteni aikana Ranskan lähiölevottomuuksista oli kulunut viitisen vuotta. Silti nuorten urbaanista kansalaistoiminnasta ei voitu puhua ilman viittausta vuoden 2005 tapahtumaketjuun. Ranskalainen nuoria ja kaupunkipolitiikkaa tutkinut **Manuel Boucher** on valaisut levottomuuksia koskevia tiedonpoliittisia jännitteitä. Julkiset ja tieteelliset kertomukset mielenosoitusten taustoista ja tapahtumista eivät asetu kauniiksi jatkumoksi mutta eivät myöskään täydelliseksi vastinpareiksi. Boucher nostaa esimerkiksi mielenosoittajien profiilin hahmottelua koskevat kiistat. Ottamatta kantaa siihen, kuinka aukoton tämä ranskalaistutkijan analyysi on, valaisee se jännitteitä, joita tietoyhteiskuntaan piiloutuu.

Boucherin mukaan poliittisen eliitin ja median kautta hahmottuva kuva 2000-luvun puolivälissä mellakoineista nuorista on synkkä: rikollinen tausta, koulupudokkuus, ulkomaalaistausta sekä radikaalista islamista ja väkivaltaa lietsovasta musiikista vaikutteita saaneet nuorisojoukot toimivat lähiöliikehännän moottoreina. Tutkijoiden tieto lähiötapahtumien taustoista on varsin toisenlainen: suurella osalla nuoria ei ole aiempaa rikostaustaa, suurin osa nuorista käy koulua, mutta koulun käynnissä on monia ongelmia ja

Ranskassa käydään kädenvääntöä myös tutkijapiirien sisällä siitä, miten vuoden 2005 lähiötapahtumia pitäisi tulkita.

katkoksia, suurin osa nuorista on kansalaisuudeltaan ranskalaisia eikä islamilaisien ryhmien suorasta vaikutuksesta levottomuuksiin ole riittävää näyttöä.

Yhteistä eri lähiötulkinnolle on se, että nuoren sukupolven liikkumisen mahdollisuus ja vapaus – niin taloudellisessa kuin sosiaalisessa ja symbolisessa mielessä – koskee kosmopoliittisiksi itseään mainostavissa Pariisin kaltaisissa kaupungeissa yhä rajatumpia alueita ja väestöä. Ylisukupolvinen köyhyys ja 25 prosentin nuorisotyöttömyys, sosiaalisen liikkuvuuden kankeus ja lähiöosoitteen syrjivä vaikutus kaikessa kansakäymisessä, kuten uuden asunnon tai työn haussa, luovat ilmanpiirin, jossa menetettävää on vain vähän.

MIKÄ ON RIITTÄVÄ HAVAINTO TOIMINNAN POLIITTISUUDESTA?

Ranskassa käydään kädenvääntöä myös tutkijapiirien sisällä siitä, miten vuoden 2005 lähiötapahtumia pitäisi tulkita. Kiistaa aiheuttaa kysymys lähiöiden mielenilmausten poliittisuudesta. Tulkinnat vaihtelevat romanttisestikin värityneistä uuden politiikan väitteistä poliittisen aktivismin kriisinäkemyksiin. Keskustelujen perusteella nuorten lähiöpoliittisuuden voi tiivistää neljään kategoriaan: lähiötaistelut voidaan nähdä fragmentaarina mielenilmauksina mahdottoman tulevaisuuden edessä; protestiliikkeenä yhteiskunnan välinpitämättömyyttä kohtaan; arjen kollektiivisena toimintana, jolla vastustetaan nimenomaan nuorten syrjintää ja nöyryyksiä; urbaanina väkivaltakulttuurina, jossa valta halutaan ottaa omiin käsiin väkivallan avulla tai jossa turvallisuuspoliittista pelon kulttuuria käsitellään pelottelun keinoin. Pelon kulttuuri viittaa tässä erityisesti poliisilla pelottelun metodiin, joka on leimannut presidentti **Sarkozyn** (vuonna 2005 sisäministeri) suhtautumista lähiökysymykseen, erityisesti lähiöissä asuviin ulkomaalaistaustaisiin tai ulkomaalaisina pidettyihin, nuoriin.

Tämän ovat noteeranneet paitsi ranskalaiset tutkijat ja kansalaistoimijat, myös Euroopan rasmin ja muukalaisvihan seurantakeskus sekä Amnesty International, jotka molemmat nostivat vuonna 2005 julkaistuissa raporteissaan kritiikin kohteeksi ranskalaisen poliisin toimintatavat suhteessa lähiöihin.

Nähtiinpä nuorten liikehdintä enemmän tai vähemmän poliittisena, kyse ei ole vain massiivisista nuorisotyöttömyysprosesteista ja kankeasta sosioekonomisesta liikkuvuudesta vaan myös laajamittaisemmasta epävarmuudesta, josta vuoden 2005 tapahtumat osaltaan kertovat. **Hannah Arendtin** prekariaatin luonnehdinnat avaavat tärkeällä tavalla myös lähiöongelmien monimielisyyttä. Arendtin mukaan prekariaatti määrittäyty neljällä eritasolla. Yksi taso koskee oikeusjärjestystä, erityisesti kansalaisyhteiskunnan saavuttamista. Prekaari asema merkitsee kansalaisyhteiskunnan puutosta juridisessa mielessä. Toiseksi prekariaatti voidaan ymmärtää ihmisryhmien heikkona sosioekonomisena asemana tai elintasoerojen kasvuna. Kolmas prekariaatin ulottuvuus koskee heiveröisiä arjen sosiaalisia verkostoja ja jäsenyyksiä – elämänlaadun monia katkoksia. Neljäs Arendtin hahmottama prekariaatin muoto on nuorten ja lähiökyömyksen kannalta erityisen kiinnostava. Kyse on symbolisesta prekariaatista, joka tekee tietyistä ihmisryhmistä samanaikaisesti sekä symbolisesti ylinäkyviä että näkymättämiä. Ylinäkyviä ovat lähiökerotomuksiin liitetyt absoluuttiset moraaliset kategoriat nuoresta sukupolvesta yhtäältä yhteiskunnan turvallisuuspoliittisena, työvoimapolitiittisena ja kaupunkipoliittisena riskinä, toisaalta suhteelliseen deprivatioon ajautuneena vallattomana uhrina. Näkymättömämpänä pysyvät puolestaan nuorten arkiset kokemukset lähiöissä elämisestä, jotka kiistävät niin uhka- kuin uhritarinoiden eheyden. Keskeistä nuorten kohdalla on se, että he harvoin voivat vapaasti hallita – saatika valita

– näitä näkyvyyden ja näkymättömyyden dynamiikkoja.

Symbolinen prekariaatti on merkittävä nyky-yhteiskunnan poliittinen kysymys. Ranskalaisten nuorten huudahdus ”oikeus oikeuksiin” – myös ihmisarvoon ja oikeutettuun kansalaisuuteen eikä ainoastaan muodolliseen kansalaisstatukseen – kiteyttää laajemminkin aikamme demokratiavaatimuksia ja -vajeita, mistä myös Englannin taannoiset tapahtumat osaltaan kertovat.

TAVOITTEENA KIISTAT VAI HARMONIA?

Ranskassa kansalaistoiminnan keskeisiä arvoja ovat kiistanalaisuus, levottomuus, epävarmuus, auktoriteettivastaisuus. Ajatus yhteiskunnallisesta muutoksesta perustuu sille, että eri toimijoiden välisille ristiriidoille annetaan tilaa, kuten **Eeva Luhtakallio** väitöskirjassaan hyvin kuvailee. Tämä ajattelutapa ei istu mutkattomasti suomalaiseen poliittiseen kulttuuriin, joka muovaa myös kansalaistoiminnan kielioppiin muodollisia rooleja, säännönmukaisuutta ja kompromissihakuisuutta korostavia arvoja.

Ranskalainen konflikteista virittävyyttä poliittinen kulttuuri tehnee lähiöongelman kaltaisen kiistanalaisen kysymyksen käsittelyn helpommaksi kuin suomalainen kehys. Millä tavoin suomalainen kulttuuri sitten antaa tilaa nuorten epäluottamuksen tai epäoikeudenmukaisuuden kokemusten ilmaisulle? Entä milloin syrjintäkokemukset vaiennavat, milloin ne mobilisoivat toimintaan? Suomalaisia nuorisotutkimuksia lukemalla saa sen kuvan, että epävarmuuden, syrjinnän ja epäluottamuksen kokemukset helposti hiljentävät ja eristävät pikemminkin kuin virittävät nuoria kokemusten poliittisoimiseen. ■

Kirjoittaja on Nuorisotutkimusverkoston tutkimusjohtaja.

Kansainvälinen suojele suomalaisittain

Ihmiset muuttavat Suomeen monesta eri syystä. Monella on opiskelupaikka tai työpaikka Suomessa, joku rakastuu suomalaiseen ja perustaa täällä perheen. Näissä tapauksissa maahanmuutto on vapaaehtoista ja maahanmuuttajalla on selkeä yhteys Suomeen.

Kansainvälinen suojele kattaa ne maahanmuuton muodot, joissa muutto perustuu pakkoon – on esimerkiksi päästävä turvaan sodan ja loista. Kansainvälinen suojele tarkoittaa käytännössä sitä, että Suomi ottaa vastattavakseen niitä velvollisuuksia, jotka henkilön kotivaltio on laiminlyönyt suhteessa henkilön turvallisuuteen. Kotivaltio ei ole joko halunnut tai pystynyt takaamaan turvallisuutta.

Kansainvälisesti suojeltavia saapuu Suomeen joko kiintiöpakolaisina tai turvapaikanhakijoina. Kiintiöpakolaisten kohdalla on selvää jo maahan tultaessa, että Suomi tarjoaa heille kansainvälistä suojelea. Turvapaikanhakijoiden kohdalla viranomaiset tutkivat maahantulon jälkeen, ovatko he suojelelun tarpeessa.

Kansainvälinen suojele on yleistermi, joka kattaa monta alalajia. Suomessa ulkomaalaislain (301/2004) säännökset viittaavat kolmeen eri kansainvälisen suojelelun muotoon: turvapaikkaan, toissijaiseen suojeleluun ja humanitaariseseen suojeleluun.

TURVAPAikka

Turvapaikka myönnetään eksklusiivisesti pakolaisille. Pakolaisen määritelmä perustuu

Suomessa, ja monessa muussa länsimaassa, suoraan pakolaisyleissopimukseen (SopS 77/1969). Pakolaisyleissopimus täytti tänä vuonna 60 vuotta. Määritelmän mukaan pakolainen on henkilö, jolla on perusteltu pelko joutua kotimaassaan vainotuksi ”rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteensä takia”. Yleissopimus määrittelee myös ne oikeudet, jotka sopimuksen allekirjoittaneen valtion täytyy turvata tunnetuille pakolaisille. Turvapaikalla on täten vankka pohja kansainvälisessä oikeudessa.

TOISSIJAINEN SUOJELU

Toissijainen suojele on Euroopan unionin luoma termi, jolla tarkoitetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 63/1999) kidutuskiellon ja siihen liitetyn palautuskiellon sekä kidutusyleissopimuksen (SopS 60/1989) kidutuskiellon ja sen palautuskiellon johdosta myönnettyä kansainvälistä suojelea. Näiden sopimusten mukaan ketään ei saa palauttaa paikkaan, jossa hän joutuisi kidutuksen, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kohteeksi. Sopimuksissa ei määritellä sitä, mitä tälle henkilölle pitäisi tehdä tai millaisia oikeuksia hänellä oleskelumaassaan on. EU:n jäsenvaltioilla olikin aikaisemmin hyvin vaihtelevia säännöksiä näiden henkilöiden oikeuksista. Suomessa heidän asemansa on jo pitkään ollut rinnastettavissa

pakolaisen asemaan, mutta varsinkin Etelä-Euroopassa heille suotiin aiemmin ainostaan ns. ”tolerated stay”. EU:n lainsäädännön avulla säännökset yhdenmukaistettiin Euroopassa. Toissijainen suojele johtaa täten juurensa sekä kansainvälisestä oikeudesta että EU-oikeudesta.

HUMANITAARINEN SUOJELU

Lisäksi Suomen ulkomaalaislaki säättää humanitaarisesta suojelelusta. Ulkomaalaislain mukaan humanitaarisesta suojeleluta myönnetään, jos henkilö ei voi palata kotimaahansa ”siellä tapahtuneen ympäristökatastrofin takia taikka siellä vallitsevan huonon turvallisuustilanteen vuoksi, joka voi johtua kansainvälisestä tai maan sisäisestä aseellisesta selkkauksesta tai vaikeasta ihmisoikeustilanteesta.” Myös tässä tapauksessa on kyse tilanteesta, jossa henkilö ei voi luottaa oman kotivaltionsa suojeleluun.

Humanitaarisella suojelelulla ei ole perustaa kansainvälisessä oikeudessa. Se ei perustu suoraan mihinkään kansainväliseen sopimukseen tai muuhun sitovaan kansainväliseen sääntöön. Sen sijaan humanitaarisella suojelelulla on pitkät perinteet Suomen lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä.

Ensimmäinen johtopäätös humanitaarisesta suojeleluta on usein, että tämä ”ylimääräinen” suojelelutekategoria johtaa määrällisesti isompaan maahanmuuttoon Suomeen. Totta on, että säännös mahdollistaa kansainvälisen suo-

jelelun laajenemisen piiriin, johon ei kansainvälisessä oikeudessa viitata. On kuitenkin myös mahdollista, että säännöksen vaikutus on käänteinen. Humanitaarinen suojelelutekategoria oikeuttaa osittain heikompiin oikeuksiin kuin muut kansainvälisen suojelelutekategoriat ja saattaa olla, että humanitaarisesta suojeleluta myönnetään sellaisissakin tapauksissa, joissa olisi ollut mahdollista myöntää esimerkiksi toissijaista suojeleluta.

Kun keskustellaan kansainvälisestä suojeleluta, puhutaan usein myös ns. suojeleluta ”on compassionate grounds” tai maahanmuutosta inhimillisistä syistä. Ulkomaalaislaki sisältää säännöksen myös tästä. Tällöin kyse ei ole kuitenkaan varsinaisesta kansainvälisestä suojeleluta, vaan oleskelulupa myönnetään, koska paluu olisi epäinhimillinen – ei koska kotivaltio ei voisi suojelella. Kyse voi olla esimerkiksi siitä, ettei turvapaikanhakijan kotimaassa voida tarjota riittävää terveydenhuoltoa ja hakija joutuisi tästä syystä kokemaan paljon kärsimystä. Kyse voi myös olla tilanteesta, jossa alaikäinen yksintullut turvapaikanhakija ei välttämättä ole suojelelutekategorian tarpeessa, mutta koska hänen perheensä olinpaikka on tuntematon, kääntäminen olisi epäinhimillistä.

Kansainvälisestä näkökulmasta Suomen lainsäädäntö vastaa hyvin kansainvälisen suojelelutekategorian vaatimuksiin. ■

Kirjoittaja on oikeustieteen lisensiaatti.

Kerjääminen perusoikeuksien näkökulmasta

Kerrostalojen rappukäytävien kyltit "kerjääminen ja kaupustelu kielletty" ovat vaihtuneet asuinhuoneistojen ovien tarroihin "ei ilmaisjakelua". Viime vuonna Romanian romanien kerjäämisen seurauksena kellareihin ja vinteilte haudattuja kylttejä alettiin kaivaa esiin.

Sisäasiainministeriö asetti 21.5.2010 työryhmän pohtimaan toimenpiteitä, joilla kerjäämiseen voitaisiin puuttua. Työryhmän toimenpidekokonaisuuteen kuuluu mm. kieltää järjestyslaissa julkisella paikalla tapahtuva kerjääminen itseään elättääkseen ja luvaton leiriytyminen sekä kriminalisoida rikoslaissa kerjäämisen organisointi.

Loppuraportti valmistui ripeällä aikataululla 30.9.2010. Siinä kerjääminen esitettiin kielletäväksi järjestyslakia seuraavasti muuttamalla (kursivoituna esitetyt lisäykset): Järjestyslain mukaan yleisen järjestyksen häiritseminen tai turvallisuuden vaarantaminen yleisellä paikalla olisi kielletty toistuvilla uhkaavilla eleillä, hyökkäävillä liikkeillä, suullisesti esitetyillä uhkailuilla, tarttumalla kiinni, estämällä liikumisen, ja muulla vastaavalla, pelkoa herättävällä uhkaavalla käyttäytymisellä (3 pykälän 1 momentin 2 kohta); vetoamalla toistuvasti muihin henkilöihin vastaanottaakseen lahjoituksia. (3 pykälän 1 momentin 4 kohta).

Kiireellinen lainvalmistelu näkyy loppuraportissa, joka ei ota huomioon riittävästi perus- ja ihmisoikeuksia eikä kriminalisointiperiaatteita periaatteita. Oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön jättämässä eriävässä mielipiteessä todetaankin: ”Työryhmän toimintaa on leimannut kiire ja tarkoitushakuisuus.”

Vaikka Kiviniemen hallitus

jäädytti kerjäämisen kiellon valmistelun, on syytä arvioida lainopin näkökulmasta kysymystä kerjäämisen sääntelystä, koska todennäköisesti asia nousee uudelleen jossain muodossa ajankohtaiseksi.

JÄRJESTYSLAKI EI OLE OIKEA VÄLINE

Ensinnäkin järjestyslain tarkoituksena on suojella yleistä järjestystä ja turvallisuutta, mikä asettaa rajat sille, mitä laki voi kieltää. Kerjäämisen kieltäminen riippumatta siitä, onko se objektiivisesti arvioiden järjestystä tai turvallisuutta vaarantavaa, ei ole lain tarkoituksen mukaista. Vetoaminen yleiseen turvattomuuden tunteen lisääntymiseen ei ole riittävä peruste kieltää jotakin toimintaa. Siksi järjestyslaissa ei voida säätää kerjäämisen yleistä kieltä.

KRIMINALISOINNIN EDELLYTYKSET EIVÄT TÄYTY

Toiseksi kerjäämisen kiellossa on kyse kriminalisoinnista. Jotta käyttäytyminen voitaisiin kriminalisoida, sen tulee olla erittäin haitallista ja kiistattoman paheksuttavaa. Lisävaatimuksena on painava yhteiskunnallinen tarve. Kerjääminen sinällään ei ole erittäin haitallista eikä sen kieltämiselle ole osoitettu painavaa yhteiskunnallista tarvetta. Kerjääminen saattaa olla ihmisarvoa alentavaa, ja sitä tai sellaiseen asemaan joutumista voidaan siksi ehkä paheksua,

mutta vetoaminen muihin toistuvasti vastaanottaakseen lahjoituksia ei ole paheksuttavaa – emmehan pidä paheksuttavina Punaisen ristin tai Pelastusarmeijan keräyksiä, päinvastoin. Eikä sekään, että kyseinen toiminta tapahtuu itseään elättääkseen, muuta sitä paheksuttavaksi.

Kerjäämiseen mahdollisesti liittyvät mahdolliset lieveilmiöt, kuten omaisuusrikokset ja ihmiskauppa, eivät riitä perusteluksi, koska kerjääminen itsessään ei loukkaa tai vaaranna lailla suojattavia oikeushyviä kuten varallisuutta, ruumiillista koskemattomuutta tai vapautta. Kaiken lisäksi rikosoikeuden säännösten perusteella kyseisiin lieveilmiöihin voidaan reagoida.

Rikosoikeuden perustuslain 8 pykälään kirjattu laillisuusperiaate edellyttää, että kriminalisointien tulee olla niin täsmällisiä ja tarkkarajaisia, että niistä selkeästi ilmenee rangaistavaksi säädetyn teon muodot. Kerjäämisen yleisen kiellon kohdalla tarkkarajaisuus ei suinkaan toteudu.

KERJÄÄMISKIELTO LOUKKAA SYRJINTÄKIELTOA

Kolmanneksi kerjäämisen kieltäminen useita perus- ja ihmisoikeuksia. Perustuslain 6 pykälän yhdenvertaisuusperiaatteeseen kuuluu syrjintäkielto: Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon,

vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Vastaavasti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa kielletään syrjintä sukupuolen, rodun, ihonvärin, kielen, uskonnon, poliittisen tai muun mielipiteen, kansallisen tai yhteiskunnallisen alkuperän, kansalliseen vähemmistöön kuulumisen, varallisuuden, syntyperän tai muuhun asemaan perustuvan syyn perusteella.

Se, että järjestyslain kerjäämiskiello on kirjoitettu jokaista koskeväksi, ei poista tätä ongelmaa. Säännöstä on tarkasteltava kokonaisuutena ottamalla sen kirjaimen lisäksi huomioon säännöksen tarkoitus ja tosiasialliset sovellutukset sekä vaikutukset. Syrjintäkielto koskee nimittäin myös sellaisia toimenpiteitä, jotka välillisesti johtavat syrjivään lopputulokseen. Koska kerjäämiseen puuttumisen taustalla on ollut tietyn etnisen ryhmän eli Romanian (sittemmin myös Bulgarian) romanien toiminta, joille lainsäätäjän kieltoviesti on haluttu myös suunnata, säännöksen tarkoitusta voidaan pitää jo sinällään syrjivänä. Voidaan myös perustellusti epäillä, että säännöstä olisi tarkoitus soveltaa ensisijaisesti juuri tähän ihmisryhmään. Siten kerjäämisen kiellossa on kyse vähintään välillisestä syrjinnästä.

Syrjintäperusteena on mainittu myös muu henkilöön

Oikeudellisesti arvioiden ongelmallisten kerjäämisen ja laittoman leiriytymisen kieltohankkeiden sijasta tulisi keskittyä syrjäyttämistä aikaansaaviin tekijöihin.

liittyvä syy, jollaisena on pidetty esimerkiksi henkilön sosiaalista ja taloudellista asemaa. Kerjäämisen kriminalisointi kohdistuu pääsääntöisesti syrjäytyneisiin, sosiaalisesti ja taloudellisesti heikoimmissa asemassa oleviin ihmisiin. Vaikka se kohdistuisi ja sitä sovellettaisiin kaikkiin kerjäläisiin etnisestä alkuperästä riippumatta, se on syrjivä, koska se kohdistuu köyhiin. Itse asiassa kerjäämisen kieltäminen on tulkittavissa köyhyyden kriminalisoinniksi.

Perustuslain 18 pykälän mukaan jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Voidaan toki väittää, että 18 pykälä koskee ainoastaan laillisen ja hyvän tavan mukaisista elinkeinon harjoittamista. Mutta jos riittävää toimeentuloa ei voi hankkia kuin kerjäämällä, pykälän voidaan tulkita suojaavan myös kerjäämistä, jota ei yksiselitteisesti voida pitää hyvän tavan vastaisena. Euroopan ihmisoikeussopimus mainitsee varallisuuden yhtenä syrjinnän kiellettyinä perusteina, mikä antaa tukea tulkinnalleni: kerjääminen on perustuslain 18 pykälän suojaama toisin kuin työryhmän raportissa katsotaan.

Kerjääminen voidaan tulkita myös mielenilmaukseksi, kuten kollegani osuvasti huomautti. Kerjäläiset tuovat nimittäin näkyviin yhteiskunnallisen epätasa-arvon, syrjinnän ja köyhyyden, joita emme

ehkä muuten näkisi tai tunnista; läsnäolollaan kadunkulmassa he vaativat sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Siten kerjääminen kuuluu perustuslain 12 pykälän suojaaman sananvapauden piiriin.

UHKAAVAN KERJÄÄMISEN KIELTÄMINEN?

Kerjäämisen kieltäminen ei em. perusteilla ole sopuisuissa Suomen lainsäädännön kanssa. Mutta vältetäänkö täyskieltoon liittyvät ongelmat, jos järjestyslaissa kielletään vain uhkaava ja väkivaltainen kerjääminen?

Näin saattaa olla. Silti oudoksun tällaisen kvalifioidun kerjäämisen kieltämistä järjestyslaissa, koska kriminalisointi kohdistuu erityisesti tietynlaiseen toimintaan, joka kriminalisoinnin kautta leimataan kokonaisuudessaan paheksutuksi. Kerjääminen ei todellakaan ole vakava yhteiskunnallinen ongelma.

Nykyisen järjestyslain mukaan voidaan jo puuttua kaikkeen sellaiseen toimintaan – siis myös kerjäämiseen – joka on pelkoa herättävää uhkaavaa käyttäytymistä tai tapahtuu uhkaavin tai hyökkäävin liikkein tai sanoin. Ei siis ole tarvetta erikseen kieltää uhkaavaa kerjäämistä.

LEIRIYTYMISKIELLOSSA MYÖS ONGELMIA

En ole vakuuttunut työryhmän perustelusta luvottoman leiriytymisen kieltämisen tarpeellisuudesta. Työryhmän

mukaan ”luvottomaan leiriytymiseen liittyvät monet yleisiä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavat tekijät taajamissa” ja kieltä mahdollistaisi sen, että ”poliisi pystyisi nopeasti puuttumaan yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavaan leiriytymiseen sekä muuhun leiriytymiseen pykälässä mainituilla alueilla” (kurs. kirjoittajan). Leiriytyminen vain harvoin vaarantanee yleistä järjestystä ja turvallisuutta, joten säännöksen tarkoituksena lienee kieltää luvaton leiriytyminen sinänsä, mikä ei kuulu järjestyslain tarkoitukseen.

Leiriytymistä säätelevät jokamiehenoikeudet. Jos täsmällisempiä säännöksiä niistä tarvitaan, siitä tulee säätää jokamiehenoikeuksia koskevalla lailla eikä suinkaan järjestyslailla.

Ja jos uhkaavan kerjäämisen kriminalisoinnin julkilausuttuna tai julkilausumattomana perusteena on Romanian ja Bulgarian romanien toiminta, se loukkaa syrjintäkieltoa. Samoin on leiriytymiskiellon laita, jos tarkoituksena on puuttua erityisesti näiden ihmisryhmien leiriytymiseen.

KERJÄÄMISEN ORGANISOINTIIN SYYTÄ PUUTTUA

Kerjäämisen organisoinnille on muita ehdotuksia paremmat perusteet, etenkin jos siinä käytetään hyväksi kerjäämään joutuvien riippuvaista ja haavoittuvaa asemaa sekä turvattuutta. Sellaiseen toimintaan

viranomaisten tulee puuttua tehokkaasti. Toisaalta rikoslain ihmiskauppaa koskevat säännökset mahdollistavat tämän pitkälti jo nykyisin.

Kataisen hallituksen hallitusohjelmassa todetaan sisäisestä turvallisuudesta: ”Keskeisimpiä kotimaisia haasteita ovat syrjäytymisen ja yhteiskunnan jakautumisen ehkäisy, jolla on turvallisuutta edistävä vaikutus.” Jos hallitusohjelma otetaan vakavasti, oikeudellisesti arvioiden ongelmallisten kerjäämisen ja laittoman leiriytymisen kieltohankkeiden sijasta tulisi keskittyä niihin syrjäyttämistä ja yhteiskunnallista jakautumista aikaansaaviin tekijöihin, jotka pakottavat köyhät kerjäämään ja asunnottomat leiriytymään. ■

Kirjoittaja on yleisen oikeustieteen professori Helsingin yliopistossa.

Kerjäläisyys ennen ja tänään

Kerjääminen on ikivanha elinkeino. Siihen on aina liittynyt inhimillistä hätää ja köyhyyttä, irtolaisuutta ja rikollisuutta. Ajan saatossa suhtautuminen kerjäläisiin ei ole juurikaan muuttunut. Edelleen kerjäläisyyttä pyritään kitkemään erilaisin pakkokeinoin. Ilman kerjäläisyyden syiden kartoittamista ja niihin puuttumista ongelmaa ei pystytä ratkaisemaan.

Kautta historian ihmisen toimeentuloa ovat uhanneet hänen henkilökohtaiset vajavaisuutensa kuten sairaudet, mutta myös ulkoiset tekijät, ennen kaikkea erilaiset yhteiskunnalliset-sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat. Yhteiskunnallinen eriarvoistuminen, jako rikkaisiin ja köyhiin, on vain syventynyt siitäkkin huolimatta, että yhteiskunnat ovat panostaneet kansalaistensa terveydenhoitoon, sosiaaliturvaan ja työllistämiseen. Köyhyys ja leipäjonot ovat pysyvästi muuttaneet kuvaa myös suomalaisesta hyvinvointivaltios- ta, vaikka kenenkään ei vielä tarvitse hankkia elantoaan kerjäämällä. Suomen historian laajimmat kerjäläisaallot osuivat suurten nälkävuosien 1866–1868, sisällissodan sekä 1930-luvun pulan aikoihin. Näissä poikkeusoloissa kerjuulle lähdettiin pakosta. Vasta hyvinvointivaltion kehittyminen karkotti lopul-

lisesti kerjäläiset Suomesta. Tästä syystä kerjuukielto poistettiin tarpeettomana vuoden 2003 järjestyslaista, joka korvasi kuntakohtaiset järjestyssäännöt.

Nyt maassamme kerjäävät Itä-Euroopasta tulleet romanit ja kuntakohtaisia järjestyssääntöjä haikaillaan takaisin. Köyhyys ja hätä pakottavat romanit lähtemään. Kerjuupaikkoina ovat vieraan maan kadut, sillä esimerkiksi Romaniassa, josta pääosa romanikerjäläisistä tulee, kerjääminen on ankarasti sanktioitu. Näin köyhin väestönosa, joka jää osattomaksi kotimaansa sosiaaliturvas- ta, terveydenhuollosta sekä koulutuksen ja työnsaannin mahdollisuuksista, on ikään kuin pakotettu lähtemään. Itä-Euroopan romanien pitkittyneellä rakenteellisella köyhyydellä ja etnisellä syrjinnällä on vuosisatainen historia. Myös romanien oma kulttuuri, johon on vanhas-

taan kuulunut kiertäminen ja kaupittelu, tukee kerjuukulttuuria.

Suomeen tulleet romani-kerjäläiset eivät ilmeisesti ole kansainvälisen ihmiskaupan uhreja. Organisoinnista on vain hajanaista näyttöä. Myös kerjäläiset itse kiistävät olevansa minkään rikollisliigan pakottamina Suomessa.

VAPAAN LIKKUVUUDEN DILEMMA

Vanhastaan kerjäläisillä oli joko omat, tarkoin vartioidut reviirinsä tai viranomaisten antama erivapaus kerjätä tietyllä, yleensä oman kaupungin alueella. Näin kerjäläiset joko itse tai viranomaisten avustuksella turvasivat ja kontrolloivat elinkeinon harjoittamistaan. Samalla kerjäläisten liikkumisvapautta rajoitettiin ja laajojen kerjäläisjoukkojen vaeltaminen paikasta toiseen estettiin.

Kun Romania ja Bulgaria hyväksyttiin Euroopan uni-

onin jäsenmaiksi vuonna 2007, maiden kansalaiset saivat oikeuden liikkua vapaasti unionin alueella. Liikkumisvapaus oikeuttaa enintään kolmen kuukauden oleskeluun jossakin jäsenmaassa. Tämän jälkeen henkilön on haettava oleskeluoikeuden rekisteröintiä asuinpaikkakuntansa poliisilaitokselta tai poistuttava maasta. Liikkumisvapaus oli alun perin pyrkimys helpottaa työvoiman liikkuvuutta unionin alueella, mutta se laajeni kuitenkin yleiseksi kansalaisoikeudeksi. Nyt liikkujia ovat ammattihenkilöiden lisäksi niin sanotut paperittomat siirtolaiset, henkilöt, joilla ei ole joko luotettavaa henkilöllisyystodistusta, matkustusasiakirjaa taikka oleskelulupaa. Tähän ryhmään luetaan myös romanikerjäläiset.

Nimenomaan romanikerjäläisten oikeudesta vapaaseen liikkuvuuteen on kehkeytynyt perustavanlaatuinen

Suhtautuminen kerjäläisiin on jo vanhastaan ollut kotikutoista: ensin autetaan omat köyhät, vasta sitten vieraat kulkijat.

ongelma, sillä heitä kiertää satoja tuhansia kaikkialla unionin alueella. Koska EU-tasolla ei ole pystytty luomaan minkäänlaista yhteistä romanistrategiaa, kukin maa on luonut tai on luomassa omat käytäntönsä, joissa ei juurikaan paneuduta kerjäläisyyden taustalla oleviin ongelmiin vaan asiaa pyritään hoitamaan poistamalla se silmistä maan rajojen ulkopuolelle – useimmiten polkien romanien ihmisoikeuksia.

KERJÄLÄISYYS JÄRJESTYS-ONGELMANA

Kerjäläisyyteen on kautta historian suhtauduttu pitkälti järjestysongelmana. Tästä ovat muistutuksena erilaiset säädökset ja pakkokeinot kuten vankeus ja kuritushuoneet sekä työ- ja pakkotyölaitokset. Ajan saatossa tilanne ei ole juurikaan muuttunut. Amnesty Internationalin kampanja otsikolla ”Romaneita kohdellaan kuin roskaa” kiteyttää osuvasti romanikerjäläisiin kohdistuneen yleisimmän suhtautumistavan niin poliittisella kuin viranomaistasolla.

Romanikerjäläisten pakkohäädöt, maasta karkottamiset ja kerjäämisen kriminalisointi ovat olleet yleisimpiä suhtautumis- ja toimintatapoja kaikissa EU-maissa. Myös Suomessa viranomaiskeskustelu on pitkälti painottunut kontrollin lisäämiseen ja erilaisten pakkotoimenpiteiden käyttöönottoon. Niitä on pe-

rusteltu kerjäläisten aiheuttamalla uhallalla yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

Tällaisten perusteiden vuoksi toteutettujen toimenpiteiden on kuitenkin oltava suhteellisuusperiaatteen mukaisia. Niiden on perustuttava yksinomaan asianomaisen henkilön omaan käyttäytymiseen, jonka on muodostettava todellinen, välitön ja riittävän vakava uhka, joka vaikuttaa johonkin yhteiskunnan olennaiseen etuun. Kerjääminen ei itsessään aiheuta tällaista uhkaa. Valtaosa Suomeen tulleista romanikerjäläisistä harjoittaa niin sanottua passiivista kerjäämistä ja heidän määränsä pääkaupunginkin kaduilla on suhteellisen vähäinen.

KONTROLLIN ULOTTUMATTOMISSA?

Romaniväestön katukerjäläisyys on uudentyyppinen ilmiö, joka näyttää jäävän kaikenlaisen kontrollin ulottumattomiin. Vaikka järjestyslaki mahdollistaa puuttumisen aggressiiviseen kerjäämiseen, passiivinen kerjääminen on laillista elinkeinon harjoittamista niin kauan kuin sitä ei ole kielletty. Koska romanikerjäläisyys ei ole kotoperäistä, kerjäämiseen muutoin täällä vakiintuneet kontrollikeinot, pääasiallisesti päihde- ja mielenterveysongelmallisille suunnatut, eivät luontevasti toimi. Selvitysten mukaan romanikerjäläiset eivät myöskään tukeudu suomalaiseen

sosiaaliturvajärjestelmään. He ovat joko tietoisia siitä että se voi johtaa maasta kääntymiseen tai he eivät ole selvillä sosiaalisista oikeuksistaan ja niiden hakemisesta Suomessa. Näin perustuslaissa säädetty oikeus sosiaaliturvaan ei toteudu kerjäläisillä myöskään kerjuumaassa. Romanikerjäläiset ovat myös ulkomaalaisvalvonnan kannalta hämmentävä ryhmä. Aikaisemmin ulkomaalaislaki olisi tarjonnut keinot poistaa heidät maasta, nykyään EU:n jäsenyysveloitteet estävät sen.

Näin romanikerjäläiset jättyvät virallisjärjestelmien ulkopuolelle ja vapauttavat valtaa pitävät vastuista. Toisaalta kaikenlaisen kontrollin ulottumattomissa heidän omat oikeutensaakaan eivät toteudu. Mitkään hallinnon tai viranomaistoiminnan takeet eivät ole heidän suojanaan. Sama syrjäytymisen kohtalo kuin kotimaassa jatkuu myös muualla Euroopan taivaan alla.

KOHTI IHMISARVOISTA KOHTELUA

Suhtautuminen kerjäläisiin on jo vanhastaan ollut kotikutoista: ensin autetaan omat köyhät, vasta sitten vieraat kulkijat. Jälkimmäisiin suhtauduttiin penseästi ja epäluuloisesti. Kerjäläisyydelle asetettiin myös välttämättömiä ehtoja. Tällaisia olivat muun muassa työkyvyttömyys sekä se, ettei henkilö pystynyt elättämään itseään millään muulla tavalla. Sa-

manlainen suhtautumistapa näkyy myös suhteessa romanikerjäläisiin.

Koska romanikerjäläisyyden taustalla on monia niin rakenteellisia, sosiaalisia kuin historiallisiakin syitä, ongelma ei ole ratkaistavissa minkäänlaisin pakkokeinoin tai pelkällä rahallisella tuella. Myöskään kerjuukulttuurin tukeminen ei ole ratkaisu ongelmaan. Auttamisen lähtökohtana tulisi olla kansainvälinen sosiaalipolitiikka sekä jokaisen kerjäläisen kohtaminen yksilönä, oikeutettuna ihmisarvoiseen elämään. ■

Kirjoittaja työskentelee akatemiattutkijana Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa.

Positiivista kriminologiaa

Monet kriminologiset teorat ovat perinteisesti etsineet negatiivisia tekijöitä, jotka saattavat selittää rikollista käyttäytymistä. Tässä ei sinänsä ole mitään väärää, mutta viime vuosina on yhä enemmän alettu pohtia myös niitä riippumattomia, positiivisia tekijöitä, jotka pitävät meidät poissa rikollisuudesta tai saavat meidät lopettamaan rikollisen toiminnan.

Kysymyksessä ei ole yksi teoria tai malli vaan enemmänkin laaja näkökulma ja lähestymistapa, josta voidaan käyttää yleisnimeä positiivinen kriminologia (Ronel & Elisha 2011). Sen piirissä etsitään mm. tekijöitä ja mekanismeja, joiden avulla yksilöt saavuttavat koherenssin, eheyden tunteen, pystyvät toimimaan stressi- ja riskitilanteissa ja kestävät ahdistusta. Tällöin ei rajoituta vain riskitekijöihin vaan pyritään löytämään suojaavia yksilöllisiä tekijöitä. Israelilaisen **Aaron Antonovskyn** ajatuksia seuraten on huomattu, että jotkut yksilöt pystyvät ottamaan käyttöön selviytymisstrategioita, joissa patogeeniset ("sairautta" aiheuttavat) tekijät muuttuvatkin salutogeenisiksi ("terveyttä" aiheuttaviksi). Vaikeat elämäntilanteet voidaankin kokea haasteeksi, jolloin yksilö antaa niille uuden merkityksen ja suunnan. Jopa voimakkaan traumaattinen kokemus voi johtaa myös positiivisiin, ei vain negatiivisiin seurauksiin. Tällaisia ilmiöitä voidaan nähdä myös rikoksenteekijöiden ja päihderiippuvaisten keskuudessa.

Yksi positiivinen komponentti näyttää olevan se, että rikoksenteekijä tai sellaiseksi tulossa oleva joutuu tekemiseen

positiivisten inhimillisten arvojen, hyvyden ja altruismin kanssa. Tämä voi toteutua vaikkapa erilaisen vapaaehtoistoiminnan kautta. Vankeinhoidon piirissä toimivat tietävät lukuisia tapauksia, joissa jopa psykopaatiksi mainitusta on tullut altruistinen vankien ja muiden auttaja. KRIS-tyyppiset järjestöthän edustavat tätä ajatusta.¹ Tällaisia prosesseja lienee tutkittu vielä varsin vähän. Tähän liittyy myös ihmisluontoon kuuluva voimakas tarve sosiaaliseen hyväksymiseen. Olisiko niin, että kriminologia on puhunut liikaakin leimautumisesta, syrjäytymisestä ja muista negatiivisista tekijöistä. On esimerkiksi havaittu, että kriminologian tuntemat ns. neutralisaatiotekniikat, joiden avulla rikollisuuteen liittyvää syyllisyyttä pyritään vähentämään, saattavat olla kuntoutuksen kannalta positiivinen komponentti. Positiivisen kriminologian mukaan tarvitsisimme enemmän "hyväksymisen sosiologiaa", jonka kautta olisi enemmän sisällä pitämistä kuin ulos sulkemista. Tässä erilaiset itseapuryhmät ovat usein tarpeellisia. Myös restoratiivinen oikeusajattelu ja sen taustalla oleva "uudelleenintegroivan häpeäntuottamisen" teoria tukevat yllä sanottua.

Tähän lähestymistapaan liittyy kiinteästi erilainen tutkimustoiminta, joka koskee desistanssia, rikollisuudesta irtottautumista ja luopumista. Kuntoutumisprosessin on havaittu olevan usein asteittainen ja hyvin vähän spontaani. Mielenkiintoinen on myös havainto, jonka mukaan jako "luonnolliseen itseparantumiseen" ja "institutionaaliseen hoitoon" on keinotekoinen. Ulkoiset tekijät ovat aina mukana ja tarvitaan myös epävirallista apua ja sosiaalista tukea muualtakin kuin ammattiauttamisen piiristä. Molemmat muutosprosessit pitävät sisällään samanlaisia kokemuksia, kuten tietoisuuden kasvua, kypsymistä, vastuunottoa ja itsensä hallintaa. Juuri näitä positiivisia tekijöitä tulee etsiä, ei vain negatiivisia riskitekijöitä.

Kaikella edellä mainitulla on suora yhteys myös niihin malleihin ja menetelmiin, joilla rikoksenteekijöihin pyritään vaikuttamaan. On esitetty (Ward & Maruna 2007), että tarvittaisiin paluuta "vanhan koulun" lähestymistapoihin, paluuta perusasioihin, joilla voidaan positiivisten element-

Riskihybrin tilalle Shadd Maruna kumppaneineen tarjoaa ”Hyvän elämisen mallia”.

tien avulla auttaa rikoksentekejiä.

Yksi tällainen toimintamuoto on klassinen vankien koulutustoiminta. Kysymys ei tällöin ole vain välineellisistä tavoitteista, kuten ammatin avulla työllistymisestä, vaan koulutuksessa onnistuminen voi olla arvo sinänsä. Tärkeää on myönteisen omakuvan kehittyminen saavutettujen opiskelutulosten kautta, opiskeltiinpa vaikka tähtitiedettä. Toinen esimerkki positiivisista toimintamenetelmistä on AA-liike ja siihen liittyvä 12-askeleiden ohjelma ja muut itseapuryhmät. Niitä arvioiva tutkimus on havainnut, että niihin liittyy useita syvällisiäkin terapeuttisia elementtejä, koska osallistujien elämäntilanteissa ja -tarkoituksessa sekä moraalikehityksessä tapahtuu muutoksia. Itsekkyys voi vaihtua toisista huolenpitoon.

Positiiviseen näkökulmaan on viime aikoina liittynyt myös liiallisen menetelmärviöinnin kritiikkiä. Onko keskitytty liikaa oikeiden/väärin menetelmien jaotteluun ja tutkittu liian vähän muutosprosesseja, joissa onnistumisia eli desistanssia ja epäonnistumisia tapahtuu? Samoin on oltu huolissaan pylvään päähän istutetun RNR-teorian (Risk-Need-Responsivity, Andrews & Bonta) ylikorostuneisuudesta. Koko mallia ei ole hylätty, mutta on nähty, että siinä käytännössä usein korostuvat vain negatiiviset riskitekijät, joita etsitään ja testataan. Samaan aikaan tarpeet on määriteltävä orwellmaisella tavalla siten, että ne käytännössä tarkoittavat samaa kuin dynaamiset riskitekijät. Tarpeet määritellään faktisesti ulkoapäin, ei kysymällä rikoksentekeijältä itseltään. Seksuaalirikollisen tarve on silloin tulla kastroiduksi. Eli tällöin interventiotkin tulevat ulkopäin, **Wardin** ja **Marunan** (2007, 17) sanoin:

Jos vangit ja kriminaalihuollon asiakkaat eivät halua interventioita, joita me heille tarjoamme, niin voiko niistä olla todellisuudessa mitään apua?

Riskihybrin tilalle Shadd Maruna kumppaneineen tarjoaa ”Hyvän elämisen mallia” (Good Lives Model, GLM). Se pitää sisällään yleisperiaatteet, etiologiset (syitä koskevat) seuraukset ja käytännön toimet. Mallin yleisperiaatteissa lähdetään mm. siitä, että rikoksentekeijät jakavat samoja perustarpeita ja tavoitteita kuin muutkin ihmiset. Myös heillä on tavoitteena inhimillisiä perushyveitä kuten ihmissuhteita, luovuutta, fyysistä terveyttä, osaamista jne. Kriminologian alueella malli tukeutuu vahvasti paineteoriaan (anomia) eli on luotava laillisin keinoin tapahtuvia menestymisen ja onnistumisen mahdollisuuksia. Kuntoutuksen hoitaisuutta korostetaan, itsen uudelleenrakennusta, jossa hyvän elämän mallit ovat tärkeitä. Ohjelmien toteuttamisessa pyritään irti manuaalittomuudesta ja mahdollistetaan yksilölliseen elämään liittyvät eroavuudet. R:n, N:n ja R:n ohella on määriteltävä ”ensisijaisuudet” eli rikoksentekeijän omat tavoitteet ja ensisijaiset pyrkimykset omassa elämässään. Tällöin luonnollisesti etsitään myös vahvuuksia, ei vain riskejä.

Äskettäin Maruna (2011) on nostanut esiin erikoisen ilmiön. Brittivankiloissa vartijoiden ”karhuryhmän” jälkeen pelätyin ja vihatuin henkilöstöryhmä on vankilapsykologit; he joiden tehtävänä olisi auttaa vankeja heidän ongelmissaan. Eräs pitkäaikaisvanki kuvasi asiaa näin:

Kun ensimmäistä kertaa tulin [vankilaan], psykologi oli siellä, jos halusit keskustella ongelmistasi. Hän ei ollut siellä kirjoittamassa arviointiraporttia, hän ei ollut siellä tuomitsemassa sinua, hän ei ollut siellä...manipuloidussa sinua, hän oli siellä auttamassa, jos apua tarvitsit. Nyt sitä asennetta ei enää ole... Sinun kiinnostuksesi, sinun tarpeesi ovat paljolti listan viimeisenä... Siksi moniin psykologeihin suhtaudutaan vain epäluulolla.

Kun riskiparadigma on saanut yliotteen vankeinhoidossa, Marunan mukaan psykologeista on tullut vain riskiarviointien asiantuntijoita. Vangit kuvaavat arviointiprosesseja äärimmäisen kriittisesti. Ne ovat voineet olla ”pahin paikka” vangin elämässä, jättäneet hänet ”synkään pimeyteen” ja itsemurhan partaalle. Kaikki riskit, kaikki epäonnistumiset, kaikki negatiivinen on kaivettu esiin, jolloin prosessista on tullut epäinhimillistä ja leimaavaa. Pahimmillaan riskiarviot tukevat vanhaa vankeinhoidollista hokemaa: mikään ja kukaan ei muutu. Marunan mukaan patologiaa tulisi etsiä muualtakin kuin yksilöistä, kuten sosiaalisten konteksteista, valtdynamiikasta ja ihmissuhteisiin liittyvistä olosuhteista.

Aiheeseen liittyviä teemoja käsitellään perusteellisemmin RSKK:n julkaisemassa uudessa teoksessa: **Raino Lavikkala & Henrik Linderborg** (toim): Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä, Acta Poenologica 2/2011. ■

LÄHTEITÄ:

Maruna, Shadd: *Why Do They Hate Us? Making Peace Between Prisoners and Psychology*. *Int J Offender Therapy and Comparative Criminology* 55 (2011): 5, 671–675.

Ronel, Natti & Elisha, Ety: *A Different Perspective: Introducing Positive Criminology*. *Int J Offender Therapy and Comparative Criminology* 55 (2011): 2, 305–325.

Ward, Tony & Maruna, Shadd: *Rehabilitation: Beyond the risk paradigm*. London and New York: Routledge 2007.

¹KRIS, *Kriminellas Revansch i Samhället on alun perin Ruotsissa vuonna 1997 perustettu entisten vankien altruistinen toimintamuoto, jonka arvoihin kuuluu mm. veljeys ja solidaarisuus. Se on levinnyt eri puolille maailmaa ja toimii myös Suomessa.*

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Rikostilastojen lukeminen

Rikostilastoista loppukesällä syntynyt keskustelu havainnollistaa niiden tulkinnan ongelmia

Kriminaalipolitiikan arvioinnissa käytetään yleisesti tietoja rikollisuuden määrästä. Yleisimpänä lähteenä ovat tilastotiedot poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta. Yhä useammin käytetään myös kyselytutkimuksilla saatua tietoa rikoksen uhriksi joutumisen yleisyydestä. Kyselyillä saadaan tietoa myös poliisilta piiloon jäävästä rikollisuudesta, ja eräänlaisia rikostilastoja nekin tuottavat, vaikka termillä rikostilasto tavallisesti tarkoitetaan juuri poliisitilastoja.

Rikostilastojen tulkintaan liittyy eräitä toistuvia pulmia. Monet ongelmista tulivat esiin keskustelussa, joka seurasi vuoden 2011 alkupuolen rikostilastojen julkistamista heinäkuussa. Tilastosta nousi esiin se, että poliisin kirjaamien väkivaltarikosten määrä oli kasvanut reilusti. Pahoinpitelyrikoksia oli kuudessa kuukaudessa kirjattu yli 19 000, viidenes enemmän kuin edellisvuoden alkupuolella. Luku ennakoii lähes 40 000 pahoinpitelyrikosta koko vuoden mittaan, mikä on korkein taso pitkään aikaan. Se saattaa olla jopa suurin määrä, mitä Suomessa koskaan on tähän tilastoon kirjattu.

MITEN VERTAILUKELPOISIA KÄYTETYT TIEDOT JA MITTARIT OVAT?

Kesän keskusteluissa biokemisti ja alkoholitutkija **Peter Eriksson** väitti, että Suomi on maailman johtavia maita rikosten kokonaismäärässä väkilukuun suhteutettuna ja Euroopan kärkeä väkivallassa, murtovarkauksissa sekä kavalluksissa ja petoksissa (HS 18.8.). Väite perustui ilmeisesti poliisitilastoihin. Puheenvuoroa kommentoivat kriminologi **Kauko Aromaa** ja rikosoikeusjärjestelmän tutkija **Tapio Lappi-Seppälä** (HS 20.8.) osoittivat kuitenkin esimerkein, miten heikkoa eri maiden poliisitilastojen vertailtavuus on. Selvästi vertailukelpoisempia ovat tiedot kansainvälisestä uhritutkimuksesta, joka on tehty osanottajamaissa samoin kysymyksiin ja samoin menetelmin. Suomi on Länsi-Euroopan kärjessä henkirikoksissa, mutta muu väkivalta on kansainvälisen uhritutkimuksen mukaan keskitasoa ja muu rikollisuus matalalla tasolla.

Kriminologien varsin yksimielinen kanta onkin, että poliisitilastot ovat kansainvälisesti erittäin heikosti vertailukelpoisia. Muun muassa rikosmääritelmät, rikosten ilmitulotodennäköisyys ja niiden kirjaamismenetelmät vaihtelevat niin

paljon, että lukujen vertailtavuus maasta toiseen on hyvin huono. Henkirikokset ovat yksi harvoja poikkeuksia, joissa vertailukelpoisuus on kohtuullisen hyvä. Silti monet pitävät tässäkin parempana käyttää WHO:n keräämiä kuolemansyytilastoja ja niiden tietoja tahallisen väkivallan aiheuttamista kuolemista.

MITÄ TIEDETÄÄN RIKOSTILASTOJEN ULKOPUOLELLE JÄÄVÄSTÄ RIKOLLISUUDESTA?

Mutta kai yhden ja saman maan poliisin rikostilastoista voi lukea todellisen rikollisuustason ajallisen muutoksen? Rikosmääritelmät pysyvät jotakuinkin samoina pitkiä aikoja. Voi myös ajatella etteivät kirjaamiskäytännöt tai piilorikollisuuden osuus muutu äkkinäisesti. Tiettyyn määrään näin varmaan on, vaikka yhtälön kaikkia osia ei voi aina tarkistaa. Esimerkiksi piilorikollisuuden osuudesta saa tietoa vain välillisesti ja harvoin, lähinnä muutaman vuoden välein tehdyistä uhritutkimuksista. Uhritutkimusten mukaanhan suomalaisten kokeman fyysisen väkivallan taso on pysynyt suhteellisen vakaana kolmekymmentä vuotta, mutta siitä poliisin

2011 alkupuolen rikostilastosta nousi esiin, että poliisin kirjaamien väkivaltarikosten määrä oli kasvanut reilusti. Pahoinpitelyjä oli kirjattu 19 000, ja luku ennakoi korkeinta tasoa pitkään aikaan.

tietoon tullut osuus on samanaikaisesti ollut selvästi kasvamaan päin. Tämä myös selittää sitä, että poliisin tietoon tullut pahoinpitelyrikollisuus on samana aikana lisääntynyt merkittävästi.

VAIKUTTAVATKO LAINMUUTOKSET RIKOSTEN ILMITULOON?

Väkivallan tilastopiikkiä arvioidessa on otettava huomioon myös vuoden 2011 alussa voimaan tullut lainmuutos, jonka vuoksi poliisin rikostilasto ei ehkä nyt mittaa väkivaltaa aivan samalla tavalla kuin edellisvuosina. Pahoinpitelyrikosten lisääntymien poliisitilastoissa oli odotettavissa, kun lähisuhteessa tehty ja uhriin hänen työtehtävänsä vuoksi kohdistunut lievä pahoinpitely tulivat yleisen syytteen alaiseiksi. Lain valmisteluasiakirjoissa rikosilmoitusten lisääntymisen todennäköisyyteen viitataan melko suoraan. Aikaisemmin lievän pahoinpitelyn esitutkintaa ei useinkaan aloitettu (tai se keskeytettiin) jos asianomistaja ei sitä halunnut. Vuonna 2008 oli perheväkivalaksi luokiteltuja kotihälytystehtäviä yhteensä noin 19 000, ja niistä vain 5 000 johti rikosilmoituksen kirjaamiseen. Jälkimmäisen luvun odotettiin nousevan merkittävästi.

Lainmuutos ei ehkä selitä poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyrikosten kokonousua. Perheväkivaltatapausten lisäksi myös muunlaiset tapaukset ovat lisääntyneet. Lievien pahoinpitelyjen lisäksi tilastoissa lisääntyivät myös perusmuotoiset pahoinpitelyt, joihin lainmuutoksen ei ahtaasti ajatellen olisi pitänyt vaikuttaa. On kuitenkin helppo ajatella mekanismia, jolla tämä ainakin osittain selittyisi samalla lainmuutoksella. On viitteitä siitä, että kotihälytystehtävässä olleet poliisit aikaisemmin luokittelivat lieviksi myös sellaisia pahoinpitelyjä, jotka tosiasiansa olivat tätä vakavampia. Nyt lieväksi pahoinpitelyksi luokittelu ensivaiheessa ei sulje tapausta pois esitutkinnan ja syyteharkinnan piiristä, ja kaikki rajankäynnit ikään kuin tarkas-

tetaan, joten ennen lieviksi nimitettyjä rajatapauksia saatetaan kirjata herkemmin perusmuotoisiksi pahoinpitelyiksi.

Poliisiylijohtaja **Mikko Paatero** kommentoi blogissaan 15.7. tilastoidun väkivallan kasvua ja kantoa huolta poliisin rahoituksen riittävydestä, mutta ei maininnut lievän pahoinpitelyn syyteoikeuden muutosta mahdollisena osasyynä tilastonousuun. Tietenkin myös piilorikollisuuden tuleminen aikaisempaa laajemmin rikosilmoitusten ja esitutkinnan piiriin lisää poliisin tehtäviä, vaikka todellinen rikollisuus ei kasvaisikaan. Nykytiedoilla ei myöskään voi sulkea pois sitä, että väkivaltarikollisuuden tilastoidun kasvun taustalla on myös kokonaisrikollisuuden lisääntymistä eikä vain sen ilmitulon ja kirjaamisen kasvua. Silti on aika varmaa, että lainmuutos lisäsi vähintään jossain määrin rikosten kirjaamista, ja väkivaltatilanteen kokonaisuuden arvioinnissa tämä on hyvä ottaa huomioon.

Samassa blogissa muuten kirjoitettiin myös, että raiskaukset olisivat lisääntyneet edellisvuodesta 50 prosentilla. Tilastokeskuksen avoimen rikostilastopalvelun mukaan vuoden 2011 alkupuoliskolla kirjattiin kuitenkin hieman vähemmän raiskauksia kuin vastaavana aikana 2010. Tämä on yllättävä ristiriita. Samasta palvelusta käy tosin ilmi, että vuoden 2011 toisella neljänneksellä kirjattiin 50 prosenttia enemmän raiskauksia kuin vuoden 2010 vastaavana aikana. Ensimmäisellä neljänneksellä kuitenkin oli huomattava lasku edellisvuoteen verrattuna, mikä enemmän kuin kompensoi huhti–kesäkuun nousun.

POLIISIN JA UHRIKYSELYN TIETOO TULLUT VÄKIVALTA

Vaikka poliisin kirjaamat pahoinpitelyrikokset ovat nousseet ennätyslukuihin, kansallisessa uhritutkimuksessa esiin tullut fyysisen väkivallan määrä on edelleen olennaisesti suurempi. Uhritutkimuksen eri kierroksilla vuodesta 1988 tuoreim-

paan eli vuonna 2009 toteutettuun noin 5–6 prosenttia vastaajista oli joutunut vuoden aikana fyysisen väkivallan kohteeksi. Kaksi prosenttia oli saanut väkivallasta vammaa. Väestötasolla tämä merkitsee nykyään noin 200 000 fyysisen väkivallan uhria ja 80 000 siitä vammaa saanutta. Kysely raportoi 15–74-vuotiaiden vastaajien kokemuksia, joten sitä nuorempien ja vanhempien uhrien luvut pitäisi vielä lisätä. Samoin olisi lisättävä samaan uhriin kohdistuneet toistuvat pahoinpitelyt ja otettava huomioon se, että uhrikyselykään ei tuo esiin kaikkea väkivaltaa. Eniten väkivallalle altistuneet jäävät todennäköisimmin kyselyyn tavoittamattomiin, ja vastaajiltakin jää kyselyssä kertomatta jopa poliisille ilmoitettuja tapauksia (Niemi 1985).

MILLAINEN KYSELYN VASTAAJIEN EDUSTAVUUS ON?

Vaikka kunnolla tehty uhritutkimus on tarpeellinen täydennys poliisin rikostilastoille, ei tietenkään mikä tahansa kysely ole pätevä rikosten määrän arvioimiseksi. Tyypillinen ongelma on edelleen se, että kelle tahansa avoimen nettikyselyn vastauksista tehdään yleistyksiä laajempaan väestöön. Tällaisia kyselyitä on helppo tehdä ja ne voivat tuottaa tärkeätä tietoa siitä, millaisia kokemuksia ylipäänsä esiintyy. Mutta koko väestöön yleistettävissä olevia tietoja uhrikokemuksen yleisyydestä niistä ei saada, koska vastaajajoukko on yleensä hyvin valikoitunut. Esimerkiksi nettikyselyyn vastaavat ne, jotka käyttävät verkkoa, jotka kyselyn huomaavat, joita asia kiinnostaa ja joilla on aikaa vastata. ■

*Niemi, H. (1985). Uhritutkimuksen käyttökel-
poisuus: Katsaus uhritutkimusten menetelmä-
ongelmiin erityisesti tunnettujen uhrien testis-
tä saatujen tulosten valossa. Oikeuspoliittisen
tutkimuslaitoksen julkaisuja no. 72.*

*Surullinen Suomen ennätys. Poliisista päivää
– Mikko Paateron blogi 15.07.2011 [www.poliisi.fi/poliisi/blog_mp.nsf/allblogs/\\$first](http://www.poliisi.fi/poliisi/blog_mp.nsf/allblogs/$first)*

Sovinnon aika? Sovittelussa etsitään keinoja myös väkivaltaisen käyttäytymisen lopettamiseen

Nuorille ja ensikertalaisille sovittelu on yleisesti hyväksytty tehokkaaksi keinoksi kantaa vastuuta teostaan ja kohdata rikoksen uhri. Myös uudessa hallitusohjelmassa sovittelun asema on tunnustettu; sovittelun käyttöä konfliktinratkaisukeinona edistetään erilaisissa rikos- ja riita-asioissa oikeudenkäyntimenettelyn nopeuttamiseksi. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta sen sijaan on keskusteltu kiivaasti vuosia. Suhtautuminen on ollut usein päinvastaista. Uudessa hallitusohjelmassakin sanotaan, että sovittelun käyttöä tulee rajata lähisuhdeväkivaltarikoksissa, koska tällaisten rikosten sovitteluun liittyy piirteitä, jotka saattavat vaarantaa rikoksen uhrin oikeusturvan.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on ollut fokuksessa myös kansainvälisenä poliittisena kysymyksenä. YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW) on esittänyt Suomelle huolensa siitä, että lähisuhdeväkivallan sovittelu voi asettaa väkivaltaa kokeneen naisen uudelleen uhriksi ja mahdollistaa väkivallan tekijän pääsyn ilman syytettä "kuin koiran veräjältä". Myös Euroopan neuvoston toukokuussa 2011 julkistaman yleissopimuksen mukaan jäsenmaiden tulee ennaltaehkäistä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa, suojella uhreja, asettaa tekijät syytteeseen sekä yhtenäistää ja koordinoita toimintaansa. Jäsenmaiden tulee kiinnittää huomiota mm. siihen, että pakolliset riidanratkaisumenettelyt, pakollinen sovittelu mukaan lukien, kielletään.

Sovittelukeskustelu ja julkilausumat osoittavat, että lähisuhdeväkivallan vähentämisessä on paljon tehtävää. Tavoite väkivallan vähentämisestä on siis yhteinen, ja siihen voi pyrkiä eri keinoin.

Valitettavan usein keskustelussa korostetaan sovittelun vaaroja, eikä sovittelun mahdollisuuksista ole puhuttu yhtäläisellä intensiteetillä. Huolet ovat toki perusteltuja, ja vaikka aihetta on jo kansallisesti ja kansainvälisesti tutkittu, lisätutkimusta ja lisätoimia tarvitaan.

Käsitellessään hallituksen esitystä rikosten ja eräiden riita-asioden sovitteluksi lakivaliokunta täsmensi lähisuhdeväkivallan sovittelun ehtoja siten, että tässä rikostyyppissä vain poliisi- tai syyttäjäviranomaisella on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Lisäksi ehdoksi asetettiin, että toistuvaa väkivaltaa ei tule sovittaa tai osapuolia ottaa uudelleen sovitteluun, jos he ovat aikaisemmin olleet sovittelussa. Tutkimuksista on kuitenkin käynyt ilmi, että sovitteluun ohjaamisen käytännöt vaihtelevat. Osa poliiseista ja syyttäjistä on kokenut sovittelua rajaavien kysymysten selvittämisen hankalaksi, koska poliisilla ja syyttäjillä ei usein ole mahdollisuutta selvittää tapauksen taustoja (mm. Sambou & Uotila 2010). Päävastuun tapauksen soveltuvuuden arvioinnista sovitteluun nähdään olevan sovittelutoimistolla.

Samboun ja Uotilan (2010) tutkimuksen mukaan sovittelutoimisto onkin se instanssi, jolla olisi ajan ja osapuolten erillistapaamisten myötä mahdollisuus paneutua perusteellisesti tapahtuneeseen. Se selvittää sovittelua harkitessaan väkivaltaan liittyneet olosuhteet, väkivallan luonteen ja toistuvuuden sekä molempien osapuolten halukkuuden osallistua vapaaehtoisesti sovitteluun. Sovittelijoille tehdystä kyselyssä tuli ilmi, että lain lähtökohta vain ensikertaisten juttujen sovittelusta on ongelmallinen, koska

uhrit harvoin ilmoittavat ensimmäistä väkivallantapausta poliisille. Rikosilmoitukseen johtaneessa ja poliisin tai syyttäjän sovitteluun lähettämässä väkivaltatapauksessa osapuolet usein yhdessä vasta sovittelutilanteessa totesivat, että väkivaltaa on ollut aikaisemminkin ja se on voinut olla molemminpuolista. Sovittelijat totesivat myös, että tyypillinen sovitteluun päätyneet pari on sellainen, jossa ainakin toisella, ellei kummallakin osapuolella on päihde-, mielenterveys- tai muita sosiaalisia ongelmia. Jos palvelujärjestelmän tavoite on laskea avun hakemisen kynnyksiä, voidaan kysyä, tulisiko kansalaisilla olla oikeus pyytää apua suoraan sovittelutoimistolta heti väkivallan ilmettyä. Avun saannin helpottamiseksi myös sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden mahdollisuudesta ohjata väkivallan osapuolia sovitteluun olisi hyvä edelleen keskustella.

Sovittelussa väkivallan käyttäminen tuomitaan. Sovittelussa pyritään lisäksi etsimään osapuolille keinoja elää väkivallatonta elämää tulevaisuudessa. Flinckin ja livarin (2004) tutkimus osoitti, että sovittelussa asianosaisilla on mahdollisuus kertoa tarinansa, käsitellä rikokseen liittyviä tunteita ja käydä vuoropuhelua turvallisuudessa ympäristössä. Sovittelijan tehtävä on huolehtia siitä, että osapuolten välillä ei ole valtaepätasapainoa. Avoin vuorovaikutus lisää tunnetta oikeudenmukaisuudesta, vähentää katkeruutta ja parantaa sosiaalisia suhteita. Kuulluksi tuleminen palauttaa uhrin ihmisarvon ja vahvistaa itsemääräämisoikeutta. Sovittelu voi myös parantaa uhrin toimintakykyä ja voimavaroja tulevaisuudessa. Väkivallan tekijälle sovittelu tarjoaa mahdollisuuden sosiaalisten normien vahvistamiseen ja vastuunottoon. Sovittelu ei

sulje rikosprosessia pois. Syyteharkinta ja rangaistusten mittaaminen kuuluvat edelleen syyttäjälle ja tuomioistuimelle. On mahdollista, että lievän lähisuhteessa tapahtuneen pahoinpitelyn muututtua virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi sovittelutoimistoihin lähetetään entistä enemmän lähisuhdeväkivaltatapauksia.

Lähisuhdeväkivallan monimuotoisuuden tähden sen sovittelu vaatii sovittelijoilta erityisiä persoonallisia, asenteellisia ja tiedollis-aidollisia valmiuksia. Lisäksi onnistuneen sovittelun edellytyksenä on huolellinen tapauskohtainen harkinta, hyvä viranomaisyhteistyö, palveluohjaus ja jatkohoito. Kaikkiin väkivaltatapauksiin sovittelu ei kuitenkaan sovellu.

Sovittelusta tulisi kehittää rikosprosessia täydentävä foorumi, jossa koulu-

setut sovittelijat tai ammattilaiset arvioivat uhrin voimavarat, turvallisuuden, oikeusturvan, osapuolten avun tarpeet ja ohjaavat jatkopalveluihin. Sovittelun olennainen etu on, että se voi madaltaa kynnystä hakea apua. Lähisuhdeväkivallan uhrin eivät useinkaan halua tekijälle rangaistusta vaan moraalista tukea ja apua siihen, että väkivalta saataisiin loppumaan.

Sovittelua ja rikosprosessia ei tulisi asettaa vastakkain vaan kehittää niitä rinnakkain. Se kuitenkin tiedetään, että rangaistusten koventaminen ei ole ainoa eikä tehokkaaksi osoitettu keino väkivallan torjumisessa. Pikemminkin olisi vahvistettava väkivallan käytön tuomitsevia sosiaalisia normeja, tuettava osapuolten mahdollisuuksia eheyttäviin prosesseihin ja aktiivisuuteen oman asiansa käsittelyssä sekä vahvistettava väkivallan uhrien

asemaa ja turvallisuutta. Lisäksi useissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa väkivalta on ollut molemminpuolista, joten keskustelun rajoittaminen vain naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja sen sovitteluun ei ole hedelmällistä. Tapauksissa, joissa molemmat osapuolet ovat käyttäneet väkivaltaa ja suhde jatkuu, olisi entistä hyödyllisempää, jos rikosprosessin rinnalle löytyisi muita ongelmanratkaisukeinoja. Näitä vaihtoehtoja ei tarjota tuomioistuimessa. Väkivallan seurausten hoitamisesta on siirrettävä painopiste väkivaltaa synnyttävien ja sitä ylläpitävien tekijöiden ennaltaehkäisyyn. Sovittelu voisi olla osa kokonaisvaltaista väkivaltatyön palveluketjua ja palveluverkoston yhteistyötä.

Kirjoittajat ovat tutkineet lähisuhdeväkivallan sovittelua.

Väkivallan vähentämiseen löytyy keinoja

Rikoksantorjuntaneuvoston väkivaltajaosto järjesti kesäkuussa seminaarin väkivallan vähentämisen keinoista lähisuhteissa ja työpaikoilla. Seminaarissa esiteltiin mm. Englannissa kehitettyä moniammatillinen mallia, jolla on onnistuttu huomattavasti vähentämään lähisuhdeväkivallan uusiutumista. MARAK-hanketta pilotoidaan parhaillaan Suomessa kolmella paikakunnalla: Lahdessa, Itä-Helsingissä ja Oulussa. Tavoitteena on tunnistaa ja tukea uhreja, joiden kohdalla väkivallan uusiutumisen riski on korkea. Hankkeen yhdeksän ensimmäisen kuukauden aikana kokouksissa on käsitelty noin 40 tapausta. Miehen Linja puolestaan on kokeillut pääkaupunkiseudulla uutta ryhmätoimintaa lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan vähentämiseksi.

Samasta kulttuurisesta ympäristöstä tuleville maahanmuuttajamiehille, jotka ovat käyttäneet tai pelkäävät käyttävänsä väkivaltaa, tarjotaan jo kotoutumisen alkuvaiheessa mahdollisuus pohtia kulttuurisensitiivisellä tavalla väkivallan käyttöä.

Työpaikoilla henkilöstöön kohdistunut asiakasväkivalta on lisääntynyt monilla aloilla ja ilmiöön on alettu suhtautua entistä vakavammin. Esimerkiksi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirissä (HUS: ssa) väkivalta- ja uhkatilanteita tulee vuosittain ilmi 1 400–1 600. Siellä on otettu käyttöön nollatoleranssi työpaikkaväkivaltaan, toimintaohjeita on päivitetty ja osastoilla aloitettu säännölliset kierrokset työturvallisuuden parantamiseksi. Tuloksia on saatu myös vaativissa työyhteisöissä. Suomen kaikkein väkivaltaisimpia

psykoosipotilaita hoitavilla osastoilla Niuvanniemen sairaalassa onnistuttiin vähentämään potilaiden väkivaltaisuutta lisäämällä kommunikaatiota ja potilaiden osallistumista sekä karsimalla pakkokeinojen käyttöä. Samalla hoitajien potilasväkivallasta johtuvat sairauslomapäivät vähenivät.

VÄKIVALLAN TEEMASIVUSTO

Rikoksantorjuntaneuvosto on koonnut tietoa parhaista väkivallan vähentämisen käytännöistä uudelle sivustolle **www.vakivalta.rikoksantorjunta.fi**. Teemasivusto sisältää tietoa, jota voidaan hyödyntää väkivallan vähentämiseksi hankesuunnittelussa ja paikallisen turvallisuussuunnittelun tukena. **/RK**

Seminaarin aineistot ovat saatavilla osoitteessa www.rikoksantorjunta.fi.

Sivareita koulutetaan väkivallan ennaltaehkäisyyn

Valtakunnallisena Siviilipalveluskeskuksena toimiva Lapinjärven koulutuskeskus on käynnistänyt uuden koulutuskokonaisuuden nimeltään Väkivallan ennaltaehkäisy. Koulutuksen tavoitteena on valmentaa siviilipalvelusvelvollisia ennaltaehkäisemään väkivaltaista käytöstä, edistämään omaa ja toisten henkistä hyvinvointia ja kohtaamaan sekä väkivaltaa tehneitä että väkivallan

uhriksi joutuneita.

Suuntautumisvaihtoehto painottuu erityisesti lapsi- ja nuorisoväkivaltaan ja lähisuuhdeväkivaltaan. Elokuussa alkaneessa koulutusjaksossa keskitytään koulukiusaamiseen ja sen ennaltaehkäisyyn ja annetaan velvollisille valmiuksia toimia peruskouluissa ja nuorisotaloissa ennaltaehkäisemässä väkivaltaa, koulukiusaamista ja rasismia. Jakson aikana

siviilipalvelusvelvolliset perehtyvät mm. parkkitoimintaan, vertaissovitteluun, KiVa Koulu- ja Lions Quest -ohjelmiin sekä rauhankasvatukseen. Koulutusjakso kestää 28 vuorokautta.

Tavoitteena on, että siviilipalvelusvelvolliset pääsisivät työpalveluun, jossa he voisivat tukea opettajia ja nuoriso-ohjajia kiusaamiskysymysten ratkaisemisessa.

Aluehallintovirastoille keskeinen rooli turvallisuustyössä

Alueellisen turvallisuuden parantaminen edellyttää entistä määrätietoisempaa ja laaja-alaisempaa toimintaa syrjäytymisen ehkäisyssä sekä hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi. Sisäasiainministeriön työryhmän ehdotus alueellisen sisäisen turvallisuuden yhteistyön toimintamalliksi valmistui elokuussa. Ehdotuksessa turvallisuusyhteistyötä tarkastellaan arjen turvallisuuden, ennaltaehkäisevän toiminnan ja normaaliolojen häiriötilanteisiin varautumisen näkökulmasta.

Keskeinen päämäärä on koota alueelliset viranomaiset, järjestöt ja elinkeinoelämän edustajat tavoitteelliseen turvallisuusyhteistyöhön. Mallin tehtävänä on tukea ja edistää kuntien ja muiden paikallisten toimijoiden toimintaa sisäisen turvallisuuden parantamisessa ja normaaliolojen häiriötilanteisiin varautumisessa. Lisäksi tavoitteena on tukea kansallisten ja alueellisten turvallisuustavoitteiden toteuttamista yhteistyössä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ohjelmien kanssa.

Työryhmä ehdottaa, että aluehallintovirastot koordinoivat toimialueellaan sisäisen turvallisuuden alueellista yhteistyötä ja häiriötilanteisiin varautumista laajassa yhteistyössä muiden alueviranomaisten, maakuntaliittojen, kuntien, alueen järjestöjen ja kylätoiminnan sekä elinkeinoelämän edustajien kanssa. Alueellisen yhteistyöelimenä toimii alueen valmiustoimikunta sekä muut turvallisuutta, hyvinvointia ja terveyttä edistävät työryhmät.

Lasten kokemaa seksuaalista häirintää netissä kysely

Helsingin virtuaalinen lähipoliisiryhmä ja Pelastakaa Lapset ry toteuttivat kesäkuussa 2011 kyselyn, jolla kerättiin tietoa lasten ja nuorten internetissä kokemasta seksuaalisesta häirinnästä ja hyväksikäytöstä. Selvitys toteutettiin sähköisesti neljän nuorten keskuudessa suosittu verkkoyhteisön kautta. Kyselyyn vastasi yhteensä yli 4 200 lasta ja nuorta, joista reilu puolet oli alle 16-vuotiaita.

Joka kolmas alle 16-vuotias kertoi vastaanottaneensa itseään selkeästi vanhemmalta tai aikuiselta henkilöltä seksua-

aalisesti häiritseviä viestejä, kuvia tai videoita. Seksuaaliviritteisiä keskusteluja itseä selkeästi vanhemman tai aikuisen henkilön kanssa oli käynyt joka neljäs ikäryhmän vastaaja. Joka viides kertoi myös olleensa seksuaalisessa webkamerayhteydessä itseään selkeästi vanhemman tai aikuisen henkilön kanssa.

Tuntemattomalta henkilöltä seksiehdotuksia oli vastaanottanut kolmannes alle 16-vuotiaista. 8 prosenttia kertoi tavanneensa aikuisen seksiehdottelijan myöhemmin reaali maailmassa ja 3 pro-

senttia kertoi harrastaneensa seksiä itseään selkeästi vanhemman tai aikuisen henkilön kanssa, jonka oli alun perin tavannut internetissä.

Rikoslain mukaan jo seksuaalissävytteinen keskustelu alle 16-vuotiaan kanssa täyttää seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tulee vain harvoin poliisin tietoon.

Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä -raportti löytyy mm. osoitteesta www.poliisi.fi/nettipoliisi.

Poliisin ja syyttäjän yhteistyötä arvioitu

Valtiontalouden tarkastusviraston kertomuksen (226/2011) mukaan poliisin ja syyttäjän yhteistyö on tärkeää erityisesti laajoissa ja vaativissa rikosjutuissa. Tehokkaalla esitutkintayhteistyöllä on mahdollista lyhentää rikosprosessin kestoa. Poliisin ja syyttäjän yhteistyöllä voidaan tehostaa käsittelyprosesseja mm. juttujen rajaamisen ja olennaiseen keskittymisen sekä eri keinoin saavutettavan tutkinnan laadun parantumisen kautta.

Poliisin ja syyttäjän yhteistyön vaikutusta on vaikea arvioida nykyisillä seurantavälineillä, mutta tarkastusviraston mukaan se näyttäisi ainakin joiltain osin tehostaneen asioiden käsittelyä. Parhaat tulokset saavutetaan varhaisessa vaiheessa aloitetulla yhteistyöllä. Syyttäjän toimissa on kyetty jonkin verran lyhentämään erityisesti vaativien juttujen

keskimääräisiä syyteharkinta-aikoja. Toisaalta talousrikosten tutkintatilanne on heikentynyt erityisesti pääkaupunkiseudulla vuoden 2008 jälkeen. Tutkinnan ja syyteharkinnan painopistettä on kuitenkin kyetty siirtämään aiempaa enemmän vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan suuntaan.

Nykyinen lainsäädäntö antaa suhteellisen hyvän pohjan poliisin ja syyttäjän yhteistyölle, mutta sitä harjoitetaan vaihtelevasti eri yksiköissä. Laissa tulisi nykyistä enemmän painottaa yhteistyön merkitystä erityisesti laajojen ja vaativien rikosasioiden esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Myös esitutkinnan johtamis- ja ohjaamisvastuut tulisi määritellä nykyistä selvemmin.

Tarkastusviraston mukaan poliisin ja syyttäjän keskinäistä kaksisuuntais-

ta palautejärjestelmää tulee kehittää ja toiminnan arviointia terävöittää. Esitutkintapöytäkirjat tulisi laatia siten, että ne palvelisivat paremmin syyteharkintaa. Kirjallisten tutkintasuunnitelmien hyödyntäminen tulee lisätä. Poliisin ja syyttäjän yhteistä koulutusta tulee tehostaa paikallistasolla ja suunnata sitä enemmän käytännön kysymyksiin. Syyttäjien resurssitilannetta tulee parantaa siten, että voidaan erikoistua sekä työskennellä parina tai ryhmässä nykyistä enemmän.

Poliisilla ja oikeuslaitoksella on kehitteillä uudet tietojärjestelmät, joiden avulla voidaan parantaa viranomaisten tiedonvaihtoa ja työn laatua, nopeuttaa tutkinnan läpimenoaikoja sekä nostaa rikosten selvitysprosentteja. Esimerkiksi sähköinen esitutkintapöytäkirja toisi merkittäviä kustannussäästöjä.

Vankimäärä vähenee tasaisesti

Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2010 on ilmestynyt. Uudenlaiseen julkaisuun on koottu aikasarjat kymmenen vuoden ajalta. Vankitilastojen lisäksi julkaisu kertoo myös yhdyskunta-seuraamuksista. Perustilastojen lisäksi siinä on vuosittain vaihtuva erityisteema, joka tällä kertaa on uusintarikollisuus.

Vapautumista seuranneiden kolmen vuoden aikana vangeista lähes puolet oli syyllistynyt vähintään yhteen rikokseen, mistä seurasi joko uusi ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Yhdyskuntapalvelun suorittaneiden vastaava luku oli merkittävästi pienempi: heistä 14 % aloitti kolmen vuoden aikana uuden yhdyskuntapalvelun ja 17 % tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Suurin osa uusijoista uusii jo ensimmäisen seurantavuoden aikana vapautumisesta,

jonka jälkeen uusiminen hidastuu. Keskeisimmät uusimista ennustavat tekijät ovat vangin rikoshistoria ja ikä: moninkertaisilla vangeilla riski syyllistyä uusiin rikoksiin on suuri, ja nuoret uusivat todennäköisemmin kuin vanhat.

Vuonna 2010 vankien päivittäinen keskimäärä oli 3291, mikä oli 15 % pienempi 2005 verrattuna. Ulkomaalaisten vankien osuus kaikista vangeista on noussut 12 prosenttiin, ja heitä oli keskimäärin hiukan alle 400. Väkivaltarikosten osuus on noussut viiden vuoden seurantajaksolla tasaisesti. Vuonna 2010 vangeista yli 40 % suoritti tuomiotaan väkivaltarikoksesta. Naisvangeilla luku on vielä suurempi. Omaisuusrikosten määrä puolestaan on vähentynyt vuosien varrella.

Julkaisu on luettavissa osoitteessa www.rikosseuraamus.fi/10955.htm.

Harmaata taloutta vastaan kampanja

Harmaa talous – musta tulevaisuus -kampanjan tarkoituksena on kertoa nuorille harmaan talouden yhteiskunnallisista vaikutuksista ja yksilöille aiheutuvista seurauksista. Kampanjan tavoitteena on tehdä selväksi, että jokainen meistä on oikea henkilö torjumaan harmaata taloutta. Arkiset valinnat ovat monin verroin tehokkaampia nakertamaan harmaan talouden toimintamahdollisuuksia kuin jo tapahtuneisiin rikoksiin kohdistuvat toimet.

Kampanjan nettisivustolle www.mustatulevaisuus.fi on koottu tietoa harmaasta taloudesta ja talousrikollisuudesta ja siellä voi testata myös omaa tietämystään aiheesta.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuosittainen maksu on 25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki